

เอกสาร

สาระหลักการและแนวคิด
ประกอบการดำเนินงาน กศน. :

คัมภีร์ กศน.

หน่วยศึกษานิเทศก์
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ

เอกสาร

สาระหลักการและแนวคิด
ประกอบการดำเนินงาน กศน. :

คัมภีร์ กศน.

หน่วยศึกษานิเทศก์
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ

- ชื่อหนังสือ** : เอกสารสาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน. :
คัมภีร์ กศน.
- ISBN** : 978-974-232-314-1
- พิมพ์ครั้งที่ 1** : 1,000 เล่ม
- จัดพิมพ์และเผยแพร่** : หน่วยงานนิเทศก์
สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ
กระทรวงศึกษาธิการ
โทรศัพท์ 0-2281-5151 โทรสาร 0-2281-0438
- เว็บไซต์** : <http://www.nfe.go.th>
- พิมพ์ที่** : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอ็น.เอ.รัตนะเทรตตั้ง
13/14 หมู่ 5 แขวงบางด้วน เขตภาษีเจริญ
กรุงเทพมหานคร 10160
โทรศัพท์ 0-2869-5322-3

คำนำ

เอกสาร สาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน. จัดทำขึ้นเพื่อสร้างความเข้าใจให้กับสถานศึกษา และบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนภาคีเครือข่ายในการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับประชาชนให้ได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 โดยอธิบายรายละเอียด สาระหลักการและแนวคิดของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 รวมทั้ง แนวคิดทฤษฎี หลักการ และผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง ให้มีความชัดเจน

สำนักงาน กศน. ขอขอบพระคุณที่ปรึกษา สำนักงาน กศน. และ คณะทำงานจัดทำสาระหลักการและกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิตทุกท่านที่ได้ให้ข้อคิดเห็น และข้อเสนอแนะ ตลอดจนคณะทำงานทุกท่านที่ได้ศึกษา ค้นคว้า เรียบเรียง ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ในการจัดทำเอกสาร สาระหลักการและแนวคิด ประกอบการดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน. จนสำเร็จจุล่งไปด้วยดี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์แก่นักวิชาการ บุคลากร ครู ผู้ปฏิบัติงานการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ภาคีเครือข่าย และผู้ที่สนใจ ได้ศึกษา ค้นคว้าต่อไป

(นายอภิชาติ จีระวุฒิ)
เลขาธิการ กศน.

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	1
● การศึกษา (Education)	2
● การศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Education)	6
● การศึกษาในระบบ (Formal Education)	15
● การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education)	20
● การศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education)	26
● การศึกษาทางเลือก (Alternative Education)	31
● การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education)	36
● การศึกษาทางไกล (Distance Education)	42
● การศึกษาชุมชน (Community Education)	47
● การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน (Adult Basic Education)	54
● วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology)	62
● ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy)	67
● คิดเป็น (Khit - pen)	76
● การรู้หนังสือ (Literacy)	82
● การเรียนรู้ (Learning)	91
● การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)	97
● การเรียนรู้ตามอัธยาศัย	101
● รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style)	104

- หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Principle of Adult Learning) 109
- การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 117
- การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self - Directed Learning) 121
- การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) 128
- การเรียนรู้แบบเปิด (Open Learning) 138
- เครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network) 141
- การจัดการความรู้ (Knowledge Management) 146

ภาคผนวก

- คณะทำงานจัดทำสาระหลักการและกระบวนการจัดการศึกษา
นอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต 153
- รายชื่อผู้เข้าประชุมปฏิบัติการจัดทำต้นฉบับสาระหลักการ
และแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน. 154
- คณะบรรณาธิการ 155

สาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน. :

“คัมภีร์ กศน.”

บทนำ

สืบเนื่องจากการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 อันประกอบด้วยมาตราทั้งสิ้น 25 มาตรา เป็นกฎหมายสำหรับให้สถานศึกษาและเครือข่ายดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้น เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจให้กับสถานศึกษา บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาและภาคีเครือข่าย ในการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้สนองเจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชนทั่วไปได้มีความรู้ความเข้าใจในแนวคิดกระบวนการจัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยที่จะส่งผลให้เข้าถึงโอกาสทางการศึกษาได้ง่ายขึ้น สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้แต่งตั้งคณะทำงานจัดทำเอกสาร สาระหลักการและแนวคิดประกอบการดำเนินงานการจัดการจัดการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยจัดทำคำอธิบายคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550

การศึกษา (Education)

ความนำ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เนื่องจากเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-10 และในรัฐธรรมนูญได้กำหนดความสำคัญของการศึกษา เช่น มาตรา 69 ให้บุคคลมีหน้าที่รับการศึกษาอบรม พิทักษ์ปกป้องและสืบสานศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น และมาตรา 81 ให้รัฐจัดการศึกษาอบรมให้เกิดความรู้คู่คุณธรรม ซึ่งสถานศึกษาทุกแห่งได้นำมาเป็นแนวทางในการปรับปรุงการศึกษาให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ

ความหมาย

นักการศึกษาในต่างประเทศ ให้ความหมายของ “การศึกษา” ไว้ดังนี้

ยัง ยัคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ การปรับปรุงคนให้เหมาะกับโอกาสและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หรือกล่าวได้ว่า การศึกษา คือ การนำความสามารถในตัวบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์

โจฮัน เฟรดเดอริค แฮร์บาร์ต (Johan Friedrich Herbart) ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ การทำพลเมืองให้มีความประพฤติดี และมีอุปนิสัยที่ดีงาม

เฟรด ดอเอริค เฟรอบเอล (Friedrich Froebel) ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ การพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กเพื่อให้เด็กพัฒนาตนเอง

จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ

1. การศึกษา คือ ชีวิต ไม่ใช่เตรียมตัวเพื่อชีวิต
2. การศึกษา คือ ความเจริญงอกงาม
3. การศึกษา คือ กระบวนการทางสังคม
4. การศึกษา คือ การสร้างประสบการณ์แก่ชีวิต

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (Carter V. Good) ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ

1. การศึกษา หมายถึง กระบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลนำมาใช้ในการพัฒนาความรู้ ความสามารถ เจตคติ ความประพฤติที่ดีมีคุณค่า และมีคุณธรรมเป็นที่ยอมรับนับถือของสังคม

2. การศึกษาเป็นกระบวนการทางสังคมที่ทำให้บุคคลได้รับความรู้ ความสามารถจากสิ่งแวดล้อมที่โรงเรียนจัดขึ้น

3. การศึกษา หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้ อย่างเป็นระเบียบให้คนรุ่นใหม่ได้ศึกษา

สำหรับในประเทศไทย มีผู้ให้ความหมายของ “การศึกษา” ไว้ ดังนี้

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ให้ความหมายว่า การศึกษาเป็นเครื่องหมายที่ทำให้เกิด ความเจริญงอกงามในตัวบุคคล

ดร.สาโรช บัวศรี ให้ความหมายว่า การศึกษา คือ การพัฒนา บุคคลและสังคม ที่ทำให้คนได้มีการเรียนรู้ และพัฒนาขึ้นไปสู่ความเป็น สมาชิกที่ดีของสังคม

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ได้ให้ความหมายของ “การศึกษา” ว่าหมายถึง กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการ จัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จุดประสงค์ของการศึกษา

บลูม (Benjamin S. Bloom) และ คณะ ได้จำแนกจุดประสงค์ทางการศึกษา (Taxonomy of Education Objects) ออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. **ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain)** คือด้านสติปัญญา หรือด้านความรู้และการคิดประกอบด้วยความรู้ ความจำเกี่ยวกับสิ่งต่าง ๆ การนำความรู้ความจำไปทำความเข้าใจ นำไปใช้ รู้จักใช้ความคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า

2. **ด้านจิตพิสัย (Effective Domain)** คือด้านอารมณ์ - จิตใจ ความสนใจ เจตคติ ค่านิยม และคุณธรรม เช่น การเห็นคุณค่า การรับรู้ การตอบสนอง และการสร้างคุณค่าในเรื่องที่ตนรับรู้ นั่น แล้วนำเอาสิ่งที่มี คุณค่านั้นมาจัดระบบและสร้างเป็นลักษณะนิสัย

3. **ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)** คือด้านทักษะทางกาย หรือด้านการปฏิบัติ ประกอบด้วยทักษะการเคลื่อนไหว และการใช้อวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น การเขียนแบบ การทำตามคำบอก การทำอย่างถูกต้องเหมาะสม เป็นต้น

สรุป

จากความหมายของการศึกษาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า **การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของ “การเรียนรู้”** โดยเป็นการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดการพัฒนา และมีนัยของ “การจัดการ” อยู่ด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ในทางที่เป็นการพัฒนาจะทำให้เกิดการศึกษารุดขึ้นได้ แต่การศึกษามีได้ก่อให้เกิดการเรียนรู้เสมอไป เช่น ผู้ที่เรียนรู้ด้วยตนเองจนมีความรู้ในเรื่องนั้น ๆ อย่างแท้จริง ก็สามารถนำความรู้ดังกล่าวมาเทียบเข้าสู่ระบบการศึกษาได้ ในขณะที่ผู้ที่เรียนจบการศึกษาตามหลักสูตร อาจจะไม่เกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่ได้รับการศึกษามาก็ได้ ดังที่เราพบว่า ผู้ที่จบการศึกษาบางคนไม่เกิดการเรียนรู้ในสาขาวิชานั้น ๆ อย่างแท้จริง นอกจากนี้ การศึกษาอาจมีความหมายทั้งนัยของการที่มีผู้ “จัดการ” ให้บุคคลได้รับการศึกษา เช่น ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอมีหน้าที่จัดการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย และนัยของการที่บุคคลศึกษาด้วยตนเอง เช่น พ่อค้าเตี๊อง ภาษี ได้เรียนรู้และศึกษาเรื่องเกษตรกรรมชาติด้วยตนเอง จนได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ผู้เรียบเรียง ประวิณ รอดเขียว หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

<http://portablezone.exteen.com/20060721/firmware>

<http://ampnattamon.multiply.com/journal/item/36>

<http://gotoknow.org/blog/islamed/86443>

<http://library.uru.ac.th/webdb/images/wave.html>

การศึกษาตลอดชีวิต

(Lifelong Education)

ความนำ

การศึกษามีความจำเป็นต่อชีวิตมนุษย์ในทุกช่วงอายุ เพราะมนุษย์ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมและสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะในสภาวะการณปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมากมาย ซึ่งมีผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต เกินกว่าที่จะใช้ความรู้ที่สะสมมาในช่วงวัยเรียนช่วยได้ การศึกษาที่บุคคลได้รับเมื่ออยู่ในช่วงวัยเรียนนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิตเท่านั้น อาจเรียกว่าเป็นพื้นฐานการเรียนรู้และใช้เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้บุคคลแสวงหาความรู้ได้ต่อไป ซึ่งช่วงชีวิตหลังวัยเรียนเป็นช่วงชีวิตที่ยาวนานกว่าหลายเท่า ดังนั้น การศึกษาจึงมีความจำเป็นสำหรับบุคคลในทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต การศึกษามีได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด ครอบคลุมการศึกษาทุกประเภทและทุกระดับ แนวคิดในเรื่องนี้ได้รับการนำขึ้นมาพิจารณาอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในการประชุม “The Third International Committee for Facilitating Adult

Education” ซึ่งจัดโดย UNESCO เมื่อปี พ.ศ. 2507 หลังจากนั้นการศึกษาตลอดชีวิตได้กลายมาเป็นแนวความคิด และแนวทางที่มีความหมายและสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาในลักษณะของการผสมผสานสัมพันธ์กับทรัพยากรทางการศึกษา และวิถีชีวิตของคนในชุมชนจนเป็นหนึ่งเดียวยังผลให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้

การศึกษาตลอดชีวิตคืออะไร

เอ็ดการ์ แฟร์ (Edgar Faure, 1972) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ประเทศฝรั่งเศสและคณะ ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่าการศึกษาตลอดชีวิตไม่ใช่ระบบการศึกษาแต่อย่างใด หากเป็นแม่บทของการศึกษา โดยรวมการศึกษาแต่ละแบบมาจัดให้มีความต่อเนื่อง ผสมผสาน และเสริมซึ่งกันและกัน

อาร์ เอช เดฟ (R.H. Dave, 1976) นักการศึกษาให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่าเป็นแนวคิดที่พยายามมองการศึกษาในภาพรวม ซึ่งรวมการศึกษาในระบบ (Formal Education) การศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ให้มีการประสานสัมพันธ์ทั้งในด้านของความต่อเนื่องของเวลา (ช่วงชีวิตคน) และเนื้อหาสาระที่คนต้องนำความรู้ไปใช้ การศึกษาตลอดชีวิตจะต้องมีลักษณะที่ยืดหยุ่นในด้านเวลา สถานที่ เนื้อหา และเทคนิคการเรียนการสอน ตลอดจนการเรียนรู้มีหลายรูปแบบและหลายวิธีการ

ยูเนสโก (UNESCO, 1970) ได้ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการจัดการศึกษาในภาพรวมที่จะสนองความต้องการทางการศึกษาของแต่ละบุคคล แต่ละของกลุ่ม

ตั้งแต่การศึกษาสำหรับเด็กไปจนถึงการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่อย่างเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี (2543) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง ภาพรวมของการศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นตลอดชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาบุคคลให้ปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิตของบุคคลและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็ม ศักยภาพของแต่ละบุคคล การศึกษาตลอดชีวิตครอบคลุมการศึกษา ทุกรูปแบบ ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษา แบบไม่เป็นทางการจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และเกิดขึ้นได้ ทุกที่ โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่ การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ สัมพันธ์กับชีวิตและผสมผสานกลมกลืนกับการดำเนินชีวิตของบุคคล

สุนทร สุนันท์ชัย (2548) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิต เป็นการศึกษาทั้งหมดของชีวิตมนุษย์จากเกิดจนตาย มุ่งพัฒนามนุษย์ให้ปรับตัวเข้ากับ ความเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบันและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพ ของบุคคลแต่ละคน เป็นการศึกษาที่เกิดจากแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ด้วย ตนเอง จากแหล่งการเรียนรู้ทั้งในระบบ นอกระบบ และไม่เป็นทางการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 4 กำหนดความหมายของการ ศึกษาตลอดชีวิตว่า เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการผสมผสานระหว่าง การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

จากความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปความหมายได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต เป็นกระบวนการ ศึกษาที่มีผลต่อการเรียนรู้ของบุคคล ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต

ของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย เพื่อมุ่งให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาต่อเนื่องไปให้เต็มศักยภาพ โดยบุคคลนั้นจะต้องมีแรงจูงใจที่จะศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

โดยสรุปการศึกษาตลอดชีวิต เป็นการจัดเตรียมกระบวนการหรือประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

เป้าหมายและแนวคิดสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

1. เพื่อให้บุคคลพัฒนาเต็มเต็มตามขีดความสามารถของตนเอง และเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมที่ตนอาศัยอยู่
2. เป็นการศึกษาทั้งชีวิตอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย
3. บุคคลมีอิสรภาพที่จะเลือกเรียนรู้จากการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับตนเอง
4. มุ่งพัฒนาให้บุคคลได้พัฒนาตนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกเพื่อการทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข
5. การศึกษาที่จัดให้แก่มุ่กกลุ่มอายุตั้งแต่วัยเด็กจนถึงวัยสูงอายุ
6. การจัดการศึกษาที่บริการให้ครอบคลุมทั่วถึงทุกคนในแต่ละช่วงวัย ตลอดชีวิต
7. การจัดกิจกรรมการศึกษาที่ต่อเนื่อง สอดคล้องกับชีวิตจริง
8. การจัดกิจกรรมการศึกษาที่กลุ่มเป้าหมายสามารถนำความรู้ที่ได้รับนำไปใช้ประโยชน์ได้ในการดำเนินชีวิตและการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต

1. การศึกษาวิชาสามัญ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่การสอนอ่านเขียนเพื่อการอ่านออกเขียนได้ การศึกษาที่เทียบเท่าระดับประถมศึกษา

มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย และการศึกษาในระดับ
อุดมศึกษา

2. การศึกษาทางด้านวิชาชีพ ซึ่งมีการจัดอบรมวิชาชีพทั้งระยะ
สั้นและระยะยาวในหลายสาขาอาชีพแบบมีประกาศนียบัตร และไม่มี
ประกาศนียบัตร

3. การให้ความรู้ทั่วไปที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน
ด้วยการอบรมโดยวิทยากร และโดยสื่อต่างๆ

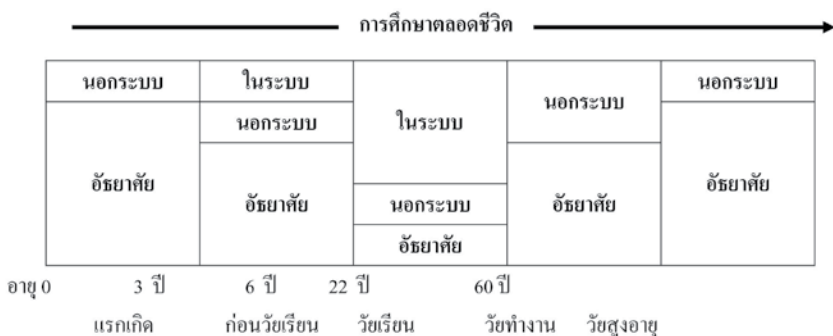
การจัดกิจกรรมจะมีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎ ระเบียบต่าง ๆ โดย
รับผู้เรียนไม่จำกัดเพศ อายุ พื้นฐานการศึกษา อาชีพ ความสนใจ มีความ
ยืดหยุ่นในเรื่องเวลาเรียน สถานที่เรียน กิจกรรมการเรียนรู้ มุ่งสนอง
ความต้องการของผู้เรียนในแต่ละชุมชนและสังคม การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้อง
เกิดขึ้นที่สถานศึกษา ไม่จำกัดเวลา โดยมีการวัดและประเมินผลตาม
สภาพจริงและพัฒนาการของผู้เรียน

ช่วงระยะเวลาของการจัดการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตเป็นรูปแบบของการศึกษาที่เกิดขึ้น
ตลอดชีวิต นับตั้งแต่วัยแรกเกิดจนกระทั่งสิ้นชีวิต ที่ครอบคลุมการจัด
การศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ (Formal Education)
ที่มีโครงสร้างชัดเจนแน่นอน มีการแบ่งชั้นเรียนตามอายุ จัดการเรียน
การสอนตามลำดับขั้น มีหลักสูตร เวลาเรียนที่แน่นอน มีการวัดผล
ประเมินผลเพื่อรับประกาศนียบัตร การศึกษานอกระบบ (Non-Formal
Education) ที่มีการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบ มีกระบวนการจัดการ
เรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับสภาพความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
ที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนรู้เรื่องที่เป็นสภาพปัจจุบัน เพื่อการแก้
ปัญหาชีวิตประจำวัน มีเวลาเรียนที่ยืดหยุ่น และการศึกษาตามอัธยาศัย

(Informal Education) ที่เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ การทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อ ชุมชน แหล่งความรู้ต่าง ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยการศึกษาตามอัธยาศัยมีลักษณะสำคัญ คือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียน และไม่มีการสอบ การเรียนส่วนใหญ่เป็นการเรียนเพื่อความรู้และนันทนาการ อีกทั้งไม่จำกัดเวลาเรียนสามารถเรียนได้ตลอดเวลา และเกิดขึ้นในทุกช่วงวัย ตลอดชีวิต ดังแสดงได้ตามแผนภูมิ

แผนภูมิแสดงช่วงอายุของบุคคลและประเภทของการศึกษาที่พึงได้รับ

จากแผนภูมิพบว่า

อายุ 0 – 3 ปี หรือวัยแรกเกิด บุคคลจะได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นส่วนใหญ่ อาจมีการศึกษานอกระบบบ้างเล็กน้อย

อายุ 3 – 6 ปี หรือวัยก่อนวัยเรียน บุคคลยังคงได้รับการศึกษาตามอัธยาศัยเป็นหลัก แต่อาจจะมีการศึกษานอกระบบบ้าง (กรณีศูนย์เด็กเล็กในชุมชน) หรือการศึกษาในระบบบ้าง (กรณีชั้นเด็กเล็กในโรงเรียน ประถมศึกษาหรือโรงเรียนอนุบาล)

อายุ 6 ปีขึ้นไป ถึง 22 ปี โดยประมาณ หรือวัยเรียน การศึกษาที่ได้รับเป็นหลัก คือ การศึกษาในระบบ อาจจะมีการศึกษานอกระบบบ้าง สำหรับคนที่ไม่อาจศึกษาในระบบได้และยังคงได้รับการศึกษาจากสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เป็นการศึกษาตามอัธยาศัยอยู่บ้าง

อายุ 22 ปีขึ้นไป ถึง 60 ปี โดยประมาณ หรือวัยทำงาน การศึกษาที่บุคคลในวัยนี้จะได้รับเป็นหลัก คือ การศึกษาตามอัธยาศัย และอาจมีการศึกษานอกระบบบ้าง

อายุ 60 ปีขึ้นไป หรือวัยสูงอายุ การศึกษา การเรียนรู้ที่บุคคลในวัยนี้จะได้รับ คือ การศึกษาตามอัธยาศัย และอาจมีการศึกษานอกระบบเสริมบ้าง

ตัวอย่างนักการศึกษาตลอดชีวิต

จากความหมายและแนวคิดของการศึกษาตลอดชีวิตดังกล่าวข้างต้นจะเห็นว่าเจ้าฟ้านักการศึกษาสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีภาพลักษณ์ของนักการศึกษาตลอดชีวิตอย่างชัดเจนที่สุด กล่าวคือ พระองค์ทรงแสวงหาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลาทุกรูปแบบ ทั้งการประชุมสัมมนา ทัศนศึกษาทั้งในประเทศ หรือต่างประเทศ ใช้อุปกรณ์การเรียนทุกประเภท นับตั้งแต่อุปกรณ์สื่อสาร ดาวเทียม คอมพิวเตอร์ วิทยุ โทรทัศน์ ตลอดจนการแสวงหาความรู้ด้วยพระองค์เอง ด้านเนื้อหาทรงสนพระทัยที่จะเรียนรู้ทุกเรื่อง ในทุกสถานที่ ด้วยทรงเล็งเห็นว่าสถานที่ทุกแห่งมีความรู้ที่จะให้พระองค์ทรงศึกษา ทรงแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลทุกระดับทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ทรงบันทึกทุกอย่าง ขณะเสด็จพระราชดำเนิน เพื่อทรงเก็บไว้เป็นข้อมูลในการศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง หัวใจสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงมีจุดเริ่มต้นอยู่ที่การฝึกตนให้เป็นคนตื่นตัวต่อการศึกษา มีใจ ใฝ่รู้ในสิ่งต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

สรุป

การจัดกิจกรรมการศึกษาตลอดชีวิต มี 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การศึกษาพื้นฐาน ให้มีความรู้ความสามารถตามที่ตั้งคณาคาดหวัง
2. การศึกษาด้านวิชาชีพ เพื่อมีทักษะในการประกอบอาชีพและสามารถดำรงชีวิตในสังคม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย จากประสบการณ์ บุคคล แหล่งเรียนรู้ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ และพัฒนาคุณภาพชีวิต

บุคคลจะเกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการบูรณาการการเรียนรู้ทั้งการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย นั่นคือ การเรียนรู้จากครอบครัว สู่การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา ชุมชน และสังคม เพื่อนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ และในการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลก

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ   กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
อัญชลี ธรรมะวิธีกุล   หน่วยศึกษานิเทศก์
ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ   หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สนอง ไสยศิริพิเศษ. 2544. **ปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่และการศึกษานอกระบบ**. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. (เอกสารโรเนียว)

สนอง ไสยศิริพิเศษ และสุนทร สุนันท์ชัย. 2548. **การศึกษาตลอดชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

สุมาลี สังข์ศรี. 2543. **ยุทธศาสตร์การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21**. สถาบันเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎมนตรี กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์ดี จำกัด.

- สุมาลี สังข์ศรี. 2543. รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทย
ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการ
 ศึกษาแห่งชาติ.
- อุ้นตา นพคุณ. 2543. “การศึกษาตลอดชีวิตในศตวรรษที่ 21” **วารสาร
 ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย**. ฉบับที่ 3 มิถุนายน-
 มิถุนายน.
- Chantavanich, Amrung. 2006. “An Address of Secretary-General of the
 Office of Education Council” at **The 2006 Education Forum
 for Asia October 21, 2006**, Beijing : People’s Republic of
 China.
- Faure. 1972. **Learning to Be**. Paris : UNESCO.
- Leowarin Srisawang. 2006. **Non-Formal Education in Thailand**. Bangkok :
 Office of the Non-Formal Education Commission.
- R.H. Dave. 1976. **Foundation of Lifelong Education**. Paris : UNESCO.
- Suwanpitak Sombat and Sungsi Sumalee. 2007 “Policy and Practices
 for the Promotion of Lifelong Learning in Thailand”,
**International Expert Meeting On Education; Policies from a
 Lifelong Learning Perspective in Promoting EFA**. Tokyo,
 Japan, 9-12 October 2007.
- The Adult and Continuing Education of Korea. 2007. **Finding Places
 for Asian Lifelong Education in Globalizing World**. International
 Conference 2007, Seoul, Korea.
- UNESCO. 1970. **An Introduction to Lifelong Education**. Paris : UNESCO.
- World Bank. 2002. **Lifelong Learning in the Global for Developing
 Countries**. OECD : The World Bank Education.

การศึกษาในระบบ (Formal Education)

ความนำ

การศึกษา (Education) ในมาตรา 4 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 นิยาม ความหมายของการศึกษา มีความหมายว่า “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุน ให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และมาตรา 15 ได้กำหนดระบบการศึกษา ในการจัดการศึกษามีสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

ความหมายการศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบ (Formal Education) คือ การศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการสำเร็จการศึกษาที่แน่นอน

วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการศึกษาในระบบ

วัตถุประสงค์

1) ถ่ายทอดหรือปลูกฝัง เนื้อหา ความรู้ ความเข้าใจที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้ได้รับการศึกษาวางตัวได้เหมาะสมในสังคม และมีความสามารถ ประกอบอาชีพตามความถนัด ความสนใจ หรือตามโอกาสของแต่ละบุคคล

2) เตรียมเด็กก่อนวัยเรียน ให้มีความพร้อมในการเรียนรู้และจัด ให้เด็กในวัยเรียน ได้รับการศึกษาเพื่อเรียนรู้ และพัฒนาตนเองต่อเนื่อง เพื่อให้มีพัฒนาการทั้งทางร่างกาย เขาวนปัญญา ความสนใจที่เหมาะสม มีความพร้อมในการศึกษาระดับสูงขึ้นไป

3) เพื่อพัฒนาเด็กในวัยเรียนทุกระดับให้ได้รับการศึกษา เพื่อ ประโยชน์สำหรับการเตรียมตัวระดับพื้นฐาน และเพื่อมีความรู้ ความ สามารถในการประกอบอาชีพการงานต่อไป

4) ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาระดับสูงในเชิง คุณภาพ มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนมีโอกาสได้พัฒนาความรู้ความสามารถ เฉพาะด้าน เพื่อประโยชน์ในการประกอบอาชีพ ซึ่งอาจดำเนินการโดย สถาบันอุดมศึกษา ที่เน้นการวิเคราะห์ วิจัยระดับสูง มุ่งคิดค้นเนื้อหา สารที่แปลกใหม่จากเดิม นอกจากนี้ยังรวมถึงการฝึกอบรมเฉพาะทาง เช่น ด้านการเกษตร การอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นต้น

5) พัฒนาศักยภาพของบุคคลเต็มความสามารถและตอบสนอง วิสัยทัศน์ในการพัฒนาประเทศ เน้นพัฒนากลุ่มเป้าหมายในลักษณะ บูรณาการ คือ มีความสมบูรณ์ครบถ้วนทุกด้าน ทั้งทางร่างกาย สติปัญญา คุณธรรม ความคิด ความสำนึก ความรับผิดชอบ ฯลฯ ซึ่งตามปกติเป็น หน้าที่ของสถานศึกษา และอาจจัดเสริมเติมในลักษณะฝึกอบรมเฉพาะ หรือแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอนปกติ

เป้าหมายของการจัดการศึกษาในระบบ

1) เด็กก่อนวัยเรียน เป็นการจัดกิจกรรมในลักษณะการเตรียมความพร้อมเพื่อส่งเสริมทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมการเคลื่อนไหวตามจังหวะ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมกลางแจ้ง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมเกมการศึกษา เป็นต้น

2) บุคคลในวัยเรียน เป็นการจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

2.1) การศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้แก่ การจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา การศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มักใช้เวลาประมาณสิบสองปี เป็นส่วนใหญ่ ในช่วงปลายของการศึกษาเยาวชนที่สนใจสายอาชีพ แทนที่จะศึกษาสายสามัญ ก็อาจเลือกเข้าเรียนในสถานศึกษา สายอาชีพได้ ซึ่งได้แก่ โรงเรียนอาชีวศึกษา ประเภทต่าง ๆ

2.2) การศึกษาระดับอุดมศึกษา เมื่อสำเร็จการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เรียนที่มุ่งศึกษาต่อก็อาจเข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งรวมสถาบันอุดมศึกษาสายอาชีพต่ำกว่าปริญญาด้วย

องค์ประกอบของการจัดการศึกษาในระบบ

องค์ประกอบของการจัดการศึกษา มีดังต่อไปนี้

1. สารเนื้อหาในการศึกษา การจัดการศึกษาในระบบ จะจัดทำหลักสูตรเป็นตัวกำหนดเนื้อหาสาระหลักสูตรในหลักสูตรกลางแต่ละระดับ ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้สถานศึกษาแต่ละแห่งสามารถจัดเนื้อหาสาระที่เหมาะสมกับท้องถิ่นได้ด้วย โดยมีเนื้อหาสาระที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ เหมาะสมกับความต้องการของผู้เรียน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษา ทั้งนี้ต้องทบทวนเนื้อหาสาระ เพื่อปรับแก้ไขให้ถูกต้องทันสมัย และให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่ผู้เรียน

2. ครู ครูผู้สอน หรือผู้ให้การเรียนรู้ ผู้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระ ได้แก่ ครู และอาจารย์ ซึ่งถือเป็นผู้ประกอบอาชีพขั้นสูง บุคคลเหล่านี้ ต้องได้รับการอบรมทั้งในด้านเนื้อหา และวิธีการถ่ายทอด เพื่อให้สามารถ ถ่ายทอดความรู้ และสาระวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. สื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษา เช่น อาคารสถานที่ โต๊ะ เก้าอี้ กระดานเขียน หนังสือ แบบเรียน สมุด ดินสอ ตลอดจนทั้งอุปกรณ์ที่ทันสมัยที่มีราคาแพงทั้งหลาย เช่น อุปกรณ์ในห้องปฏิบัติการทาง วิทยาศาสตร์ เครื่องคอมพิวเตอร์ เป็นต้น สื่อและอุปกรณ์เหล่านี้เป็นส่วน ประกอบที่จำเป็นสำหรับการจัดการศึกษา

4. รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การศึกษาในระบบยุคปฏิรูป การศึกษา เน้นความสำคัญที่ตัวผู้เรียน รูปแบบวิธีการเรียนการสอนใหม่ แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งมีกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย เช่น การระดมความคิด การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การนำชมนอก สถานที่เรียน การใช้อุปกรณ์เครื่องมือประกอบ

5. สถานศึกษาและบรรยากาศแวดล้อม การจัดการศึกษาในระบบ ยังต้องอาศัยชั้นเรียนยังเป็นสิ่งจำเป็น ดังนั้นอาคารสถานที่ ห้องเรียน และบรรยากาศแวดล้อมที่ใช้ในการจัดการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งจะต้องจัดบรรยากาศแวดล้อมที่เอื้อการเรียนรู้

6. ผู้เรียน ผู้เรียนหรือผู้ศึกษาถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุด ของการจัดการศึกษา เพราะผู้เรียนคือผู้รับการศึกษา และเป็นเป้าหมาย หลักของการจัดการศึกษา การปรับเปลี่ยนความรู้และพฤติกรรมของ ผู้เรียน เป็นดัชนีชี้วัดผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา การจัดการศึกษาจึง ครอบคลุมขั้นตอนที่เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้เรียน ตั้งแต่การเตรียม ความพร้อม สำหรับการเรียนรู้ การให้การศึกษาอบรม การประเมิน และ การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ต่อเนื่อง

สรุป

การศึกษาในระบบ (Formal Education) เป็นการศึกษาที่มีรูปแบบและระบบแบบแผนชัดเจน มีการกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตรวิธีการจัดการเรียนการสอน การวัดผล และการประเมินผลที่แน่นอน ซึ่งการศึกษาในระบบของไทยประกอบไปด้วยการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาในขั้นอุดมศึกษา โดยการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถูกแบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ยังถูกแบ่งเป็นประเภทสามัญศึกษาและประเภทอาชีวศึกษาอีกด้วย สำหรับในการศึกษาขั้นอุดมศึกษานั้น แบ่งออกเป็นระดับต่าง ๆ คือ ต่ำกว่าปริญญาตรี ปริญญาตรี ประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท และปริญญาเอก

ผู้เรียบเรียง อัญชลี ธรรมะวิสิฎฐ์ หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). 2546. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545**. กรุงเทพฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

การศึกษานอกระบบโรงเรียน

ความนำ

ในปัจจุบันวิธีการเรียนรู้ของมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อันเป็นผลสืบเนื่องมา จากความก้าวหน้าขององค์ความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ การพัฒนาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และสังคมในโลกยุคโลกาภิวัตน์ (Globalization) ตลอดจนพัฒนาการของระบบเศรษฐกิจที่ใช้ความรู้เป็นฐาน (Knowledge-based Economy) ทำให้เกิดความต้องการการเรียนรู้อย่างกว้างขวางในแทบทุกกิจกรรมของสังคม วิธีการเรียนรู้ของคนจึงขยายขอบเขตจากการศึกษาในระบบ ไปสู่การเรียนรู้จากการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยทำให้เกิดกิจกรรมการศึกษาและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย การศึกษานอกระบบจึงมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์

ความหมาย

การศึกษานอกระบบหรือ Non-formal Education (NFE) ได้เกิดขึ้นครั้งแรกใน ปี ค.ศ. 1967 ในการประชุมของ UNESCO เรื่อง The World Educational Crisis ซึ่งได้นิยามการศึกษานอกระบบ หมายถึง “การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ แต่นอกกรอบของการ

จัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติ โดยมุ่งบริการให้คนกลุ่มต่างๆ ของ ประชากร ทั้งที่เป็นผู้ใหญ่และเด็ก” โดยเน้นการเรียนรู้ (Learning) แต่ใน ปัจจุบันการศึกษานอกระบบคือ กระบวนการจัดการพัฒนาสมรรถนะของ ผู้เรียน ทั้งที่เป็นทัศนคติ ทักษะ และความรู้ซึ่งทำได้ยืดหยุ่นกว่าการเรียน ในระบบโรงเรียนทั่วไป สมรรถนะที่เกิดจากการศึกษานอกระบบมีตั้งแต่ ทักษะในการเรียนรู้ด้วยตนเอง การทำงานเป็นกลุ่ม การแก้ไข ความขัดแย้ง การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม การเป็นผู้นำ การแก้ปัญหาร่วมกัน การสร้าง ความเชื่อมั่น ความรับผิดชอบและความมีวินัย การศึกษานอกระบบยุคใหม่ จึงเน้นการเรียนรู้และสมรรถนะ (Learning and Competency) (จรรยาพร ธรณินทร์, 2550)

การศึกษานอกระบบโรงเรียน (Non - Formal Education) เป็น แนวทางหนึ่งในการจัดการศึกษาซึ่งเปิดโอกาสให้กับผู้ที่ไม่ได้เข้ารับการ ศึกษาในระบบโรงเรียนตามปกติ ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ พัฒนา ตนเอง ให้สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เป็นการจัดการ ศึกษาในลักษณะอ่อนตัวให้ผู้เรียนมีความสะดวกเลือกเรียนได้หลายวิธี จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตัวผู้เรียนและสังคมเป็นอย่างยิ่ง การศึกษา นอกโรงเรียนมีความหมายครอบคลุมถึงมวลประสบการณ์การเรียนรู้ ทุกชนิดที่บุคคลได้รับจากการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้อตามธรรมชาติ การเรียนรู้จากสังคม และการเรียนรู้ที่ได้รับจากโปรแกรมการศึกษาที่จัด ขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในโรงเรียนตามปกติ เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีได้อยู่ในระบบโรงเรียนปกติ ได้มีโอกาส แสวงหาความรู้ ทักษะ ทัศนคติ เพื่อมุ่งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน ฝึกฝน อาชีพ หรือการพัฒนาความรู้เฉพาะเรื่องตามที่ตนสนใจ (อาชัญญา รัตน์อุบล 2542 : 1)

การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษามุ่งจัดให้กลุ่มเป้าหมายได้พัฒนาชีวิตและสังคม โดยมีหลักการจัดการศึกษาเพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ยังมีโอกาสพลาดหรือขาดโอกาสทางการศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะ ปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิต และการประกอบสัมมาชีพ อีกทั้งสามารถปรับตัวให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงของวิทยาการต่าง ๆ ที่เจริญก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วได้อย่างมีความสุขตามควร แก้อัตภาพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538 อ้างถึงใน อาชัญญา รัตนอุบล, 2542 : 3) งานด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การจัดกิจกรรมการศึกษาที่จัดขึ้นนอกระบบโรงเรียน โดยมีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ชัดเจน กิจกรรมการศึกษาดังกล่าว มีทั้งที่จัดกิจกรรมโดยเอกเทศ และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น หน่วยงานที่จัดการศึกษานอกโรงเรียนนั้น เป็นทั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่ทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยตรง และหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดจนชุมชนที่อาศัย การศึกษาเป็นเครื่องมือนำไปสู่วัตถุประสงค์ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม ในทางทฤษฎีจึงได้นับเนื่องเอาการศึกษานอกโรงเรียนเป็นระบบหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีส่วนเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นและต่อเนื่องกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ทำให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นความหวังของวงการการศึกษา และเป็นกลไกที่สำคัญของรัฐในการพัฒนาคุณภาพของคนส่วนใหญ่ในประเทศได้ (รณรงค์ เมฆานุกูวัฒน์, 2543 : 6 - 7) การศึกษานอกระบบโรงเรียนจึงถือเป็นกระบวนการของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งมีภารกิจสำคัญที่จะต้องให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค โดยเฉพาะการศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตตามมาตรฐานของสังคมที่เป็นสิทธิที่คนทุกคน

พึงได้รับการศึกษา นอกจากนั้นยังจะต้องได้รับการศึกษาที่ต่อเนื่อง
จากการศึกษาขั้นพื้นฐานของชีวิต เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาอาชีพของตน
(กองส่งเสริมปฏิบัติการ , 2541 : 1)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15
การศึกษานอกระบบ หมายถึง การศึกษาซึ่งจัดขึ้นนอกระบบปกติ ที่จัดให้
กับประชาชนทุกเพศทุกวัย ไม่มีการจำกัดพื้นฐานการศึกษาอาชีพ
ประสบการณ์หรือความสนใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะให้ผู้เรียนได้รับความรู้
ในด้านพื้นฐานแก่การดำรงชีวิต ความรู้ทางด้านทักษะ การประกอบอาชีพ
และความรู้ด้านอื่น ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต การจัดการศึกษามี
ความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา
ระยะเวลาของการศึกษา การวัดผลและประเมินผล ซึ่งเงื่อนไข การ
สำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตร จะต้องมีความเหมาะสม
สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน

มาตรา 4 ในพระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษานอกระบบและ
การศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551 ระบุว่า การศึกษานอกระบบ หมายถึง
กิจกรรมการศึกษาที่มีกลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการและวัตถุประสงค์ของ
การเรียนรู้ที่ชัดเจน มีรูปแบบ หลักสูตร วิธีการจัดและระยะเวลาเรียน
หรือฝึกอบรมที่ยืดหยุ่นและหลากหลายตามสภาพความต้องการและ
ศักยภาพในการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายนั้นและวิธีการวัดผลและประเมิน
ผลการเรียนรู้ที่มีมาตรฐานเพื่อรับคุณวุฒิทางการศึกษา หรือเพื่อจัดระดับ
ผลการเรียนรู้

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การศึกษานอกระบบหมายถึง กระบวนการ
ทางการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อเพิ่มหรือพัฒนาศักยภาพให้แก่ประชาชน ทั้งใน
ด้านความรู้ ความชำนาญ หรืองานอดิเรกต่างๆ ผู้ที่สำเร็จการศึกษาอาจ
ได้รับหรือไม่ได้รับเกียรติบัตรก็ได้ ซึ่งเกียรติบัตรนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการปรับ

เทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อ ยกเว้นการศึกษาสายสามัญของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีการมอบวุฒิบัตรที่สามารถรับเทียบเงินเดือนหรือศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไป

การศึกษานอกระบบ (Non-formal Education) เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นและหลากหลายรูปแบบ ไม่มีข้อจำกัดเรื่องอายุและสถานที่ โดยมุ่งหมายให้เป็นการศึกษาเพื่อพัฒนา คุณภาพมนุษย์ มีการกำหนดจุดมุ่งหมาย หลักสูตร วิธีการเรียนการสอน สื่อ การวัดผลและประเมินผลที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งอาจแบ่งได้ 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ ประเภทความรู้พื้นฐานสายสามัญประเภทความรู้และทักษะอาชีพ และประเภทข้อมูลความรู้ ทั่วไป

หลักการของการศึกษานอกระบบ

1. เน้นความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาการกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ครอบคลุมและทั่วถึง
2. ส่งเสริมการจัดการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีความยืดหยุ่นในเรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบต่าง ๆ
3. จัดการศึกษาให้สนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายให้เรียนรู้ในสิ่งที่สัมพันธ์กับชีวิต
4. จัดการศึกษาหลากหลายรูปแบบคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ผู้สอนมิได้จำกัดเฉพาะครู อาจจะเป็นผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานหรือจากท้องถิ่น

สรุป

การศึกษานอกระบบ เป็นกระบวนการจัดการศึกษาให้ผู้พลาดโอกาสเรียนจากระบบการศึกษาปกติ หรือผู้ต้องการพัฒนาตนเอง ได้รับ

การเรียนรู้ โดยเน้นการเพิ่มศักยภาพของผู้เรียน ตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญที่จะส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงได้รับดังกล่าว ส่งผลให้ประชาชนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ที่กว้างขวางและเป็นไปในอัตราที่รวดเร็ว อันจะส่งผลให้ประเทศมีศักยภาพและขีดความสามารถในการแข่งขันและการพัฒนาโดยรวมเพิ่มสูงขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน เพราะเป็นการพัฒนาที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาโดยมุ่งเน้นให้คนมีคุณธรรมนำความรู้ อันจะเป็นสะพานทอดนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาต่อไป

ผู้เรียบเรียง อัญชลี ธรรมะวิธิกุล หน่วยศึกษานิเทศก์
รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

<http://dit.dru.ac.th/home/005/Exellent/Thawatchai-2.doc>

http://esan.nfe.go.th/ner nec/news1_old.php?page=87

<http://asdf.dek-d.com/board/view.php?id=893698>

<http://cmi.nfe.go.th/nfe/reform.doc>

http://www.northnfe.net/download/nfe51_paper2.pdf

<http://www.moe.go.th/webpr/wichit/news/m091150/edu1.html>

การศึกษาตามอัธยาศัย

ความนำ

การศึกษาตามอัธยาศัย ไม่ใช่ของใหม่ แต่เป็นการศึกษาที่มีมาตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นในโลก มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติ เช่นในสังคมเกษตรกรรมมนุษย์เรียนรู้การหนีภัยจากธรรมชาติ และการหาอาหาร การทำสวนครัวจากพ่อแม่ หรือสมาชิกในครอบครัว แต่ในสังคมอุตสาหกรรม มนุษย์เรียนรู้มากขึ้นจากการติดต่อค้าขาย การอ่านการเขียน การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์ ในปัจจุบันสังคมมีการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ทำให้มนุษย์ต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้ต้องแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ตลอดเวลา การศึกษาตามอัธยาศัยจึงเข้ามามีบทบาทและมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในยุคโลกาภิวัตน์

ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2544 : 33-38) ให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยว่าเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตที่ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ การทำงาน บุคคล ครอบครัว สื่อมวลชน ชุมชน แหล่งความรู้ต่างๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความบันเทิง และ

การพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยมีลักษณะที่สำคัญคือ ไม่มีหลักสูตร ไม่มีเวลาเรียนที่แน่นอน ไม่จำกัดอายุ ไม่มีการลงทะเบียนไม่มีการสอบ ไม่มีการรับประกาศนียบัตร มีหรือไม่มีสถานศึกษาที่แน่นอน เรียนที่ไหนก็ได้ สามารถเรียนได้ตลอดเวลาและเกิดขึ้นในทุกช่วงวัยตลอดชีวิต

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้ความหมายการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการศึกษาคือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาสโดยการศึกษาจากบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือแหล่งความรู้อื่นๆ

ปฐม นิคมานนท์ (2532 : 112) ให้ความหมายว่า การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นกระบวนการตลอดชีวิต ซึ่งบุคคลได้เสริมสร้าง เจตคติ ค่านิยม ทักษะ และความรู้ต่างๆ ในสภาพแวดล้อม เช่น การเรียนรู้จากครอบครัว เพื่อนบ้าน จากการทำงาน การเล่น จากตลาด ร้านค้า ห้องสมุด ตลอดจนเรียนรู้จาก สื่อมวลชนต่างๆ ตัวอย่าง เช่น เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับภาษาและคำศัพท์ต่างๆ จากบ้าน เด็กหญิงเรียนรู้วิธีทำกับข้าว การเลี้ยงน้อง การจัดบ้านเรือน การอบรมสั่งสอน และการสังเกตจากมารดา เด็กผู้ชายเรียนรู้ด้านอาชีพจากบิดา เรียนรู้การเฝ้าดูและสังเกตธรรมชาติ หรือ แม้แต่การค้นพบสิ่งต่างๆ โดยบังเอิญ หรือเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจ เป็นต้น

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ และคณะ (2544 : 33-34) ให้นิยามการศึกษาตามอัธยาศัยว่า เป็นการจัดสภาพแวดล้อม สถานการณ์ ปัจจัยเกื้อหนุน สื่อ แหล่งความรู้ และบุคคล เพื่อส่งเสริมให้บุคคลได้เรียนรู้ตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม

Shibuya Hideyoshi (1990 อ้างถึงใน อุดม เขยติวงศ์, 2544 : 80) ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษาตามอัธยาศัย คือกระบวนการที่มนุษย์

ได้รับการถ่ายทอด และสั่งสมความรู้ ทักษะ เจตคติ ความคิด จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน และสิ่งแวดล้อมตลอดชีวิต เป็นการศึกษาที่ไม่มืองค์กร ไม่มีระบบ ไม่มีจุดมุ่งหมาย ไม่ตั้งใจ และเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง วิถีชีวิตในสังคม ตัวอย่างเช่น การเรียนรู้ในครอบครัว ในที่ทำงาน สถานที่ท่องเที่ยว การเรียนรู้จากแบบอย่าง และทัศนคติในครอบครัวหรือเพื่อน การเรียนรู้จากการอ่านสิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ และจากการท่องเที่ยว ตลอดจนการเรียนรู้โดยฟังวิทยุ ภาพยนตร์และโทรทัศน์ เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปการศึกษาตามอัธยาศัย

- เป็นการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต
- เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ และทุกช่วงวัยของชีวิต
- ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาส โดยศึกษาจากประสบการณ์ การทำงาน สภาพแวดล้อม และแหล่งเรียนรู้ต่างๆ
- เป็นการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความรู้ เจตคติ ทักษะ ความบันเทิง และการพัฒนาคุณภาพชีวิต

เป้าหมายของการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

เพื่อตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ตามความสนใจ ความถนัด และศักยภาพของแต่ละบุคคลให้สามารถศึกษาได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

รูปแบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

การจัดการศึกษาตามอัธยาศัยไม่มีรูปแบบการศึกษา หรือการเรียนรู้ที่ตายตัว ไม่มีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดกรอบกิจกรรม หรือขอบข่าย

สาระการเรียนรู้ การเรียนรู้ขึ้นอยู่กับความต้องการ และแรงจูงใจใฝ่รู้ของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม เราสามารถจัดกิจกรรมเพื่อเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัยได้ดังนี้

1. จัดกิจกรรมในแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่างๆ เช่น ห้องสมุดประชาชน การเรียนรู้ด้วยระบบคอมพิวเตอร์ออนไลน์ พิพิธภัณฑ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดกลุ่มเสวนา หรือการอภิปราย กิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลและความรู้ต่างๆ ฯลฯ

2. ส่งเสริมสนับสนุน และพัฒนาการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ สนับสนุนสื่อแก่หน่วยงานและแหล่งความรู้ต่างๆ

3. ส่งเสริมให้หน่วยงานเครือข่ายจัดการศึกษาตามอัธยาศัย เช่น ห้องสมุดในสถานที่ราชการ สถานประกอบการ ฯลฯ

4. ส่งเสริม สนับสนุนการพัฒนากลุ่มต่างๆ ตามความต้องการและความสนใจ เช่น กลุ่มดนตรี กลุ่มสิ่งแวดล้อม พัฒนาชุมชน ฯลฯ

หลักการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

● จัดให้สนองกลุ่มเป้าหมาย ทุกเพศและวัย ตามความสนใจและความต้องการ

- จัดให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต
- จัดโดยวิธีหลากหลายโดยใช้สื่อต่างๆ
- จัดให้ยืดหยุ่น โดยไม่มีตรึงรูปแบบใดๆ
- จัดให้ทันต่อเหตุการณ์
- จัดได้ทุกกาลเทศะ

● จัดบรรยากาศ สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สรุป

การศึกษาตามอัธยาศัยเน้นที่ผู้เรียนที่ต้องการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง แต่องค์กรทางการศึกษา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาจะต้องจัดหาและเตรียมแหล่งเรียนรู้ไว้ให้พร้อม ให้มีกิจกรรมหลากหลายสำหรับให้บริการแก่ผู้ที่ต้องการแสวงหาความรู้ตามอัธยาศัยอย่างครบถ้วน ทันต่อเหตุการณ์ และทันสมัยอยู่ตลอดเวลา โดยความร่วมมือขององค์กรต่างๆ ในสังคมในรูปของภาคีเครือข่าย เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผู้เรียบเรียง ประวีณ รอดเขียว หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544. **การศึกษาตามอัธยาศัย แนวความคิดและประสบการณ์.** กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ วิศินี ศิลตระกูล และ อมรา ปฐภิญโญบุรณ. 2544. **การศึกษาตามอัธยาศัย : จากแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสู่แนวปฏิบัติ.** กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมการศึกษาตามอัธยาศัย กรมการศึกษานอกโรงเรียน.
- ปฐม นิคมานนท์. 2532. **เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาการศึกษาดลอดชีวิตและการศึกษานอกระบบหน่วยที่ 6 ปรัชญาและหลักการของการศึกษานอกระบบ สาขาวิชาศึกษาศาสตร์.** นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. 2542. **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อุดม เขยติวงศ์. 2544. **แนวทางการบริหารและการจัดการ : การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย.** 2532. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education)

ความนำ

การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกที่ ทุกเวลา แต่สังคมส่วนใหญ่ยังมีความเชื่อว่าการศึกษา การเรียนรู้เกิดขึ้นเฉพาะในระบบเท่านั้น แต่ระยะเวลาที่ผ่านมา พบว่า การศึกษาในระบบ ไม่สามารถตอบสนองผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันได้ โดยเฉพาะการกำหนดให้เด็กทุกคนเข้าโรงเรียนเมื่ออายุครบเกณฑ์นั้น เท่ากับเป็นการผลักดันให้เด็กที่ยังไม่พร้อม เช่น เด็กที่มีพัฒนาการช้ากว่าปกติ เด็กจากครอบครัวแตกแยก หรือเด็กพิการและด้อยโอกาส ต้องเข้าสู่ระบบโรงเรียน ทำให้เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเรียนและการจัดหลักสูตรให้มีมาตรฐานเดียวกันหมด โดยไม่คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ว่าแต่ละคนมีความต้องการต่างกัน ดังนั้น การจัดการศึกษาเพื่อต้องการให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้านแล้ว จึงไม่ควรจำกัดการเรียนแต่ระบบใดระบบหนึ่ง เพราะปัญหาจากระบบโรงเรียนกำลังสะท้อนให้เห็นว่าสิ่งที่เชื่อถือกันมานานนั้นไม่ถูกต้อง การศึกษาทางเลือกจึงเป็นแนวทางหนึ่ง เพื่อแก้ปัญหการศึกษาในระบบและเป็นอีกทางเลือกหนึ่งให้แก่ประชาชนทุกกลุ่ม การศึกษาทางเลือกนั้นมีไข่ของใหม่แต่อย่างไร

หากแต่เป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับมานาน และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 49 ระบุว่า “การจัดการศึกษาอบรมขององค์กรวิชาชีพ หรือเอกชน การศึกษาทางเลือกของประชาชน การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ตลอดชีวิต ย่อมได้รับความคุ้มครองและส่งเสริมที่เหมาะสมจากรัฐ”

ความหมาย

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนที่ไม่ประสงค์จะเรียนในระบบการศึกษาตามปกติ ซึ่งมีเหตุผลมาจากพื้นฐานของบุคคล ตามปรัชญาความเชื่อทางการศึกษาและการเรียนรู้ หรือตามปรัชญาความเชื่อทางการเมือง ปรัชญาความเชื่อทางศาสนาและความศรัทธา หรือเป็นการสนองความต้องการส่วนบุคคลเป็นการเฉพาะมิใช่การศึกษาที่จัดให้กับบุคคลทั่วไป หรือแม้กระทั่งการสนองตอบของบุคคลที่จะปฏิเสธระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียนในการศึกษาระบบปกติ จากความหมายดังกล่าวข้างต้น ตัวอย่างการจัดการศึกษาทางเลือกในปัจจุบันสามารถเห็นได้จากรูปแบบของโรงเรียนวิถีธรรม โรงเรียนวิถีธรรมชาติ การสอนแบบ Home-based learning หรือ Home-school เป็นต้น ซึ่งมีจุดเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอน ผู้เรียน เนื้อหาหลักสูตร การจัดบรรยากาศให้เข้ากับวิถีของชุมชน และความเชื่อเป็นหลัก

การศึกษาทางเลือก (Alternative Education) เป็นการจัดการศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากการศึกษาตามแนวกระแสหลักในระบบทั่วไป การศึกษาทางเลือกจัดขึ้นบนพื้นฐานความเชื่อที่ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีความแตกต่างหลากหลาย การศึกษาทางเลือกจึงมีหลายรูปแบบ

แต่ทั้งหมดมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้เรียน ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งด้านสติปัญญา และจิตใจ

วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการศึกษาทางเลือก

1. เพื่อให้การเรียนรู้ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทุกด้าน
2. เพื่อแก้ปัญหาของระบบการศึกษาในปัจจุบัน เป็นทางเลือกให้แก่ประชาชนทุกกลุ่มให้ได้รับการศึกษาที่เหมาะสม และเป็นเครื่องมือพัฒนามนุษย์ในระดับปัจเจกบุคคล
3. เพื่อกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปยังประชาชน ให้มีสิทธิและเสรีภาพในการจัดการศึกษาด้วยตนเอง

รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือก

รูปแบบของการศึกษาทางเลือก มีความยืดหยุ่นและหลากหลาย สอดคล้องกับธรรมชาติของผู้เรียนและกระบวนการเรียนรู้ รวมทั้งเนื้อหาสาระที่เรียนรู้

แนวทางของการศึกษาทางเลือกในประเทศไทย มีดังนี้ (สุชาติจักรพิสุทธิ์, 2548)

1. การศึกษาทางเลือกที่จัดโดยครอบครัวหรือโฮมสคูล ซึ่งครอบคลุมทั้งแบบครอบครัวเดี่ยว กลุ่ม และเครือข่ายครอบครัว
2. การศึกษาทางเลือกที่อิงกับระบบโรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนที่สามารถจัดหลักสูตร หรือกระบวนการเรียนรู้ที่แตกต่างไปจากโรงเรียนตามแนวกระแสหลักทั่วไป เน้นนวัตกรรมการเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ หรือประสบการณ์ เช่น โรงเรียนรุ่งอรุณ โรงเรียนหมู่บ้านเด็ก เป็นต้น
3. การศึกษาทางเลือกสายครูภูมิปัญญา ได้แก่ พ่อครู

ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาความรู้แก่ผู้เรียน เช่น ศิลปะ การช่าง ด้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน สมุนไพร เป็นต้น

4. การศึกษาทางเลือกสายศาสนาและวิถีปฏิบัติธรรม จัดการเรียนรู้แก่สมาชิกทั้งแนวเศรษฐกิจพอเพียง ต่อต้านการบริโภคนิยม การปฏิบัติสมาธิในแนวต่าง ๆ ตามวิถีความเชื่อ

5. การศึกษาทางเลือกที่เป็นสถาบันนอกระบบ ได้แก่ กลุ่มกิจกรรมทางการศึกษาที่มีการจัดหลักสูตร หรือกระบวนการเรียนรู้ของตนเอง ไม่อิงกับหลักสูตรรัฐ มีทั้งแบบเสียค่าใช้จ่าย และไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น มหาวิทยาลัยเที่ยงคืน เสริมสิกขาลัย สถาบันเรียนรู้ขององค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) เป็นต้น

6. การศึกษาทางเลือกกลุ่มการเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เป็นการเรียนรู้ที่กว้างขวางหลากหลายที่สุด มีผลในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง ทั้งกลุ่มการเรียนรู้ ผ่านกลุ่มกิจกรรมชุมชน การสืบสานภูมิปัญญา การฟื้นฟู ศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์ทรัพยากร การแพทย์พื้นบ้าน การสาธารณสุข การจัดการปัญหาชุมชน เด็ก และสตรี เป็นต้น

7. การศึกษาทางเลือกผ่านสื่อการเรียนและแหล่งเรียนรู้ ทั้งที่เป็นสื่อมวลชน เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สื่อชุมชน อินเทอร์เน็ต ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ

ตัวอย่าง

ครอบครัวคุณพิริยะ ซึ่งมีความเชื่อและความศรัทธาพื้นฐาน เครื่องครัดด้านพุทธศาสนา เลือกส่งลูกสาว 2 คน เข้าเรียนในโรงเรียนวิถีพุทธ

สรุป

การศึกษาทางเลือกเป็นการจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนโดยผู้เรียนสามารถเรียนรู้ผ่านกิจกรรม สื่อ ภูมิปัญญา ชาวบ้าน กลุ่มศาสนา หรือสถาบันต่างๆ เป็นทางเลือกของการเรียนรู้ที่สัมพันธ์ทั้งตนเอง ชุมชน และสังคม อย่างสร้างสรรค์ นับว่าเป็นการเปลี่ยนวัฒนธรรมการศึกษาที่ใครก็สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีศักดิ์ศรี ดังนั้นการศึกษาทางเลือกควรต้องเปิดพื้นที่สาธารณะให้ทุกคนได้เข้ามาสัมผัสได้มากขึ้น ทำให้จริงจัง เข้มข้น และมีคุณภาพ เพื่อให้เป็นทางเลือกของคนทุกระดับที่จะได้มีโอกาสเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ   กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน
อัญชลี ธรรมะวิธิกุล   หน่วยศึกษานิเทศก์
อัจฉรา สากระจาย   สำนักงาน กศน. จังหวัดกาฬสินธุ์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สุชาติ จักรพิสูทธิ์ และคนอื่น ๆ. 2548. การศึกษาทางเลือก : โลกแห่งการเรียนรู้
นอกรั้วโรงเรียน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

http://en.wikipedia.org/wiki/Alternative_education

การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education)

ความนำ

องค์การยูเนสโกได้เผยแพร่แนวคิดสังคมการเรียนรู้ ในรายงาน “เรียนรู้เพื่อชีวิต” (Learning to Be) มาเกือบ 20 ปีแล้ว กล่าวคือ สังคมการเรียนรู้ เป็นสังคมที่หน่วยงานทั้งหมดของสังคมเป็นผู้จัดการศึกษา ไม่ใช่เป็นเพียงสถานที่ที่รับผิดชอบจัดการศึกษาในระบบเท่านั้น สมาชิกในสังคมนั้น ๆ มีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างเต็มที่กับการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้จะทำให้ประชาชนสามารถศึกษาหาความรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ตั้งแต่เกิดจนตาย ประชาชนสามารถวางแผน และกำหนดวัตถุประสงค์ที่จะเรียนรู้ โดยแสวงหาโอกาสที่จะศึกษาต่อเนื่อง และเลือกวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ความหมาย

การศึกษาต่อเนื่อง (Continuing Education) หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการและความจำเป็นของบุคคลต่อเนื่องไปจากการศึกษาขั้นพื้นฐานและการศึกษาอุดมศึกษาในรูปของกิจกรรมการเรียนรู้หรือหลักสูตรการเรียนรู้ ประเภทมีหน่วยกิตและไม่มีหน่วยกิตซึ่งมิใช่การศึกษาตามระบบปกติ การศึกษาต่อเนื่อง เป็นได้ทั้งการฝึกอบรมด้านอาชีพ

การยกระดับฝีมือในการทำงาน รวมทั้งหลักสูตรการพัฒนาตนเองเพื่อการทำงาน และการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหา การศึกษาต่อเนื่องยังเป็นการศึกษาที่บุคคลภายนอกสามารถลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรต่าง ๆ ที่จัดโดยภาควิชาหรือคณะการศึกษาต่อเนื่องของวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย เช่น ในประเทศไทย หลักสูตรการศึกษาต่อเนื่องของศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งเปิดสอนหลักสูตรระยะสั้นวิชาต่าง ๆ สำหรับวิธีและรูปแบบการสอนของการศึกษาต่อเนื่อง มีทั้งการสอนแบบชั้นเรียน และการสอนแบบปฏิบัติการ รวมทั้งการสอนด้วยวิธีทางไกล เช่น การใช้วีดิทัศน์ ซีดี-รอม รายการวิทยุหรือโทรทัศน์ และการสอนทางอินเทอร์เน็ต e-Learning ตามความเหมาะสมของเนื้อหาและหลักสูตร

ความหมายของการศึกษาต่อเนื่อง

การศึกษาต่อเนื่องเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อสนองความต้องการและความจำเป็นของบุคคลต่อเนื่องไปจากการศึกษาขั้นพื้นฐานและอุดมศึกษา

โกวิท วรพิพัฒน์ (อ้างถึงในกรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2537) ได้ให้ความหมายของการศึกษาต่อเนื่องว่าเป็นการให้ความรู้เพิ่มเติมเรื่องที่ได้ศึกษามาแล้วในโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย เมื่อบุคคลจบการศึกษาไปประกอบอาชีพพระยะหนึ่ง แล้วมีความจำเป็นต้องหาความรู้เฉพาะ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นเพิ่มเติม ทำให้ผู้นั้นสมัครเรียนเพิ่มเติมจากสถาบันการศึกษา เพื่อก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางวิชาการและเทคโนโลยีของสังคมโลก โดยอาจได้รับประกาศนียบัตรหรือใบรับรอง การศึกษาต่อเนื่องในรูปของการศึกษาผู้ใหญ่ที่จัดให้แก่ผู้เรียนที่มีอายุเกินวัยเรียนตามกฎหมาย แต่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนด้วยเหตุที่ยากจน ต้องประกอบอาชีพ

หรือเร็วร้อน อพยพย้ายถิ่น อยู่ท้องถิ่นห่างไกล บุคคลเหล่านี้จำเป็นต้องมีทักษะพื้นฐานของการเรียนรู้ หรือทักษะการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น มีวิชาความรู้ทางอาชีพ มีคุณธรรมจริยธรรม และหน้าที่พลเมือง

องค์การยูเนสโก นิยามการศึกษาต่อเนื่องว่าเป็น “ความคิดรวบยอดอย่างกว้าง ๆ ซึ่งรวมถึงโอกาสทั้งปวงตามความต้องการและความจำเป็นในการเรียน นอกเหนือไปจากการศึกษาเพื่อการอ่านออกเขียนได้ขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาที่ให้โอกาสทางการศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับบุคคล

สรุปการศึกษาต่อเนื่อง หมายถึง

- การศึกษาต่อเนื่องสำหรับผู้่านออกเขียนได้
- การจัดการศึกษาที่สนองความต้องการความจำเป็นของผู้เรียน
- การจัดประสบการณ์ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยหน่วยงานทางการศึกษาต่าง ๆ
- การศึกษาที่ถูกกำหนดในรูปของโอกาส เพื่อให้ผูกพันต่อเนื่องกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลังจากจบระดับประถมศึกษาหรือเทียบเท่า
- การศึกษาที่ให้โอกาสทางการศึกษา เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับบุคคล

วัตถุประสงค์/เป้าหมายของการศึกษาต่อเนื่อง

1. เพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีวิตด้วยบูรณาการการเรียนรู้การทำงาน และการดำรงชีวิตของบุคคล
2. เพื่อเป็นเครื่องมือสำหรับพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ
3. เพื่อทำให้สังคมเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

รูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่อง

การศึกษาต่อเนื่องมีรูปแบบการจัด 6 รูปแบบ ดังต่อไปนี้

รูปแบบที่ 1 การจัดการศึกษาหลังการรู้หนังสือแล้ว การศึกษาในรูปแบบนี้มีเป้าหมายที่จะคงสภาพ และส่งเสริมการรู้หนังสือ คิดเลขเป็น และมีทักษะในการแก้ปัญหาได้ มีทักษะความรู้ พื้นฐานในการทำงาน และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

รูปแบบที่ 2 การจัดการศึกษาเพื่อการเทียบโอน การศึกษาในรูปแบบนี้กำหนดให้เป็นทางเลือกทางการศึกษาที่จะเลือกเรียนทางสายสามัญหรือสายอาชีพ

รูปแบบที่ 3 การจัดการศึกษาเพื่อการมีรายได้ การศึกษาในรูปแบบนี้ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเลือกการเรียน เพื่อเป็นทักษะในการประกอบอาชีพ โดยผู้เรียนสามารถที่จะประกอบอาชีพได้ การเรียนในรูปแบบฝึกทักษะอาชีพนี้ สามารถจัดได้ในหลายลักษณะ ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนโดยตรง โดยเฉพาะผู้ที่ไม่สามารถหารายได้ อย่างพอเพียง

รูปแบบที่ 4 การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาในรูปแบบนี้มีเป้าหมายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน และชุมชนเกี่ยวกับความรู้ ทักษะคิดเพื่อสร้างคุณค่าและทักษะ เพื่อให้ประชาชนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละคนในอันที่จะเป็นสมาชิกของชุมชน

รูปแบบที่ 5 การจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมความสนใจส่วนบุคคล การศึกษาในรูปแบบนี้จัดเพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละคนมีส่วนร่วม และเรียนรู้เกี่ยวกับที่สังคมต้องการ วัฒนธรรม ความเชื่อ สุขภาพอนามัย และความสนใจทางด้านศิลปะ

รูปแบบที่ 6 การจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับอนาคต การศึกษาในรูปแบบนี้ จัดให้แก่ผู้ใช้แรงงาน ผู้ชำนาญการสาขาต่าง ๆ ผู้นำท้องถิ่น ประชาชน นักธุรกิจ และนักวางแผน เกี่ยวกับทักษะใหม่ ๆ เกี่ยวกับความรู้และเทคนิคที่จะพัฒนาตนเองและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เขาเหล่านั้นรับผิดชอบให้เหมาะสมกับความเจริญเติบโตของสังคมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป

ตัวอย่าง

คุณวิทยา ผู้บริหารสถานศึกษาศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ/เขต ลงทะเบียนเรียนหลักสูตรภาษาอังกฤษเพื่อการทำงาน ของศูนย์การศึกษาต่อเนื่องแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทางระบบ e-Learning โดยชำระค่าลงทะเบียน 300 บาท ระยะเวลาเรียนตามหลักสูตร 30 วัน

สรุป

รูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในอนาคตจะมีแนวโน้มการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต เนื่องจากกระแสโลกาภิวัตน์ และอิทธิพลของเทคโนโลยี การสื่อสาร สถาบันอุดมศึกษาเข้ามามีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของบุคลากรที่จบการศึกษาสาขาต่างๆ ให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ทุกภาคส่วนของสังคม จะเข้ามามีส่วนร่วมจัดการศึกษาต่อเนื่องมากขึ้น

ผู้เรียบเรียง   อัญชลี ธรรมมะวิธิกุล หน่วยศึกษานิเทศก์
                         อัจฉรา สากระจาย   สำนักงาน กศน. จังหวัดกาฬสินธุ์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2537. **การศึกษาต่อเนื่อง : นโยบายและ
ทางเลือกใหม่.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ คุรุสภา ลาดพร้าว,

การศึกษาทางไกล

(Distance Education)

ความนำ

มนุษย์มีธรรมชาติของความเป็นผู้ต้องการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เพื่อความอยู่รอดในการดำรงชีวิต เป็นการเรียนรู้ซึ่งเกิดจากมวลประสบการณ์ที่เนื่องมาจากความต้องการ ความสนใจหรือความพึงพอใจของแต่ละบุคคลทั้งที่มีผู้จัดให้หรือไม่มีผู้จัดให้ก็ได้ หรือจัดโดยจงใจหรือไม่จงใจก็ตาม สิ่งทีบุคคลจะเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมย่อมขึ้นอยู่กับว่าสภาพแวดล้อมนั้น มีคุณภาพทางการศึกษามากมายเพียงใด และบุคคลมีความสนใจศักยภาพความพร้อมและโอกาสในการเรียนรู้มากน้อยเพียงใด ในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ เอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของบุคคลเป็นอย่างมาก ทำให้การแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลเกิดได้ในทุกเวลาและทุกสถานที่ ซึ่งจากวิวัฒนาการนี้เองได้ก่อให้เกิดรูปแบบของการศึกษาทางไกลขึ้น

ในส่วนของสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้เริ่มจัดการศึกษาทางไกลมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 โดยจัดการเรียนการสอนโครงการวิทยุและโทรทัศน์ ทั้งที่เป็นรายการทั่วไปสำหรับประชาชน และรายการเรียนตามหลักสูตร และต่อมาปี พ.ศ. 2537

ได้เริ่มโครงการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม และจัดตั้งศูนย์การศึกษาทางไกลไทยคม และพัฒนาเป็นสถาบันการศึกษาทางไกล รับผิดชอบการจัดการศึกษาทางไกลไทยคม

ความหมายของการศึกษาทางไกล

เบิร์กและฟรีวิน (E.R.Burge and CC Frewin, 1985) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนทางไกลว่า การศึกษาทางไกลเป็นกิจกรรมการเรียนที่สถาบันการศึกษาได้จัดทำเพื่อให้ผู้เรียน ซึ่งไม่ได้เลือกเข้าเรียนหรือไม่สามารถจะเข้าเรียนในชั้นเรียนที่มีการสอนตามปกติได้ กิจกรรมการเรียนที่จัดเป็นการผสมผสานวิธีการที่สัมพันธ์กับทรัพยากร การกำหนดให้มีระบบการจัดส่งสื่อการสอน และมีการวางแผนการดำเนินการ รูปแบบของทรัพยากร ประกอบด้วย เอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อทัศนูปกรณ์ สื่อคอมพิวเตอร์ ซึ่งผู้เรียนอาจเลือกใช้สื่อเฉพาะตนหรือเฉพาะกลุ่มได้ ส่วนระบบการจัดส่งสื่อนั้นก็มีการใช้เทคโนโลยีนานาชนิดสำหรับระบบบริหาร ก็มีการจัดตั้งสถาบันการศึกษาทางไกลขึ้น เพื่อรับผิดชอบจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

โกรมส์ (Grimes) ได้ให้นิยามการศึกษาทางไกลว่า คือ “แนวทางทุก ๆ แนวทางของการเรียนรู้ จากหลักสูตรการเรียนการสอนปกติที่เกิดขึ้น แต่ในกระบวนการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนและนักเรียนอยู่คนละสถานที่กัน” นอกจากนี้ โกรมส์ (Grimes) ยังได้อธิบายถึงเรื่อง การใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนผ่านสื่อทางไกล โดยเขาได้ให้นิยามที่กระชับเข้าใจง่าย สำหรับการศึกษาทางไกลสมัยใหม่ไว้ว่า คือ “การนำบทเรียนไปสู่นักเรียน โดยใช้เทคโนโลยีมากกว่าที่จะใช้เทคนิคนำนักเรียนเข้าสู่บทเรียน”

วิจิตร ศรีสอาน (2529) ได้ให้ความหมายของการเรียนการสอนทางไกลว่า หมายถึงระบบการเรียนการสอนที่ไม่มีชั้นเรียน แต่อาศัยสื่อ

ประสมอันได้แก่ สื่อทางโปรชนีย์ วิทฺยฺกระจายเสียง วิทฺยฺโทรทฺศน์ และ การสอนเสริม รวมทั้งศูนย์บริการทางการศึกษา โดยมุ่งให้ผู้เรียนเรียนได้ด้วยตนเองอยู่กับบ้าน ไม่ต้องมาเข้าชั้นเรียนตามปกติ การเรียนการสอนทางไกลเป็นการสอนที่ผู้เรียนและผู้สอนจะอยู่ไกลกัน แต่สามารถมีกิจกรรมการเรียนการสอนร่วมกันได้ โดยอาศัยสื่อประสม เป็นสื่อการสอนโดยผู้เรียนผู้สอน มีโอกาสพบหน้ากันอยู่บ้าง ณ ศูนย์บริการการศึกษาเท่าที่จำเป็น การเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากสื่อประสมที่ผู้เรียนใช้เรียนด้วยตนเองในเวลาและสถานที่สะดวก

วัตถุประสงค์ของการศึกษาทางไกล

1. เพื่อให้ได้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยใช้สื่อประสมต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐาน เช่น สื่อโปรชนีย์ วิทฺยฺกระจายเสียง วิทฺยฺโทรทฺศน์ การสอนเสริม สื่อบุคคล และมีการใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ร่วมด้วย เช่น ระบบสื่อสารโทรคมนาคม ดาวเทียมไทยคม และเครือข่ายคอมพิวเตอร์ เป็นต้น
2. เพื่อให้ผู้เรียนที่อยู่ต่างจังหวัด หรือผู้ที่อยู่ห่างไกลในชนบทได้มีโอกาสทางการศึกษาเท่าเทียมกับผู้เรียนที่อยู่ในเมืองหลวง
3. เพื่อเป็นการส่งเสริมการจัดการศึกษาตลอดชีวิต ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ได้อย่างกว้างขวาง

รูปแบบการจัดการศึกษาทางไกลสำหรับการจัดการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย

1. การศึกษาทางไกลสำหรับการศึกษาในระบบ การจัดการศึกษาทางไกลในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาขึ้นอยู่กับรูปของวิทฺยฺโรงเรียน โทรทฺศน์เพื่อการศึกษาผ่านดาวเทียม ซึ่งจุดมุ่งหมายของการใช้

สื่อต่าง ๆ ดังกล่าว ก็เพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนการสอน และเน้นวิชาที่ยากและขาดแคลน ครู-อาจารย์เฉพาะสาขา ในระดับอุดมศึกษา การศึกษาทางไกลจะอยู่ในรูปของการใช้สื่อประสม เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม เทปเสียง เทปโทรทัศน์ หรือให้ความรู้โดยวิธี e-Learning โดยผ่านทางระบบ On-line ทาง Internet

2. การศึกษาทางไกลสำหรับการศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษากทางไกลในรูปของสื่อประสมในลักษณะของการจัดการศึกษาพื้นฐานและการศึกษาต่อเนื่อง (หลักสูตรระยะสั้น) เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต การประกอบอาชีพ และการพัฒนาสังคมชุมชน

3. การศึกษาทางไกลสำหรับการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษากทางไกลในรูปแบบของการให้ข้อมูลข่าวสารและการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วไป ในลักษณะของสื่อสิ่งพิมพ์ การฟังวิทยุ การดูโทรทัศน์ การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ หรือระบบโทรคมนาคม เป็นต้น

สรุป

การศึกษาทางไกล เป็นรูปแบบการจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่ง ที่เน้นการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ โดยมุ่งให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเองเป็นหลัก ไม่มีข้อจำกัดเรื่องสถานที่และเวลา บริการได้อย่างกว้างขวาง มีความคล่องตัวและยืดหยุ่น

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
อัญชลี ธรรมะวิธิกุล หน่วยศึกษานิเทศก์
สุภาพรรณ น้อยอำแพง หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544. 22 ปี กศน. ... สู่การศึกษาตลอด
ชีวิต. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์
(ร.ส.พ.), 2544

<http://learners.in.th/blog/tim4711114002/18078>

<http://www.nrru.ac.th/preelearning/rungrot/page10009.asp>

<http://www.seameo.org/vl/teched/techno.htm>

<http://www.thaichicaco.net/Elearn/learning.html#proj>

การศึกษาชุมชน (Community Education)

ความนำ

การศึกษาชุมชน (Community Education) เป็นการศึกษาแบบมหภาคในแง่ที่เป็นข้อเท็จจริง เรื่องราวทางสังคม ในรูปของโครงสร้างที่เกี่ยวข้องเนื่องกับปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ ปรัชญา ประวัติศาสตร์ เทคโนโลยี และการเมือง ประการสำคัญคือ เป็นการศึกษาเพื่อความมุ่งหมาย บางเรื่อง เช่น ศิลธรรมจรรยา เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ยากที่จะเกิดขึ้นกับการเรียนการสอนในห้องเรียน หรือกิจกรรมเสริมในโรงเรียน

ความหมายของการศึกษาชุมชน

เมื่อกล่าวถึงชุมชนศึกษา อาจเข้าใจความหมายเป็นสองแง่ คือ

1. Community Education หมายถึง การจัดและให้การศึกษาแก่คนในชุมชน
2. Community Study หมายถึง การสำรวจชุมชนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน

ความหมาย คำว่า “ศึกษา”

ศึกษาหรือการศึกษา มาจากภาษาสันสกฤตว่า “ศึกษา” ตรงกับคำว่า “สิกขา” ในภาษาบาลี มีความหมายว่า กำลังความรู้ การเล่าเรียน การฝึกฝนอบรม

คำว่า “ศึกษา” ภาษาอังกฤษ มีใช้ 2 คำ ได้แก่

1. Education แปลว่า นำออกมา อบรมเลี้ยงดู การสอน การฝึกฝนอบรม
2. Study แปลว่า ศึกษา เรียนให้รู้ พิจารณา พิเคราะห์ ไตร่ตรอง ฯลฯ

ความหมายของการศึกษาชุมชน

มีผู้ให้ความหมายของการศึกษาชุมชน (Community Education) ดังนี้

บำรุง บุญปัญญา (2525) กล่าวถึงการศึกษามุมชนว่าเป็นการสร้าง ความเข้าใจต่อวิถีชีวิตของชุมชน เป็นการประเมินผลและตีความข้อมูลที่ได้จากชาวบ้าน

ชยัน วรธนะภูติ (2536) อธิบายว่า “สภาพชุมชนโดยรวมทั้ง ด้านสิ่งแวดล้อม รูปแบบการผลิตหรือการทำมาหากิน ความสัมพันธ์ ระหว่างสมาชิกในชุมชน การจัดระเบียบสังคม โครงสร้างอำนาจในชุมชน องค์กรชาวบ้าน ปัจจัยหรือมีอิทธิพลจากภายนอก องค์ความรู้ที่สะสม วิธีการ ศักยภาพในการแก้ปัญหา ปัจจัยที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนด ทิศทางและรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่ช่วยให้เราเข้าใจ การเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงในชุมชนนั้น ๆ”

อรพินท์ สฟโซคซัย (2537) การศึกษาชุมชน คือการที่นักพัฒนา ต้องทำความเข้าใจข้อมูล สภาพหมู่บ้าน ลักษณะภูมิประเทศ ชาวบ้านกลุ่ม

ต่าง ๆ ผู้นำ ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม การเมืองระดับหมู่บ้าน ตลอดจนสภาพปัญหาต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อเข้าใจชุมชนที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานโครงการเพื่อพัฒนาชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ให้ความหมายการศึกษาชุมชนว่าเป็นการรู้จักและการทำความเข้าใจกับชีวิตของคนในชุมชนโดยการล่วงรู้อดีต ปัจจุบัน ความหวัง ความปรารถนา ความใฝ่ฝันในอนาคตของคนในชุมชนแต่ละรุ่นที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ในชุมชนที่สืบทอดต่อเนื่องกันมาจากอดีตถึงปัจจุบัน

ความสำคัญของการศึกษาชุมชน

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2537) ได้แสดงความคิดเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาชุมชนว่า

1. ชุมชนมีหลายองค์ประกอบ หลายมิติ หลายด้าน
2. ชุมชนสะท้อนลักษณะหรือสภาพของธรรมชาติความเป็นมนุษย์
3. ชุมชนสามารถอธิบายว่าอะไรคือคุณค่า อะไรคือเกณฑ์ที่ทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกัน
4. ชุมชนเป็นเรื่องของการสร้างพื้นที่ (หน่วยความสัมพันธ์) ที่เรายืนอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ในสังคม
5. ชุมชนเป็นเรื่องของการสร้างทุนทางสังคม

กาญจนา แก้วเทพ (2538) ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม ดังนี้

1. ประสบการณ์งานพัฒนาในอดีต ยึดหลักการทำงานแบบบนลงล่าง โดยมีความเชื่อว่าประชาชนนั้นว่างเปล่า จำเป็นที่องค์กรพัฒนาจากภายนอก จะต้องนำทรัพยากรทุกชนิดเข้าไปให้ (แนวคิด งบประมาณ บุคลากร ความรู้ แนวทางการทำงาน การจัดองค์กร ฯลฯ)

2. เมื่อมีการปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนาจากการนำความรู้จากภายนอกเข้าไปแทนที่ความรู้จากภายใน มาเป็นการประสานความรู้ทั้งจากภายนอกและภายใน เข้าด้วยกัน ต้องเผชิญปัญหาว่าจะเริ่มต้น จาก การถือเอาชาวบ้านและชุมชนเป็นตัวตั้งได้อย่างไร

3. การศึกษาชุมชนทำให้เรารู้ว่า สิ่งที่ชุมชนมีอยู่นั้นคืออะไร มีเหลืออยู่มากน้อยแค่ไหน อะไรเป็นคุณ อะไรเป็นโทษ อะไรเหมาะสมกับกาลสมัย หรืออะไรที่ล้าสมัยไปแล้ว

ดังนั้น การศึกษาชุมชนจึงมีความสำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการพัฒนาชุมชนและการแก้ปัญหาของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชน

1. เพื่อทดสอบความรู้ต่าง ๆ เพื่อยืนยันและเป็นการทำให้ความรู้เดิม มีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

2. เพื่อหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการหาความรู้ใหม่ เพิ่มเติมความรู้ให้มากยิ่งขึ้น

3. เพื่อนำข้อเท็จจริงไปใช้ประโยชน์และเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ทั้งเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อการวางแผนและนโยบาย รวมทั้งการนำไปใช้ในทางปฏิบัติ เช่น

3.1 เห็นช่องทางในการกระตุ้น ส่งเสริมให้คนหรือกลุ่มในชุมชนริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหของตนเอง

3.2 สามารถตั้งศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อกระบวนการพัฒนาจากล่างขึ้นบน

4. กำหนดลักษณะและขอบเขตของปัญหาชุมชน

5. เพื่อทราบว่ามีปัญหาส่งผลกระทบหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ชุมชนเพียงใด

6. เพื่อศึกษาความยุ่งยากสลับซับซ้อนของปัญหาและแนวทางที่จะปรับปรุงแก้ไข
7. เพื่อทราบว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใดที่สนใจให้การสนับสนุนหรือคัดค้านการแก้ไขปัญหานั้น ๆ ของชุมชน
8. เพื่อค้นหาวิธีการแก้ไขปัญหาที่ปฏิบัติได้และสามารถนำมาใช้ได้ผลเป็นอย่างดี
9. เพื่อค้นหาทรัพยากรที่มีอยู่ของท้องถิ่นที่จะนำมาใช้ในการแก้ปัญหา
10. เพื่อเป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับขั้นตอนในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ประโยชน์ของการศึกษาชุมชน

1. ประโยชน์ต่อนักพัฒนา

- 1.1 ทำให้นักพัฒนาารู้ข้อมูลต่าง ๆ ของหมู่บ้าน เช่น ข้อมูลด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วัฒนธรรม
- 1.2 ทำให้สามารถรู้ปัญหาของหมู่บ้านและวิธีการแก้ไขปัญหา
- 1.3 ทำให้รู้ข้อมูลที่มีลักษณะไม่เป็นทางการ
- 1.4 ทำให้นักพัฒนาสามารถสร้างความสัมพันธ์ และความศรัทธาต่อประชาชน
- 1.5 ทำให้สามารถวางแผนพัฒนาได้ถูกต้อง
- 1.6 เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาหมู่บ้าน

2. ประโยชน์ต่อประชาชนและผู้นำท้องถิ่น

- 2.1 รู้ข้อมูลที่เป็นทางการของหมู่บ้าน เป็นข้อมูลรายละเอียดแต่ละเรื่อง

2.2 ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากขึ้น

2.3 ทำให้ประชาชนและผู้นำท้องถิ่นรู้จักทิศทางการพัฒนาและจะเข้าร่วมแก้ไขอย่างไร

2.4 เป็นประโยชน์ในการกำหนดแผนพัฒนาตำบลประจำปีหรือแผนพัฒนาหมู่บ้าน

2.5 เป็นประโยชน์ต่อการเขียนโครงการ เสนอขอรับการสนับสนุนจากทางราชการและเอกชน

2.6 ช่วยให้คณะกรรมการหมู่บ้านและ อบต. มีข้อมูลในการตัดสินใจ และการบริหารงานพัฒนาหมู่บ้าน ตำบลมากยิ่งขึ้น

3. ประโยชน์ต่อหน่วยราชการ

3.1 ทำให้รู้ข้อมูลด้านต่างๆ ของหมู่บ้านจากเอกสารข้อมูลต่างๆ

3.2 ทำให้สามารถลงไปสนับสนุนในส่วนที่แต่ละหน่วยงานรับผิดชอบได้ถูกต้อง

สรุป

ความสำคัญและประโยชน์ของการศึกษาชุมชน

- เพื่อให้ทราบสภาพทั่วไปของชุมชน
- เพื่อให้รู้จักคุ้นเคยกับคนในชุมชน
- เพื่อให้รู้ถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน
- เพื่อให้รู้ถึงเหตุผลและแนวทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของชุมชน
- เพื่อให้มีแผนงานรองรับการแก้ไขปัญหาของชุมชน

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

<http://dnfe5.nfe.go.th/ilp/liciti/informal.html>

<http://mylesson.swu.ac.th/so311/lesson1/lesson1.htm>

<http://se-ed.net/pitupum/chapter1.doc>

<http://se-ed.net/pitupum/chapter2.doc>

การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน (Adult Basic Education)

ความนำ

การศึกษาผู้ใหญ่ในประเทศไทยได้เริ่มดำเนินงานในช่วงเวลาประมาณ 2483-2588 โดยมีขอบเขตในเบื้องต้นมุ่งสอนผู้ไม่รู้หนังสือไทยให้สามารถอ่านออกเขียนได้ และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย โดยถือว่ามีความรู้เทียบเท่าประโยคประถมศึกษาในขณะนั้น และมีเพิ่มเติมการสอนวิชาชีพได้ด้วย ต่อมา พ.ศ. 2513 การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐานจึงขยายขึ้นมาจนถึงระดับชั้นมัธยมศึกษา และหลักสูตรนี้ได้พัฒนาต่อเนื่องมาจนขยายเป็นหลักสูตรต่าง ๆ โดยมีจุดเน้นของหลักสูตรเพื่อการให้ความรู้แก่ผู้เรียนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นและฝึกการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล ตามปรัชญา “คิดเป็น” เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ความหมาย

การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน (Adult Basic Education) หมายถึง การสอนให้เกิดทักษะทางการสื่อสาร การคำนวณและสังคมแก่ผู้ใหญ่ ซึ่งต้องความสามารถในการใช้ทักษะเช่นนี้

การศึกษาขั้นพื้นฐานตามความหมายที่ใช้สำหรับการศึกษาเพื่อ ปวงชน

ในที่ประชุมโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน (World Conference of Education For All : WCEFA) ซึ่งจัดขึ้นที่โรงแรมจอมเทียน ประเทศไทย เมื่อปี 1990 ได้ให้นิยามของคำการศึกษาขั้นพื้นฐานไว้ว่า “การศึกษาที่มุ่งตอบสนองความต้องการการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน ซึ่งรวมถึงการเรียนการสอนในระดับต้นอันเป็นพื้นฐานให้แก่การเรียนรู้ขั้นต่อไป เช่น การศึกษาสำหรับเด็กวัยเริ่มต้น การศึกษาระดับประถม การสอนให้รู้หนังสือ ทักษะความรู้ทั่วไป ทักษะเพื่อการดำรงชีวิตสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ในบางประเทศ การศึกษาขั้นพื้นฐานยังขยายขอบเขตไปถึงระดับมัธยมศึกษาด้วย”

ตามนิยามข้างต้น การศึกษาขั้นพื้นฐานจึงอาจมีขอบเขตไม่เพียงแต่เป็นการศึกษาระดับต้น เช่น ชั้นอ่านออกเขียนได้ หรือ ชั้นประถมศึกษาเท่านั้น หากยังครอบคลุมไปถึงระดับมัธยมศึกษาด้วย

ที่มาและความสำคัญ

การศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นคำที่บัญญัติขึ้นเป็นครั้งแรกในกฎหมาย Economic Opportunity Act 1964 ของสหรัฐอเมริกา กฎหมายฉบับนี้มีเป้าหมายสำคัญที่จะแก้ปัญหาคความยากจนของพลเมืองอเมริกา แต่ความยากจนนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับการศึกษา กล่าวคือ ยังมีผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไปอยู่ถึง 23 ล้านคนในประเทศตามที่สำรวจในปี 1960 ผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้คิดสัดส่วนเป็นร้อยละ 13 ของประชากรทั้งหมดของสหรัฐ แต่จริงแล้วตัวเลขนี้ก็ยังไม่ครอบคลุมไปถึงคนที่เคยเข้าเรียนในโรงเรียนถึงขั้นปีที่แปดแต่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ในระดับที่ใช้การได้ ดังนั้น จำนวนผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาจริง ๆ ก็น่าจะสูงกว่าตัวเลขดังกล่าวแล้ว

กฎหมาย Economic Opportunity Act มุ่งที่จะแก้ปัญหาความยากจนและความด้อยโอกาสของประชาชนจึงกำหนดโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการฝึกอาชีพและการให้การศึกษาแก่เด็กและผู้ใหญ่หลายโครงการ เช่น โครงการ Head Start โครงการฝึกอาชีพ และโครงการการศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน เป็นต้น

กระทรวงสาธารณสุข การศึกษาและสวัสดิการของสหรัฐได้จัดทำ Standard Terminology for Instruction in Local and State School Systems (คำศัพท์มาตรฐานเพื่ออ้างอิงในการสอนในระบบโรงเรียนของสหรัฐและท้องถิ่น) เมื่อปี 1967 เอกสารดังกล่าวให้ความหมายของ Adult Basic Education ไว้ว่า “การสอนให้เกิดทักษะการสื่อสาร คำนวณและสังคมแก่ผู้ใหญ่ ซึ่งด้อยความสามารถในการใช้ทักษะนี้ จะเป็นเหตุสำคัญทำให้ไม่สามารถหางานทำ หรือ ดำรงสภาพการมีงานทำที่เหมาะสมกับความสามารถที่แท้จริงของตนไว้ได้ การสอนให้เกิดทักษะดังกล่าวจะสามารถลดหรือขจัดความด้อยความสามารถดังกล่าวยกระดับการศึกษาและช่วยให้บุคคลเพิ่มผลิตภาพและเป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ การจัดสอนนี้ปกติจะพิจารณาให้แก่ผู้ใหญ่ซึ่งระดับการศึกษาต่ำกว่าชั้นปีที่แปด” จากคำจำกัดความนี้ จึงเห็นได้ว่ากลุ่มเป้าหมายของโครงการก็คือ บุคคลที่เรียนไม่จบหรือระดับความสามารถในการศึกษาไม่ถึงระดับชั้นปีที่แปดและมุ่งสอนทักษะทางภาษา คำนวณและการเข้าสังคมเป็นสาระหลักควบคู่ไปกับ Adult Basic Education ก็คือ General Education Development (GED) ซึ่งเป็นชื่อของการทดสอบที่จัดขึ้นอย่างเป็นทางการ เมื่อปี 1942 เพื่อช่วยทหารซึ่งจะสิ้นภารกิจในสงครามโลกครั้งที่สองให้มีหลักฐานแสดงเป็นความรู้ เพื่อการทำงาน หรือ การศึกษาต่อเมื่อกลับคืนเข้าสู่ชีวิตพลเรือน หลังจากนั้นแล้วกระทรวงกลาโหมของสหรัฐยังสนับสนุน การพัฒนากำลังพลของกองทัพอย่าง

ต่อเนื่อง เช่น กำหนดว่า นายทหารชั้นสัญญาบัตรจะต้องมีวุฒิปริญญาตรี เป็นอย่างต่ำ นายทหารชั้นประทวนมีระดับการศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า ดังนั้นอย่างต่ำพลทหารก็ต้องมีการศึกษาถึงสิบสองปีหรือผ่านการทดสอบ GED จึงทำให้การทดสอบ GED มีความสำคัญเพิ่มขึ้นในวงการทหาร

สำหรับประชาชนทั่วไป การมีพื้นฐานความรู้ เพื่อการแสวงหางานทำ นับว่าเป็นสิ่งจำเป็นลำดับสูง เมื่อปี 1970 ประชากรอเมริกันร้อยละ 50 โดยประมาณ ต้องมีระดับความรู้ตั้งแต่จบมัธยมศึกษาตอนปลายขึ้นไปและได้รับการศึกษาเพิ่มเติมอีกสองปีในวิทยาลัยจึงจะหางานทำได้ อีกร้อยละ 25 ต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายหรือมีวุฒิมัธยมศึกษา เพียงร้อยละ 6 เท่านั้นที่จะหางานที่ไม่ต้องการความรู้หรือทักษะได้ (Smith et. al. 1970) สถิตินี้เห็นว่าเก่าไปมากแล้ว ปัจจุบันนี้ ความต้องการกำลังคนที่มีระดับความสูงก็จะมากยิ่งขึ้นไปอีก อย่างไรก็ตามสถิติปี 1998 ประชากรอเมริกันอายุ 25 ปีขึ้นไป ร้อยละ 7 ไม่จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ร้อยละ 24 จบปริญญาตรีขึ้นไป และร้อยละ 8 จบหลังปริญญาตรี (The World Almanac and Books of Facts. 2000 : 381)

หน่วยงาน GED Testing Service ซึ่งเป็นบริการภายใต้ Center for Adult Learning and Education Credentials ของ American Council on Education ได้จัดสอบข้อทดสอบ GED ขึ้นโดยปฏิบัติงานร่วมกับมลรัฐแต่ละแห่ง และศูนย์ทดสอบที่มีอยู่ 3,500 แห่ง ในสหรัฐอเมริกา แคนาดา และประเทศต่าง ๆ

ผู้มีสิทธิ์เข้าสอบจะต้องมีอายุอย่างต่ำตามที่แต่ละมลรัฐกำหนด ส่วนมากตั้งแต่ 17-18 ปีขึ้นไป การทดสอบจะกระทำในห้าสาขา คือ การแปลความ วรรณคดีและศิลปะ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา และการเขียน

มีผู้เข้าทดสอบแต่ละปี ประมาณ 800,000 คน มาตรฐานความรู้ของผู้ผ่านการทดสอบ GED จะสูงกว่าหนึ่งในสามของผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลายจากระบบโรงเรียน วุฒิบัตรนี้สามารถใช้เข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ มีบัณฑิตหนึ่งในเจ็ดคนที่ใช้วุฒิบัตร GED เพื่อเข้าเรียนในวิทยาลัย นายจ้างร้อยละ 95 ยอมรับว่าผู้ที่ได้รับวุฒิบัตร GED มีความสามารถเทียบเท่ากับผู้จบมัธยมศึกษาตอนปลายจากระบบโรงเรียน

ปัจจุบันนี้ การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐานไม่ได้หมายความว่าเพียงการศึกษาในระดับชั้นปีที่ 8 ดังเช่นที่เคยใช้มา เมื่อบัญญัติคำศัพท์คำนี้ ในมลรัฐเวอร์มอนต์ คำว่า การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐานครอบคลุมจากระดับชั้นปีที่ 8 ไปจบชั้นปีที่ 12 (<http://www.acenet.edu/catec/home.html>) ซึ่งแนวปฏิบัติของมลรัฐอื่นก็น่าจะเป็นเช่นเดียวกัน

การศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามความหมายที่ใช้ในประเทศไทย

ในระยะแรกที่มีการดำเนินการศึกษาผู้ใหญ่ เมื่อ พ.ศ. 2483-2488 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่กำลังเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 การศึกษาผู้ใหญ่ยังมีขอบเขตเป็นเพียงการศึกษาเบื้องต้นมุ่งสอนผู้ไม่รู้หนังสือไทยให้สามารถอ่านออกเขียนได้และรู้หน้าที่พลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย มีการสอนเป็นสองภาค คือ ภาคต้นและภาคปลาย ผู้ที่จบภาคปลายถือว่ามีความรู้เทียบเท่าประโยคประถมศึกษาในขณะนั้น ต่อมาเมื่อสงครามโลกสงบลงได้มีการศึกษาภาคหลักสูตรฐาน (Fundamental education) ขึ้นมาแทนหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ที่ใช้เดิม แต่ก็มีขอบเขตเพียงการสอนให้รู้หนังสือและมีความรู้เบื้องต้นเทียบเท่าประถมศึกษาที่เพิ่มเติมเป็นพิเศษ ก็คือ ให้สอนการอาชีพด้วย หลักสูตรนี้ได้ใช้มานานจนมีหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ ระดับที่ 1, 2 และ 3 พุทธศักราช 2511 ขึ้นมาอีกหลักสูตรหนึ่ง หลักสูตรใหม่นี้มุ่งใช้สำหรับผู้เรียนในสังคมเมือง

ระดับที่ 1 เทียบเท่าชั้น ป.2 ระดับที่ 2 เทียบเท่าชั้น ป.4 ระดับที่ 3 เทียบเท่าชั้น ป.7 ซึ่งเป็นการขยายระดับความรู้สูงกว่าเดิม ต่อมาก็มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ระดับที่ 4 เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้นชั้น เมื่อ พ.ศ. 2513 การศึกษาผู้ใหญ่ชั้นพื้นฐานจึงขยายขึ้นมาอีกจนถึงระดับชั้นมัธยม

ในขณะเดียวกัน กองการศึกษาผู้ใหญ่ก็ได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขึ้นมาอีกหลักสูตรหนึ่ง เริ่มใช้ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 หลักสูตรนี้ ต่อมาได้พัฒนาต่อเนื่องมาจนขยายออกเป็นระดับต่างๆ คือ ระดับต้นเทียบเท่า ป.4 ระดับที่ 3 เทียบเท่า ป.6 ระดับที่ 4 เทียบเท่า ม.ต้น ระดับที่ 3 และระดับที่ 4 เริ่มนำออกมาใช้เมื่อ พ.ศ. 2522 จุดเน้นของหลักสูตรก็คือ การให้ความรู้ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นและฝึกให้รู้จักแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล เพื่อให้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

ต่อมา เมื่อ พ.ศ. 2531 กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้พัฒนาหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนขึ้นใช้แทนหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จเดิม แบ่งเป็นระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรนี้มุ่งให้ความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ ดังนั้น จึงเป็นหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ชั้นพื้นฐานที่ครอบคลุมถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

การศึกษาชั้นพื้นฐาน ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ระบุไว้ว่า “มาตรา 43 บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาชั้นพื้นฐาน

ไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้ทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่า

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ให้ความหมาย “การศึกษาขั้นพื้นฐาน” ไว้ว่า “การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา” (มาตรา 4) และกล่าวถึงสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการศึกษาว่า “การจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิ และโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพไม่เก็บค่าใช้จ่า” (มาตรา 10 วรรคแรก)

ตามกฎหมายหลักทั้งสองฉบับข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่าการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน (ไม่ว่าสำหรับเด็กหรือผู้ใหญ่) เป็นการศึกษาที่ก่อนระดับอุดมศึกษา ดังนั้น จึงมีขอบข่ายตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนต้นไปจนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย แต่การจัดการศึกษานอกระบบสำหรับผู้ใหญ่อาจ “มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา วิชา และการประเมิน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม (มาตรา 15 วรรค 2)

สรุป

การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาขั้นต้นสำหรับผู้ใหญ่ เพื่อการรู้หนังสือและการมีความรู้ความสามารถที่จะดำเนินชีวิตอยู่ได้ในสังคมอย่างมีความสุข สำหรับสังคมที่ก้าวหน้าขึ้นมาระดับของการศึกษาระดับขั้นพื้นฐานทั้งเด็กและผู้ใหญ่อยอมจะเพิ่มสูงขึ้น เช่น ครอบคลุมถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนต้นหรือตอนปลาย ในกรณีของประเทศไทยนั้น คำว่า “การศึกษาขั้นพื้นฐาน” ในปัจจุบันนี้ย่อมหมายถึง การศึกษาก่อนระดับอุดมศึกษา

ดังนั้น จึงครอบคลุมไปจนถึงขั้นมัธยมศึกษาตอนปลายไม่ว่าจะเป็นการศึกษาสำหรับเด็กหรือผู้ใหญ่เพราะไม่มีการแบ่งแยกการศึกษาตามวัยของผู้เรียน แต่แบ่งตามประเภทของการจัดเป็นการศึกษาในระบบ นอกกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งการศึกษาประเภทนอกระบบอาจจะจัดยืดหยุ่นตามสภาพปัญญาและความต้องการของบุคคลซึ่งรวมถึงผู้ใหญ่ได้

ผู้เรียบเรียง สุนทร สุนันทชัย

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สุนทร สุนันทชัย. 2547. “การศึกษาผู้ใหญ่ขั้นพื้นฐาน” สารานุกรม
ศึกษาศาสตร์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์
พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ
6 รอบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, หน้า 65-58.

วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology)

ความนำ

ช่วงระยะ 10 ปีที่ผ่านมา นับได้ว่าการจัดการศึกษาและการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุได้มีความก้าวหน้าขึ้นอย่างมาก ประการแรกเนื่องมาจากจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประการต่อมา การพัฒนาความก้าวหน้าของความรู้ด้านผู้สูงอายุได้แก่วิทยาการผู้สูงอายุ (Gerontology) ที่ค้นคว้าศึกษาเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุใน 3 ด้าน คือ วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการแพทย์ วิทยาการผู้สูงอายุเชิงสังคม และวิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพ การป้องกันโรคในวัยผู้สูงอายุ จิตใจ อารมณ์ และการพัฒนาบุคลิกภาพต่าง ๆ ในวัยสูงอายุ ตลอดจนการจัดการศึกษาค้นคว้าและการเผยแพร่ความรู้ด้านวิชาการและกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข สามารถกลับมาเป็นบุคลากรที่มีคุณภาพของสังคมได้อีกครั้ง เนื้อหาของวิทยาดังกล่าวส่งผลให้สังคมมีความเข้าใจในเรื่องผู้สูงอายุ จึงเป็นความจำเป็นที่ต้องเตรียมความพร้อมให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างดีในสังคม ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดให้มีการศึกษาและการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ และ

ผู้สูงอายุเองก็มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องได้รับการเรียนรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม จึงพยายามหาทางการเรียนรู้ด้วยวิธีการรูปแบบต่าง ๆ เช่นกัน ทำให้วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษาเป็นความจำเป็นในสังคมปัจจุบัน

ความหมายของวิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา

วิทยาการผู้สูงอายุสาขาการศึกษา (Education Gerontology) เป็นวิทยาการผู้สูงอายุที่เกิดล่าสุด โดยผสมผสานปรัชญา หลักการ และวิธีการสอนผู้ใหญ่ ร่วมกับวิทยาการผู้สูงอายุทางการแพทย์และเชิงสังคม นำมาจัดเป็นรูปแบบการสอนให้แก่ผู้เรียนวัยสูงอายุ (Older Adult) โดยมีแนวคิดว่าการเรียนรู้ของบุคคลสามารถปรับตัวและแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

แนวคิดสำคัญของวิทยาการผู้สูงอายุด้านการศึกษา

1. การจัดการศึกษา เป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อชีวิตของบุคคลทุกวัย มิใช่สำหรับบุคคลในวัยต้นเท่านั้น แต่ถือเป็นความจำเป็นและเป็นสิทธิที่จะต้องได้รับในบุคคลทุกคนและทุกวัย
2. ในการจัดการศึกษา จะต้องมีการเตรียมการและมีข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับผู้สูงอายุให้มากที่สุด เพื่อให้การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ
3. ต้องฝึกอบรมและพัฒนาผู้ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุให้มีความรู้ความสามารถด้วย
4. ต้องเปลี่ยนทัศนคติของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุให้เป็นเชิงบวก

ความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุมีความจำเป็นต้องได้รับการศึกษาหรือการเรียนรู้เพื่อสนองความต้องการพื้นฐานทั้ง 5 ได้แก่

1. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถปรับตัวดำรงตนอยู่ในสังคม
2. ความต้องการทักษะเพื่อสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้
3. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่มีอยู่ให้แก่สังคม
4. ความต้องการความรู้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อมให้มีความเข้าใจความเป็นไปในสังคมและเรียนรู้เพื่อให้สามารถมีส่วนร่วมในชุมชนสังคม
5. ความต้องการความรู้ที่จะพัฒนาให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองได้และพึงพอใจในชีวิต

เป้าหมายของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ให้แก่ผู้สูงอายุ

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุเข้าใจในกระบวนการสุขภาพตามธรรมชาติและกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นตามขั้นตอน
2. เพื่อการป้องกันแก้ไขดูแลตัวเองและการเตรียมตัวก่อนวัยสูงอายุ
3. เพื่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพและศักยภาพ สามารถมีส่วนร่วมในสังคมได้เป็นอย่างดี

รูปแบบการจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุควรได้รับการศึกษาและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งก่อนวัยสูงอายุและหลังวัยสูงอายุในรูปแบบดังนี้

1. การฝึกอบรมและการให้ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นการเตรียมตัวด้านจิตใจและสังคมก่อนวัยเกษียณ

2. การศึกษานอกระบบหลังวัยเกษียณ เพื่อเป็นการพัฒนาตนเอง เช่น การเรียนหลักสูตรระยะสั้นในเนื้อหาที่สนใจตามที่ตั้งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ จัดให้บริการแก่ชุมชนในลักษณะการศึกษาต่อเนื่อง
3. การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยสื่อต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

สรุป

- การจัดการศึกษา และการเรียนรู้แก่ผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการซึ่งจะนำผู้สูงอายุไปสู่การพัฒนาคน และมีศักยภาพและมีคุณภาพ สามารถเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพของสังคมได้
- เป้าหมายของสังคมที่มีต่อผู้สูงอายุในอนาคต คือผู้สูงอายุที่มีพลังและมีศักยภาพ ซึ่งสังคมต้องเตรียมความพร้อมให้
- การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ควรอยู่ในระยะการเตรียมตัวก่อนการเป็นผู้สูงอายุและการให้ความรู้หลังวัยสูงอายุ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้ปรับตัวได้ดีที่สุด และควรจัดอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานของผู้สูงอายุ

ผู้เรียบเรียง ปิยะพงษ์ ไสยโสภณ คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
สุภาพรรณ น้อยอำแพง หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

เพ็ญแข ประจันปัจฉินิก. 2550. รายงานการวิจัยเรื่อง “การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนาภาวะพลัดพลังของผู้สูงอายุไทย” (Arranging Lifelong Education and Learning for the Thai Elderly in order to Create the Development of Active Aging) ชุดโครงการวิจัยด้านวัยผู้สูงอายุ ของมูลนิธิสภาธาธาณสุขแห่งชาติ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) 2 มีนาคม 2550.

ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy)

ความนำ

การพัฒนาเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ได้เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งการวิจัยในเรื่องนี้ส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา และในขณะเดียวกันในยุโรป ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ได้เกิดขึ้นจากการใช้ศัพท์คำว่า Andragogy ซึ่งถูกนำมาใช้ให้แตกต่างจากทฤษฎีการเรียนรู้ของเด็ก หรือที่เรียกว่า Pedagogy การใช้คำศัพท์ Andragogy ได้ถูกนำมาใช้โดยมัลคัม โนลส์ (Malcolm Knowles) ผู้ซึ่งพัฒนาทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ให้เป็นระบบระเบียบที่ชัดเจนขึ้น (อาชัญญา รัตนอุบล, 2540 : 30) Andragogy อาจกล่าวได้ว่า เป็นคำเฉพาะของการเรียนและการสอนผู้ใหญ่ ก่อนที่ Malcolm Knowles เผยแพร่คำนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกา Knowles พบว่า มีการใช้คำนี้อยู่บ้างแล้วในทวีปยุโรปตั้งแต่ปี 1833 งานเขียนของ Knowles ที่เผยแพร่ตั้งแต่ปี 1968 เป็นต้นมานั้น แนะนำให้นักการศึกษาผู้ใหญ่ได้รู้จัก และได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางจากนั้นเป็นต้นมา จนอาจมีบางส่วนของนักการศึกษาผู้ใหญ่ที่ยอมรับ Andragogy ว่าเป็นทฤษฎีของการศึกษาผู้ใหญ่ (theory of adult education) อย่างไรก็ตามในระยะหลังมีผู้ตั้งข้อสงสัยและมีข้อโต้เถียง

หลายประการ มีบ้างที่เสนอให้เห็นข้อจำกัดของ Andragogy (Merriam and Brockett, 1997)

วัตถุประสงค์

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เป็นแนวคิดเพื่อเสริมสร้างให้นักการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เข้าใจ เห็นภาพ และสร้างเจตคติที่เป็นประโยชน์ในการช่วยให้ผู้เรียนผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

ความหมายของศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy)

ในการเสนอความคิดเกี่ยวกับ Andragogy ในระยะแรก Knowles (1970) ให้ความหมายของ Andragogy ว่าเป็นศาสตร์และศิลป์ในการช่วยให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิด Pedagogy ที่เป็นศาสตร์ในการสอนเด็กแบบดั้งเดิม Knowles ให้ความเห็นเกี่ยวกับ Pedagogy ถึงข้อจำกัดและความไม่เหมาะสมที่จะใช้ในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ทั้งนี้อธิบายโดยข้อตกลงหรือความเชื่อเบื้องต้น (assumptions) ที่ผู้ใหญ่ต่างจากเด็กทั้งสิ้นสี่ประการคือ การรับรู้เกี่ยวกับตนเองหรือมโนทัศน์เกี่ยวกับตนเอง (self-concept) ประสบการณ์ (experience) ความพร้อมในการเรียนรู้ (readiness to learn) และจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ (orientation to learning) (ชัยฤทธิ โปธิสุวรรณ, 2548 : 8)

ในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่นั้น มีข้อควรพิจารณาสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญได้ดังนี้ (ชัยฤทธิ โปธิสุวรรณ, 2541 : 8)

1. เมื่อผู้ใหญ่ตระหนักว่าการเรียนรู้สามารถตอบสนองความต้องการ (needs) และความสนใจของตนเอง นั้นหมายถึงผู้ใหญ่ถูกกระตุ้นที่จะเรียนรู้แล้ว จุดนี้นั่นเองเป็นจุดเหมาะสมในการเริ่มต้นกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

2. ผู้ใหญ่มุ่งที่ให้การเรียนรู้เกิดประโยชน์กับชีวิตจริง (life-centered) ดังนั้น การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ควรใช้สถานการณ์จริงในชีวิตเป็นเนื้อหาของการเรียนรู้

3. แหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ที่ดีที่สุดของผู้ใหญ่ คือ ประสบการณ์

4. ผู้ใหญ่มีความต้องการอย่างแรงกล้าที่จะชี้นำตนเอง (self-directing)

5. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (individual differences) ของผู้ใหญ่เพิ่มมากขึ้นตามอายุ

Knowles (1978 อ้างถึงใน ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ, 2541 : 9-10) ได้แนะนำคำว่า Andragogy มีความเชื่อเบื้องต้นเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ต่างจากเด็ก ดังนี้คือ

1. อัตมโนทัศน์เปลี่ยนแปลงไป (change in self-concepts) จากการพึ่งพาผู้อื่นไปสู่การชี้นำตนเอง (self-directedness) เพิ่มชั้นการเรียนรู้ที่เหมาะสมควรเป็นแนววิถีที่ผู้ใหญ่ชี้นำตนเองในการเรียนรู้ (self-direction in learning)

2. บทบาทของประสบการณ์ (role of experience) ผู้ใหญ่สะสมประสบการณ์เพิ่มขึ้น เป็นการขยายฐานที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ การเรียนรู้ที่เหมาะสมจึงควรเป็นแนวที่ใช้ประโยชน์จากประสบการณ์เดิม

3. ความพร้อมที่จะเรียนรู้ (readiness to learn) จากความเชื่อเบื้องต้นว่า เมื่อบุคคลเป็นผู้ใหญ่บรรลุนิติภาวะ ความพร้อมในการเรียนรู้เริ่มเป็นผลจากการพัฒนาทางชีววิทยาหรือทางร่างกายน้อยลง ในทางกลับกัน ความพร้อมในการเรียนรู้จะเป็นผลจากภารกิจพัฒนาการ

(developmental tasks) มากขึ้น ภารกิจพัฒนาการเป็นความสามารถที่ต้องมีในบุคคลเพื่อตอบสนองต่อบทบาททางสังคม

4. ความมุ่งหมายของการเรียนรู้ (orientation to learning) จากความเชื่อในแง่ระยะเวลาของการใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้ เด็กมองการใช้ประโยชน์ของการเรียนรู้ในโรงเรียนในระยะยาวคือ เรียนรู้เพื่อเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้ในขั้นที่สูงขึ้นในอนาคต แต่ผู้ใหญ่ส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ก็เพื่อใช้ประโยชน์ได้จริงได้ทันทีในชีวิตจริง

ข้อดีและข้อจำกัดของศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy)

แนวโน้มในระยะหลังมีผู้ตั้งข้อสงสัยและมีข้อโต้เถียงหลายประการ มีบ้างที่เสนอให้เห็นข้อจำกัดของ Andragogy (Merriam and Brockett, 1997) นักการศึกษาผู้ใหญ่พิจารณา Andragogy หลากหลายมุมมอง เช่น Andragogy เป็นเพียงแนวทางในการจัดสภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนผู้ใหญ่ หรือ Andragogy เป็นเพียงความเชื่อเบื้องต้นและวิธีการในการช่วยให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ (Merriam and Brockett, 1997)

นอกจากนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์ของผู้ใหญ่ที่มีข้อสงสัย และข้อโต้เถียง และพิจารณาเห็นข้อจำกัดของ Andragogy ในแง่ การชั้นนำตนเองในการเรียนรู้ที่อาจไม่เกิดขึ้นถ้าผู้เรียนผู้ใหญ่เข้าไปเรียนรู้ในสาขาหรือเนื้อหาความรู้ที่ตนเองมีความเชื่อมั่นในตนเองน้อย หรือ เคยประสบปัญหาในการเรียนรู้ เช่น เคยเกิดบาดแผลฝังใจจากการเรียนรู้ในวัยเด็ก หรือในอดีตที่ผ่านมา ข้อจำกัดอีกประเด็นหนึ่งของ Andragogy คือ ในแง่การใช้ประสบการณ์เดิมในการเรียนรู้ จะมีได้หรือไม่ถ้าผู้เรียนผู้ใหญ่ไม่เคยมีประสบการณ์หรือมีน้อยมากในสาขาความรู้ที่เข้าไปเรียน จากข้อวิเคราะห์ วิจารณ์ใน Andragogy ดังกล่าว Knowles เสนอคำอธิบายและขยายความแนวคิดของ Andragogy เป็นข้อตกลงเบื้องต้น ดังนี้

1. ผู้ใหญ่ต้องรู้สาเหตุที่ตนจำเป็นต้องเรียน ก่อนการเรียนรู้ใด ๆ

2. ผู้ใหญ่รู้ตนเองว่าเป็นผู้รับผิดชอบชีวิตของตนเอง ดังนั้นผู้ใหญ่จึงเกิดความต้องการทางจิตอย่างลึกซึ้ง เข้มข้นที่จะได้รับการยอมรับให้ชี้แนะตนเอง

3. ผู้ใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาพร้อมประสบการณ์เดิมที่แตกต่างจากเด็กทั้งในแง่เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

4. ผู้ใหญ่จะมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ตนต้องการรู้ หรือสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ดีในชีวิตจริง

5. ผู้ใหญ่มุ่งเรียนเพื่อใช้ประโยชน์ในชีวิตหรือมุ่งใช้ประโยชน์ในงานอาชีพ ซึ่งตรงข้ามกับการเรียนของเด็กที่มุ่งเน้นในเนื้อหาของสิ่งที่เรียน

6. แม้ว่าผู้ใหญ่ต้องสนองต่อแรงจูงใจภายนอกบางชนิด เช่น งานที่ดีกว่า การได้รับความดีความชอบในตำแหน่งที่สูงขึ้น เงินเดือนสูงขึ้น เป็นต้น อย่างไรก็ตามแรงจูงใจที่มีผลให้ผู้ใหญ่ต้องสนองได้ดีกว่าแรงจูงใจภายนอก ก็คือแรงจูงใจภายใน เช่น ความปรารถนาที่จะเพิ่มคุณค่าในตนเอง การได้รับการยอมรับจากผู้อื่นมากขึ้น คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ความพึงพอใจในอาชีพการงานที่สูงขึ้น หรืออื่น ๆ ในลักษณะคล้ายกัน

ในเกือบสามสิบปีของแนวคิด Andragogy มีนักการศึกษาผู้ใหญ่จำนวนมากยอมรับในอิทธิพลอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งของ Andragogy ในวงการการศึกษาผู้ใหญ่ อย่างไรก็ตาม แดเนียล แพร็ท (Daniel Pratt) นักการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีชื่อเสียงผู้หนึ่ง ให้ความเห็นเกี่ยวกับข้อดีและข้อจำกัดของ Andragogy โดยสรุป คือ Andragogy มีจุดแข็งในแง่ที่ช่วยให้เกิดความเข้าใจผู้ใหญ่ในฐานะผู้เรียนได้เป็นอย่างดี แต่ Andragogy อธิบายหรือเกี่ยวข้องน้อยมากในแง่ของกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่หรือมีอาจกล่าวได้อย่างมั่นใจว่า Andragogy ได้รับการทดสอบและยืนยันได้

ว่าสามารถใช้เป็นพื้นฐานของทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Merriam and Brockett, 1997) กระนั้น ก็อาจกล่าวได้ว่า Andragogy ช่วยหล่อหลอมตัวตน (identity) ที่ชัดเจนให้กับวงการการศึกษาผู้ใหญ่ (field of adult education) (ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ, 2548 : 8)

กล่าวโดยสรุปศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ (Andragogy) เป็นเพียงแนวทางในการจัดสภาพการเรียนรู้ให้ผู้เรียนผู้ใหญ่ หรือเป็นเพียงวิธีการในการช่วยให้ผู้ใหญ่เรียนรู้ (Merriam and Brockett, 1997) โดยเฉพาะความสำคัญของอัตมโนทัศน์ของผู้ใหญ่ที่รับรู้ว่าคุณสามารถชี้นำตนเองในการเรียนรู้ได้ (self-direction in learning) และหากจัดสภาพการเรียนรู้ที่เอื้อต่อคุณลักษณะนี้ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและคงทน

รูปแบบกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนผู้ใหญ่

Knowles (1970) ได้รวบรวมจากประสบการณ์การสอนและฝึกอบรมผู้ใหญ่มาสอนเป็นรูปแบบการวางแผนกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ (learning design models) เพื่อเป็นการจุดประกายความคิดแก่นักศึกษานอกระบบที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนผู้ใหญ่ให้ออกแบบหรือวางแผนกิจกรรม ประสบการณ์การเรียนรู้ได้หลากหลายไปตามสถานการณ์ บริบทสิ่งแวดล้อม นโยบายและความเชื่อและกลุ่มผู้เรียนต่อไป Knowles เสนอตัวอย่างโมเดลไว้ 5 รูปแบบ คือ 1) organic model 2) operational model 3) role model 4) functional model และ 5) the thematic model สามารถอธิบายโดยสรุปได้ดังนี้

รูปแบบตามโครงสร้าง (Organic model) เป็นรูปแบบมีขั้นตอนชัดเจน 7 ขั้นตอน คือ 1) การสร้างบรรยากาศ 2) จัดโครงสร้าง

ทางกายภาพให้อำนาจการร่วมกันวางแผน 3) การร่วมกันวิเคราะห์ความต้องการ 4) การร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ 5) การร่วมกันวางแผนกิจกรรม 6) การดำเนินการตามแผน และ 7) การร่วมกันประเมินและวิเคราะห์ความต้องการอีกครั้ง

รูปแบบตามขั้นตอนดำเนินการ (Operational Model) เป็นการวางแผนกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการตัดสินใจ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในการหาความรู้ (procedure in operation of a machine) กระบวนการต่าง ๆ นี้ ต่างมีขั้นตอน (step - by step procedure) ที่สามารถนำมาวางแผนจัดประสบการณ์การเรียนรู้ตามลำดับของขั้นตอนดังกล่าวได้เลย ผู้เรียนผู้ใหญ่ที่เข้าร่วมการเรียนรู้ตาม operational model จะได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ในทุกขั้นตอนของกระบวนการ

รูปแบบตามบทบาท (Role Model) รูปแบบนี้ยึดสมรรถนะ (competency) หรือความรู้ความสามารถ (performance) ที่จำเป็นในการปฏิบัติภารกิจตามบทบาท (role) เช่น บทบาทของนักส่งเสริมการเกษตร บทบาทผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) บทบาทผู้จัดการฝึกอบรม (trainer) บทบาทพยาบาล (nurse) หรือบทบาทผู้นิเทศงาน (supervisor) เป็นต้น การปฏิบัติงานตามบทบาทเป็นการระบุชนิดของทักษะ ขอบข่ายเนื้อหาความรู้และเจตคติที่ต้องฝึกอบรมและพัฒนาให้กับกลุ่มเป้าหมาย

รูปแบบตามหน้าที่ (Functional Model) รูปแบบนี้ยึดภารกิจและหน้าที่ของหน่วยงานในองค์กร (functions of an organizational units) เช่น คณะกรรมการการอำนาจการ (board) คณะกรรมการ (committee) เจ้าหน้าที่ (staffs) เป็นต้น เป็นกรอบความคิดในการจัดเนื้อหาและกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้สิ่ง

ที่จำเป็นในการปฏิบัติหน้าที่ในฐานะหน่วยงานนั้นขององค์กรอย่างครบถ้วน

รูปแบบตามเนื้อหา (Thematic Model) รูปแบบนี้ยึดแก่นสาระ (theme) ของเนื้อหาเป็นหลักในการจัดวางเนื้อหาและกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน แก่นสาระนี้อาจเป็นดังเช่นนี้ “การจัดการความขัดแย้ง (conflict management)” หรือ “ความคิดสร้างสรรค์ (creativity) ในยุคปี 2000” หรือ “วิสัยทัศน์ของนักวิชาการศึกษานอกระบบในปี 2010” เป็นต้น

ทั้ง 5 รูปแบบนี้เป็นเพียงตัวอย่างของแนวคิดในการวางแผนกิจกรรมประสบการณ์การเรียนรู้ เพื่อผู้เรียนผู้ใหญ่ให้เหมาะสมกับคุณลักษณะของผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการขึ้นนำตนเองหรือความพร้อมที่จะเรียนรู้ตามบทบาทของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือต้องการหนทางในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเอง

สรุป

ศาสตร์และศิลป์ในการสอนผู้ใหญ่ได้รับความสนใจในวงการศึกษามหาวิทยาลัยในยุคปี 2000 เป็นต้นไป ได้ถูกนำไปปรับใช้ในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาทิ สภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ การฝึกอบรมและการพัฒนา การเรียนรู้จากประสบการณ์ การปฏิรูปรูปและความเท่าเทียม (Merriam and Brockett , 1997)

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

อาชัญญา รัตนอุบล. 2540. **กระบวนการฝึกอบรมสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. 2541. **รายงานการวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการเรียนรู้ โดยการขึ้นนำตนเองของผู้เรียนผู้ใหญ่ของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่บางประเภท**. กรุงเทพมหานคร : สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. 2548. **เอกสารคำสอน วิชา 177521 : Learning Process and Teaching Methodology for Adults**. (อัดสำเนา)

Knowles, M.S., 1970. **The Modern Practice of Adult Education : Andragogy vs. Pedagogy**. New York : Association Press.

Merriam, S.B. and R.G. Brockett. 1997. **The Profession and Practice of Adult Education : an Introduction**. San Francisco : Jossey-Bass.

คิดเป็น

(Khit - pen)

ความนำ

แนวความคิดเรื่อง “คิดเป็น” ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในกลุ่มนักวิชาการศึกษามาไม่น้อยกว่า 20 ปี แล้ว โดย ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ และคณะ ได้ประยุกต์แนวความคิดในเรื่อง “คิดเป็น” และนำมาเป็นเป้าหมายสำคัญในการให้บริการการศึกษาผู้ใหญ่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา เช่น การจัดการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ โครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ เป็นต้น การจัดกิจกรรมเน้นในเรื่องการเรียนรู้ด้วยแก้ปัญหาโดยใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และจากนั้นเป็นต้นมา การศึกษานอกระบบก็ได้ยึดปรัชญา “คิดเป็น” มาเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมมาโดยตลอด

ปรัชญา “คิดเป็น” อยู่บนพื้นฐานความคิดที่ว่า ความต้องการของแต่ละบุคคลไม่เหมือนกัน แต่ทุกคนมีจุดรวมของความต้องการที่เหมือนกัน คือ ทุกคนต้องการความสุข คนเราจะมีมีความสุขเมื่อเราและสังคมสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันได้ โดยการปรับปรุงตัวเราให้เข้ากับสังคมหรือสิ่งแวดล้อมหรือโดยการปรับปรุงสังคมและสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับตัวเรา หรือปรับปรุงทั้งตัวเราและสิ่งแวดล้อมให้ประสมกลมกลืนกัน หรือเข้าไปอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับตน คนที่สามารถ

ทำได้เช่นนี้ เพื่อให้ตนเองมีความสุขนั้น จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีความคิดสามารถคิดแก้ปัญหา รู้จักตนเองและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จึงจะเรียกได้ว่าผู้นั้นเป็นคนคิดเป็น หรืออีกนัยหนึ่งปรัชญา “คิดเป็น” มาจากความเชื่อพื้นฐานตามแนวพุทธศาสนา ที่สอนให้บุคคลสามารถพ้นทุกข์ และพบความสุขได้ด้วยการค้นหาสาเหตุของปัญหา สาเหตุของทุกข์ ซึ่งส่งผลให้บุคคลผู้นั้นสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ความหมายของ “คิดเป็น”

โกวิท วรพิพัฒน์ ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับ “คิดเป็น” ว่า “บุคคลที่คิดเป็นจะสามารถเผชิญปัญหาในชีวิตประจำวันได้อย่างมีระบบ บุคคลผู้นี้จะสามารถพิจารณาสาเหตุของปัญหาที่เขากำลังเผชิญอยู่ และสามารถรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับทางเลือก เขาจะพิจารณาข้อดีข้อเสียของแต่ละเรื่อง โดยใช้ความสามารถเฉพาะตัว ค่านิยมของตนเอง และสถานการณ์ที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่ ประกอบการพิจารณา”

การ “คิดเป็น” เป็นการคิดเพื่อแก้ปัญหา คือ มีจุดเริ่มต้นที่ปัญหา แล้วพิจารณาย้อนไต่ตรองถึงข้อมูล 3 ประเภท คือ ข้อมูลด้วยตนเอง ชุมชน สังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลวิชาการ ต่อจากนั้นก็ลงมือกระทำ ถ้าหากสามารถทำให้ปัญหาหายไป กระบวนการก็ยุติลง แต่หากบุคคลยังไม่พอใจแสดงว่ายังมีปัญหาอยู่ บุคคลก็จะเริ่มกระบวนการพิจารณาทางเลือกใหม่อีกครั้ง และกระบวนการนี้ยุติลงเมื่อบุคคลพอใจและมีความสุข

สรุป ความหมายของ “คิดเป็น”

- การวิเคราะห์ปัญหาและแสวงหาคำตอบหรือทางเลือกเพื่อแก้ปัญหาและดับทุกข์

- การคิดอย่างรอบคอบเพื่อการแก้ปัญหาโดยอาศัยข้อมูลตนเอง ข้อมูลสังคมสิ่งแวดล้อมและข้อมูลวิชาการ

เป้าหมายของ “คิดเป็น”

เป้าหมายสุดท้ายของการเป็นคน “คิดเป็น” คือความสุข คนเราจะมีความสุขเมื่อตัวเราและสิ่งแวดล้อมประสมกลมกลืนกันอย่างราบรื่นทั้งทางด้านวัตถุ ภายและใจ

แนวคิดหลักของ “คิดเป็น”

- มนุษย์ทุกคนล้วนต้องการความสุข
- ความสุขที่ได้นั้นขึ้นอยู่กับ การปรับตัวของแต่ละคนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมตามวิธีการของตนเอง
- การตัดสินใจเป็นการคิดวิเคราะห์ที่ใช้ข้อมูล 3 ด้าน คือ ด้านตนเอง ด้านสังคม และด้านวิชาการ
- ทุกคนคิดเป็น เท่าที่การคิดและตัดสินใจทำให้เราเป็นสุขไม่ทำให้ใครหรือสังคมเดือดร้อน

คิดอย่างไรเรียกว่า “คิดเป็น”

“คิดเป็น” เป็นการคิดแบบพอเพียง พอประมาณ ไม่มาก ไม่น้อย เป็นทางสายกลาง สามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล พร้อมทั้งจะรับผลกระทบที่เกิดโดยมีความรอบรู้ในวิชาการที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจัง สามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ได้ มีคุณภาพใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั่นเอง เป็นการบูรณาการเอาการคิด การกระทำ การแก้ปัญหา ความเหมาะสมและความพอดี มารวมไว้ในคำว่า “คิดเป็น” คือ การคิดเป็นทำเป็นอย่างเหมาะสมตนเกิดความพอดี และแก้ปัญหาได้ด้วย

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้เป็นคน “คิดเป็น”

กระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญา “คิดเป็น” นี้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด ผู้สอนจะเป็นเพียงผู้จัดโอกาส จัดกระบวนการ จัดระบบข้อมูล และ แหล่งการเรียนรู้ กิจกรรมในการเรียนรู้อาจมีแนวปฏิบัติดังนี้

1. กระตุ้นให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์จากปัญหาและความต้องการของตนเอง
2. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพ
3. เรียนรู้จากการอภิปรายถกเถียงในประเด็นที่เป็นปัญหา
4. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม มีการใช้ข้อมูลหลาย ๆ ด้าน
5. เรียนรู้จากวิถีชีวิตจริง จากการทำงาน
6. ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการทำโครงการ
7. เรียนรู้จากการศึกษา กรณีตัวอย่างเพื่อการแก้ปัญหาชุมชน
8. ผู้เรียนต้องรู้จักใช้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง พิจารณาตัดสินใจด้วยระบบข้อมูลที่เพียงพอและเชื่อถือได้
9. นำเวทียาวบ้านมาเป็นเครื่องมือสำคัญในกระบวนการคิดแก้ปัญหา
10. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ตัดสินใจในการแก้ปัญหาบนพื้นฐานของข้อมูลตนเอง ชุมชนสิ่งแวดล้อม และวิชาการ

ตัวอย่าง

ปราชญ์ชาวบ้าน คุณลุงประยงค์ รณรงค์ แห่งชุมชนบ้านไม่เรียง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นตัวอย่างของบุคคลที่เป็นรูปแบบของความหมาย “คิดเป็น” ได้อย่างดี ลุงประยงค์ จะมีความคิดที่เชื่อมโยง

คิดแยกแยะ ชัดเจน เพื่อหาทางเลือกที่ดีที่สุดในการนำไปปฏิบัติ และต้องทดลองความรู้ที่หามาได้ก่อนการยืนยันเสมอ แนวคิดเช่นนี้ทำให้ลงประสงค์เป็นแกนนำสำคัญที่ทำให้ชุมชนไม่เรียง เป็นชุมชนตัวอย่างหนึ่ง ที่เข้มแข็งมานาน พึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสมพอดีกับบริบทของตนเอง

สรุป

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ “คิดเป็น” นั้นคือ

- สำรวจปัญหาลำดับความสำคัญของปัญหาที่ต้องแก้ไขก่อนหลัง
- แสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาด้วยการรวบรวมข้อมูล
- วิเคราะห์ข้อมูล
- สรุปตัดสินใจเลือกวิธีการที่ดีที่สุดที่เหมาะสมที่สุด
- นำไปปฏิบัติและตรวจสอบ

อาจกล่าวได้ว่าการกระจายอำนาจการบริหารจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น ส่งผลให้แนวคิดในเรื่อง “คิดเป็น” เป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสร้างสังคมชุมชนให้เข้มแข็ง หากประชาชนในชุมชนมีความสามารถวิเคราะห์แยกแยะปัญหาความต้องการของคนได้ถูกต้อง และสามารถพัฒนาชุมชนหรือแก้ปัญหาได้ด้วยข้อมูลที่ถูกต้อง เชื่อถือได้ก็จะช่วยให้ชุมชนนั้น ๆ สามารถพัฒนาได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืนถาวร ผู้ที่มีหน้าที่จัดการศึกษาจึงควรให้ความสำคัญในแนวคิดนี้ และหาแนวทางที่จะนำแนวคิดลงสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมให้มากที่สุด

ผู้เรียบเรียง อัญชลี ธรรมะวิธิกุล หน่วยศึกษานิเทศก์
สุภาพรณ น้อยอำแพง หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538. **สารานุกรมการศึกษาตลอดชีวิต เล่ม 1** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว.
- ชัยยศ อิ่มสุวรรณ. 2550. “คิดเป็นคือคิดพอเพียง” วารสาร กศน. เพื่อนเรียนรู้ มีนาคม 2550, หน้า 9-11.
- ชุมพล หนูสง และคนอื่นๆ. 2544. **ปรัชญาคิดเป็น**. (หนังสือรวบรวม คำบรรยายและบทสัมภาษณ์ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์. 2544. ใน **โอกาสต่างๆ**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรไทย.
- ทองอยู่ แก้วไทรอะ. “คิดเป็น : เพื่อนเรียนรู้สู่ออนาคต” วารสาร กศน. **เพื่อนเรียนรู้**. มีนาคม 2550, หน้า 12-16.
- อุ้นตา นพคุณ. 2528. **แนวคิดทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการพัฒนาชุมชนเรื่อง คิดเป็น**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์.

การรู้หนังสือ (Literacy)

ความนำ

เป็นที่ทราบกันดีว่าการรู้หนังสือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศ และทั่วโลกต่างตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการรู้หนังสือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่ทุกคนพึงจะได้รับ เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข การรู้หนังสือมีความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตในกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามราชกุมารี ได้ทรงชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการรู้หนังสือโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา และในการเสด็จเป็นองค์ประธานในพิธีเปิดการประชุมในโอกาสแห่งการประกาศปีสากลแห่งการรู้หนังสือขององค์การสหประชาชาติ (ปี ค.ศ. 1990) ในเดือนมกราคม ปี 2533 โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนามากกว่า 500 คน จาก 102 ประเทศ ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้เป็นเจ้าภาพในการจัดประชุม สมัชชาสากลว่าด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ครั้งที่ 4 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พระองค์ทรงมีพระราชดำรัส ในการเปิดประชุมตอนหนึ่งว่า...¹

¹ อ้างใน www.dnfe5.nfe.go.th/ilp/liciti/si3.html วันที่ 6 พฤศจิกายน 2550.

...การรู้หนังสือเป็นความจำเป็นสำหรับทุกชาติที่กำลังพัฒนา ตลอดจนเป็นกิจกรรมที่ต้องร่วมมือกัน ส่งเสริมให้บรรลุผลให้ได้ ถ้าปราศจากพื้นฐานการรู้หนังสือของประชาชนในประเทศแล้ว ความพยายามในการ ดำเนินการพัฒนาคงไร้ผล การรู้หนังสือเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายอันสูงสุด...”²

ปัจจุบันมีคนไทยรู้หนังสือประมาณ 96% ไม่รู้หนังสือ 4-5% หรือประมาณ 3 ล้านคน ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชนเฉพาะ เช่น ชาวเขา ชนกลุ่มน้อย รวมทั้งคนกลุ่มที่ไม่ได้เรียนหนังสือเพราะตกหล่น กับกลุ่มที่เรียนผ่านมาแล้วแต่ไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ นอกจากนี้ยังมีผู้ที่อ่านออกเขียนได้แล้ว แต่ไม่มีโอกาสได้ใช้จึงลืมที่เคยเรียนมา

ความหมาย

องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้นิยามการรู้หนังสือ (Literacy) ไว้เป็น 4 จำพวก³ ดังนี้

1. การรู้หนังสือเป็นทักษะอัตโนมัติชุดหนึ่ง (literacy as an autonomous set of skills) จุดเน้นของความหมายนี้ คือ ทักษะการอ่าน ฟัง พูด เขียน และทักษะการคิดคำนวณ

2. การรู้หนังสือเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม (literacy as applied, practiced and situated) เป็นการมุ่งใช้ทักษะในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นที่มาของการรู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ

² อ้างใน www.dnfe5.nfe.go.th/ilp/liciti/si3.html.

³ สุนทร สุนันท์ชัย (แปลและเรียบเรียง). การรู้หนังสือ : บันไดสู่อิสราภาพ นิยาม และการประเมินของนานาชาติ. (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, พ.ศ. 2549). 50 หน้า. อ้างจาก webpage ที่ <http://www.oknation.net/blog/print.phpMid=104325> วันที่ 6 พฤศจิกายน 2550.

(functional literacy) การรู้หนังสือควรส่งผลต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ (และต่อมายังขยายไปถึงการพัฒนา ด้านอื่น ๆ เช่น บุคคล วัฒนธรรม และการเมือง) การรู้หนังสือสามารถจะสอนให้เกิดทักษะทั่วไปที่สามารถนำไปใช้ในทุกหนทุกแห่งได้

3. การเรียนรู้เป็นกระบวนการเรียนรู้ (literacy as a learning process) การรู้หนังสือไม่ใช่การรู้หนังสือแบบจำกัดตัวอยู่เฉพาะการจัดให้อ่านเขียนเท่านั้น แต่มองว่าประสบการณ์เป็นพื้นฐานที่สำคัญของการเรียนรู้

4. การรู้หนังสือเป็นการอ่านตำรา (literacy as text) แนวคิดนี้มองว่า การรู้หนังสือเป็นการอ่านตำรา แบบเรียนหรือวัสดุการอ่านที่ใช้ในโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับชีวิตของผู้เรียนในปัจจุบันและอนาคต จึงควรศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวที่อยู่ในหนังสือเหล่านั้น เพื่อทำความเข้าใจชีวิตในปัจจุบัน และอนาคตที่ผู้เรียนจะต้องมีส่วนร่วม

ความหมายของการรู้หนังสือในปัจจุบันนี้ น่าจะเป็นเช่นที่ยูเนสโกสรุปว่า

“...จากความหมายง่าย ๆ ว่า การรู้หนังสือเป็นเพียงทักษะการอ่าน การเขียนและการคิดคำนวณเปลี่ยนไปสู่ความหมายที่ซับซ้อนมากขึ้น และกินความหลากหลายรวมไปถึงสมรรถภาพสำคัญที่มีอาจปฏิเสธได้ แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และโลกาภิวัตน์ ตลอดจนความก้าวหน้าด้านสารสนเทศและการสื่อสาร เป็นการยอมรับว่า มีการปฏิบัติในด้านการรู้หนังสือหลายอย่าง ซึ่งยังแฝงอยู่ในวัฒนธรรมที่หลากหลายในสิ่งแวดล้อมของแต่ละบุคคล และในโครงการที่ผู้คนอยู่ร่วมกัน”⁴

---

⁴ UNESCO. 2004. **The Plurality of Literacy and Its Implication of Policies and Programmes**. Paris : UNESCO. (UNESCO Education Sector Position Paper, UNESCO, Paris. 2004).

อย่างไรก็ตาม นิยามที่ยูเนสโกใช้ในการจัดทำรายงานสถิติการไม่รู้หนังสือทั่วโลก ซึ่งประเทศต่างๆ ยอมรับและถือเป็นนิยามในการสำรวจสำมะโนประชากรระดับชาติได้ให้ไว้เพียงว่า “บุคคลที่รู้/ไม่รู้หนังสือ ได้แก่ บุคคลที่สามารถ/ไม่สามารถอ่านและเขียนข้อความง่ายๆ เกี่ยวกับชีวิตประจำวันของตน” นิยามนี้ เป็นมติของยูเนสโกในการประชุมใหญ่เมื่อปี 1958 (UNESCO, 1958) ได้ยึดเป็นหลักต่อ ๆ มา

ประเทศต่างๆ มีการนิยามการรู้หนังสือ หรือไม่รู้หนังสือที่สอดคล้องกับยูเนสโก อาจแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดปลีกย่อย เช่น

ประเทศแองโกลา บอสเนีย และเฮอร์เซโกวีนา บารุนดี รวันดา เซียร์ราเลโอน ฯลฯ นิยามว่า

การรู้หนังสือ ได้แก่ “ความสามารถที่จะอ่านจดหมายหรือหนังสือพิมพ์ได้”

ประเทศอัลจีเรีย บาห์เรน บัลกาเรีย อียิปต์ ศรีลังกา ลาว สหพันธ์รัสเซีย แทนซาเนีย เวียดนาม ฯลฯ ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า การรู้หนังสือ คือ ความสามารถที่จะอ่านและเขียนประโยคง่ายๆ ได้

ประเทศอิสราเอล ให้ความหมายเพิ่มเติมเช่นเดียวกันว่า การรู้หนังสือหมายถึงผู้ที่ “เคยเข้าเรียนอย่างต่ำในโรงเรียนประถมศึกษา” หรือ เคยเข้าเรียนในโรงเรียนและจบการศึกษาระดับหนึ่ง

ประเทศมาเลเซีย ให้ความหมายเพิ่มเติมเช่นเดียวกันโดยเน้นที่ “ประชากรอายุ 10 ปีขึ้นไป ซึ่งเคยเข้าเรียนในโรงเรียน”

ส่วนประเทศสิงคโปร์ การรู้หนังสือหมายถึง “ผู้ที่อาศัยอยู่ในเมือง เป็นผู้ซึ่งรู้หนังสืออย่างต่ำ 2,000 คำ และหมายถึงผู้ที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งเป็นผู้รู้หนังสืออย่างต่ำ 1,500 คำ” และหมายถึงผู้ที่ “สามารถอ่านหนังสือพิมพ์ได้ด้วยความเข้าใจ”⁵

⁵ UNESCO. 2006. Education for All - Literacy for Life Global Monitoring Report 2006. Paris : UNESCO. (UNESCO Education Sector Position Paper, UNESCO, Paris. 2004).

สำหรับประเทศไทย ได้ใช้นิยามการรู้หนังสือ ดังนี้

1. การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถอ่านและเขียน (อ่านน้อย) ข้อความง่าย ๆ ภาษาใดภาษาหนึ่งได้ ถ้าอ่านออกอย่างเดียว แต่เขียนไม่ได้ถือว่าเป็นผู้อ่านเขียนไม่ได้⁶

2. การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 6 ปี ขึ้นไป การอ่านออกเขียนได้นี้ จะเป็นภาษาใด ๆ ก็ได้ทั้งสิ้น โดยอ่านและเขียนข้อความง่าย ๆ ได้ ถ้าอ่านออกเพียงอย่างเดียว แต่เขียนไม่ได้ก็ถือว่าเป็นผู้ที่อ่านเขียนไม่ได้⁷

3. การอ่านออกเขียนได้ หมายถึง ความสามารถในการอ่านออกเขียนได้ของบุคคลที่มีอายุตั้งแต่ 5 ปีขึ้นไป การอ่านออกเขียนได้ จะเป็นภาษาใด ๆ ก็ตามทั้งสิ้น โดยอ่านและเขียนข้อความง่าย ๆ ได้ ถ้าอ่านออกเพียงอย่างเดียวแต่เขียนไม่ได้ ก็ถือว่าเป็นผู้ที่อ่านเขียนไม่ได้⁸

จึงอาจกล่าวได้ว่า การรู้หนังสือและการคิดเลขได้ในประเทศไทย จะนิยามแตกต่างกันไปตามลักษณะงานขององค์กร ซึ่งอาจแบ่งเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1) Working definition เป็นนิยามที่สำนักงานสถิติใช้ในการทำสำมะโนประชากร โดยให้นิยามว่า การรู้หนังสือ หมายถึง การอ่านออกเขียนได้ ภาษาใดก็ได้

2) Promotion definition เป็นนิยามที่สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียนใช้ในโครงการรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ โดยให้นิยามไว้ว่า ผู้รู้หนังสือ หมายถึง ผู้ที่สามารถเข้าใจได้ทั้งการอ่าน เขียน ข้อความง่าย ๆ และการคิดคำนวณที่ใช้ในชีวิตประจำวัน⁹

⁶ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2528. รายงานผลการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการอ่านออกเขียนได้ของประชากร พ.ศ. 2528. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

⁷ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี. 2537. รายงานการสำรวจการอ่านเขียนของประชากร พ.ศ. 2537. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

⁸ สำนักงานสถิติแห่งชาติ. สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2543. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

⁹ กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2537. นโยบายการส่งเสริมการรู้หนังสือไทย. กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

ความเป็นมา

การจัดการศึกษาเพื่อการรู้หนังสือในประเทศไทย เริ่มตั้งแต่ปี การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา มีร่องรอยของการให้ความสำคัญของการรู้หนังสือแตกต่างกันไปตามจุดเน้นของโครงการและ ยุคสมัย เช่นกัน กล่าวคือ

ช่วงที่ 1 การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือและการศึกษาภาคหลัก
มูลฐาน โครงการแรก ดำเนินการในระหว่าง พ.ศ. 2483 - 2488 โครงการ ที่สอง ระหว่าง พ.ศ. 2492 จนถึง พ.ศ. 2515 เมื่อมีโครงการการศึกษา แบบเบ็ดเสร็จมารับช่วง

ในช่วงที่ 1 จุดเน้นของการรู้หนังสือ ก็คือ การสอนให้ผู้เรียนมี ทักษะอัตโนมัติที่จะอ่านและเขียนหนังสือได้ ซึ่งสอดคล้องกับการจัด ประเภทของความหมายของการรู้หนังสือของยูเนสโกข้างต้น ซึ่งจัดไว้เป็น ประเภทที่ 1 ว่า การรู้หนังสือเป็นทักษะอัตโนมัติ (literacy as an autonomous set of skills)

ช่วงที่ 2 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ (functional literacy)
ดำเนินการระหว่าง พ.ศ. 2515 จนถึง พ.ศ. 2531 เมื่อมีหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน พุทธศักราช 2531 เข้ามาใช้แทน

โครงการการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ เน้นการสอนให้คิดเป็น หมายถึง การสอนให้รู้จักใช้ข้อมูลอย่างรอบด้านในการแก้ปัญหา การอ่าน เขียน มีจุดเน้นพิเศษ สอนให้สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันในสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน เช่น การกินอาหาร การป้องกันโรค การจัดสิ่งแวดล้อม การประกอบ อาชีพ ความสัมพันธ์กับบุคคลในครอบครัว ชุมชน การวางแผนครอบครัว กฎหมายในชีวิตประจำวัน ฯลฯ ความหมายของการรู้หนังสือแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งมีจุดเน้นให้เกิดทักษะที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เน้นการใช้และปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันและเน้นกระบวนการเรียนรู้สอดคล้องกับนิยามของยูเนสโก

ที่ว่า การรู้หนังสือเป็นสิ่งที่ใช้ปฏิบัติและขึ้นอยู่กับสภาพ แวดล้อม (literacy as applied, practiced and situated) และเป็นกระบวนการเรียนรู้ (literacy as a learning process) เนื่องจากโครงการนี้สอนให้คิดเป็น

ช่วงที่ 3 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน พุทธศักราช 2530 และหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนฉบับปัจจุบัน

หลักสูตรทั้งสองฉบับ มีแนวโน้มที่จะใช้การอ่านเขียนเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ เพื่อเตรียมผู้เรียนให้สามารถปรับตัวได้ในยุคโลกาภิวัตน์ สามารถอ่านเข้าใจข้อความจากเอกสารต่าง ๆ ได้ สอดคล้องกับนิยามข้อสุดท้ายของยูเนสโก ที่ว่า การรู้หนังสือเป็นการอ่านรู้ตำรา (literacy as text)

นโยบายและเจตจำนงของรัฐ

เนื่องจากการรู้หนังสือว่าเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่งที่ทุกคนพึงได้รับเพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และการดำรงชีวิต ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าว จึงได้กำหนดสิทธิดังกล่าวไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 มาตรา 43 ที่บัญญัติไว้ว่า บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

นอกจากนี้ ยังปรากฏในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตรา 10 ที่บัญญัติว่าการจัดการศึกษาต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์ สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือ ไม่มีผู้ดูแลหรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้ รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ

การศึกษาสำหรับคนพิการในวรรคสอง ให้จัดตั้งแต่แรกเกิดหรือ พบความพิการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิได้รับสิ่ง อำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในกฎกระทรวง

การจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความสามารถพิเศษ ต้องจัด ด้วยรูปแบบที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงความสำคัญของบุคคลนั้น

มาตรา 60 (3) บัญญัติว่า จัดสรรงบประมาณและทรัพยากร ทางการศึกษาอื่นเป็นพิเศษให้เหมาะสม และสอดคล้องกับความจำเป็นใน การจัดการศึกษาสำหรับผู้เรียนที่มีความต้องการเป็นพิเศษแต่ละกลุ่มตาม มาตรา 10 วรรคสอง วรรคสามและวรรคสี่ โดยคำนึงถึงความเสมอภาค ในโอกาสทางการศึกษาและความเป็นธรรม และในมาตรา 22 บัญญัติว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และ พัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการ ศึกษา ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติ และเต็มตาม ศักยภาพ

สรุป

จากนโยบายและเจตจำนงดังกล่าวเพื่อให้กฎหมายดังกล่าวได้รับการปฏิบัติ จึงได้กำหนดเป้าหมายที่สำคัญที่จะต้องนำไปดำเนินการไว้ใน แผนปฏิบัติการศึกษาเพื่อปวงชนสำหรับประเทศไทย ตามกรอบปฏิบัติการ

ตาการ์ (The National Education for All Plan of Action for Thailand 2002-2016) โดยกำหนดไว้ในเป้าหมายหลักที่ 4 คือ พัฒนาคุณภาพ การศึกษาในทุก ๆ ด้านและรับรองความเป็นเลิศทั้งหมด เพื่อให้เกิด ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ชัดเจนและสามารถวัดได้ โดยเฉพาะในเรื่องการเรียนรู้ หนังสือ การคำนวณตัวเลข และทักษะที่จำเป็นต่อชีวิต ในเป้าหมาย ดังกล่าวนี้นี้ มีกิจกรรมหลักที่สำคัญ คือ พัฒนาแหล่งเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือ พิพิธภัณฑสถานกีฬา ศูนย์วิทยาศาสตร์ ฯลฯ ให้เอื้ออำนวยต่อการจัดการ เรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด การเรียนรู้ ด้วยตนเอง และการเรียนรู้ ตลอดชีวิต

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน. ม.ป.ป.. **การรู้หนังสือ : บันได สู่อิสรภาพ นิยามและการประเมินของนานาชาติ.** กรุงเทพฯ : ม.ป.ท.

UNESCO Institute for Statistics. 2004. **Literacy Assessment and Monitoring Programme (LAMP).** (Draft.)

การเรียนรู้ (Learning)

ความนำ

การเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อมทั้งกายภาพ จิตภาพ สังคม และวัฒนธรรม ผลจากปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในตัวคน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล (วิกอร์ ต้นทู้ทไธม, 2536 : 111) ซึ่งสอดคล้องกับ สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2544 : 87) ที่ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ ไว้ว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับสิ่งเร้า และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวควรมีลักษณะที่ถาวรพอสมควร ซึ่งก็คือ การได้รับประสบการณ์นั่นเอง และวิชัย วงษ์ใหญ่ (2542 : 56) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นเรื่องของทุกคน คักดิ์ศรีของผู้เรียนจะมีได้เมื่อมีโอกาสในการเลือกเรียนในเรื่องที่หลากหลาย และมีความหมายแก่ตนเอง การเรียนรู้มีองค์ประกอบ 2 ด้าน คือ องค์ประกอบภายนอก ได้แก่ สภาพแวดล้อม โรงเรียน สิ่งอำนวยความสะดวก และครู องค์ประกอบภายใน ได้แก่ การคิดเงิน ฟังตนเองได้ มีอิสระ ใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ มีความคิดเชิงเหตุผล มีจิตสำนึกในการเรียนรู้ มีเจตคติเชิงบวกต่อการเรียนรู้

ความหมาย

ศาสตราจารย์อาลัน โทมัส จากสถาบันศึกษาศาสตร์ แห่งรัฐออนตาริโอ (Ontario Institute of Studies in Education) ที่ประเทศแคนาดา ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ตามธรรมชาติของการเรียนรู้ของมนุษย์ ดังนี้

1. การเรียนรู้ คือ การปฏิบัติ การลงมือปฏิบัติคือ การฝึกให้เกิดการเรียนรู้

2. การเรียนรู้เป็นเรื่องของเอกัตบุคคล ใครจะเรียนรู้อะไรเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ทุกๆ คนอาจนั่งฟังคำบรรยายเหมือนกัน แต่คนหนึ่งฟังแล้วได้ความคิดไปอย่างหนึ่ง อีกคนหนึ่งได้ความคิดไปอีกอย่างหนึ่ง นี่คือธรรมชาติของมนุษย์ เพราะอะไรจึงเป็นเช่นนั้น เพราะมนุษย์แตกต่างกัน ส่วนประกอบของสมองก็ไม่เหมือนกัน ชอบ ชัง ต่างๆ กัน มีข้อมูลเดิมในสมอง และแนวคิดเดิม ข้อสมมติฐานเดิมต่างกัน ฉะนั้นจึงรับรู้ คิดวิเคราะห์แตกต่างกันไป

3. การเรียนรู้นั้นกลับหลังหันมิได้ (irreversible) เมื่อรู้แล้วจะสร้างทำเหมือนไม่รู้ไม่ได้ เมื่อรู้แล้วพฤติกรรมมนุษย์ย่อมเปลี่ยนไป เฮราคลิตุส (Heraclitus) นักปราชญ์กรีกโบราณ จึงกล่าวว่า “มนุษย์ไม่สามารถจะกระโดดลงไปในแม่น้ำสายเดียวกันสองครั้งได้” เมื่อมนุษย์คนหนึ่งกระโดดลงไปครั้งแรกแล้ว เมื่อกระโดดครั้งที่สองทั้งตัวมนุษย์ผู้นั้น ทั้งแม่น้ำสายนั้นเปลี่ยนแปลงไป นี่คือความหมายของเฮราคลิตุส การเรียนรู้จึงกลับหลังหันไม่ได้ เหมือนเทพแผ่นเสียงที่มีวนกลับได้

4. การเรียนรู้คือการตอบสนองต่อสิ่งเร้า จะจัดการเรียนรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ก็จะต้องจัดสิ่งเร้าคือ สร้างปมปัญหาให้นักเรียนสนใจที่จะแก้ไข มนุษย์มีความอยากรู้เป็นสัญชาตญาณอยู่แล้ว หลักการสอนหนังสือที่สำคัญที่สุดหลักหนึ่งก็คือ จัดสิ่งเร้าไว้ตลอดเวลา นั่นคือตั้งคำถามให้

นักเรียนตอบและคิดค้นคว้า จัดสิ่งแวดล้อมให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ให้แต่ละคนได้แสดงออก มนุษย์มีอัตตาเป็นพื้นฐาน การให้มนุษย์ได้แสดงออกในเชิงสร้างสรรค์ เป็นการพัฒนา “อัตตา” ในทิศทางที่ถูกต้องมากกว่าปล่อยให้ไปแสดงออกในเชิงลบ

5. การเรียนรู้นั้นตลอดชีวิต ในวินาทีสุดท้ายของชีวิต อาจเกิดดวงตาเห็นชอบ มองเห็น แสงสว่างสุดท้ายทางชีวิตก็ได้

6. การเรียนรู้ใช้เวลา การเรียนรู้มีความหมายลึกซึ้ง มีระดับของการเรียนรู้ การเรียนรู้ขั้นตอนปฏิบัติต่างๆ อาจใช้เวลาไม่นาน แต่หากต้องเรียนทักษะบางประการ เช่น ขับรถ ก็ต้องใช้เวลา 2-3 สัปดาห์ของการฝึก ยิ่งกีฬาบางประเภท เช่น กอล์ฟ ก็อาจใช้เวลาตลอดชีวิตกว่าจะเป็นมือโปร แต่การเรียนรู้ที่ยากและใช้เวลามากก็คือ การเรียนทางด้านความคิด การเรียนที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน และเรียนรู้ที่จะเปลี่ยนทัศนคติ

7. การเรียนรู้มักได้รับอิทธิพลจากผู้อื่น การเรียนรู้เป็นกระบวนการร่วมกันของสังคม เราเรียนรู้จากผู้อื่น และผู้อื่นเรียนรู้จากเรา ไม่ทราบว่ามีใครหยิบยื่นความคิดซึ่งกันและกัน

8. การเรียนรู้บังคับกันมิได้ จากธรรมชาติการเรียนรู้เช่นนี้ การจัดการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องปรับยุทธวิธีจากการเรียนการสอน โดยยึดหลักการเรียนรู้ 8 ประการดังกล่าวข้างต้น

โอกาสของการเรียนรู้

มนุษย์มีโอกาสนำการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ในโอกาสต่างๆ ดังนี้

1. ในโอกาสของการเข้าไปสู่ระบบใหม่ (Entry Point) เช่น ทารกแรกเกิด จากวัยเด็กเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ จากมัธยมศึกษาเข้าสู่มหาวิทยาลัย จากมหาวิทยาลัยเข้าสู่ระบบการทำงาน การเข้าไปสู่ระบบใหม่ ต้องการ

เรียนรู้มาก แต่เรามักลืมตรงนี้ เช่น ผู้มาเริ่มทำงานที่โรงเรียน ผู้เข้ามาเป็นพนักงานใหม่ จังหวะนี้ต้องการเรียนรู้มากเกี่ยวกับลักษณะของงาน และเพื่อนฝูง ฯลฯ

2. ในโอกาสของการเปลี่ยนสถานภาพ การเปลี่ยนสถานภาพก็เป็นโอกาสของการเรียนรู้ เช่น จากสถานภาพของฆราวาสไปสู่ความเป็นพระ จากสถานภาพของคนโสดไปเป็นสามี-ภรรยา จากสถานภาพสามี-ภรรยา ไปเป็นบิดา-มารดา จากสถานภาพของการเป็นเจ้าของหน้าที่ขึ้นไปเป็นหัวหน้าฝ่าย-หัวหน้า, กอง ฯลฯ โอกาสของการเปลี่ยนแปลงสถานภาพนี้ต้องการเรียนรู้มาก

3. โอกาสของการเผชิญหน้ากับปัญหา ปัญหาที่ต้องแก้ไขมีมากมาย จากเล็กไปใหญ่ ปัญหาใหญ่ๆ ของชาติ เช่น วิกฤติการณ์น้ำมัน ต้องการวิธีการแก้ไข ซึ่งมีผลให้เกิดการศึกษาค้นคว้าแก้อุทธรมชาติของเรา ปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ต้องการการเรียนรู้วิธีแก้ไขปัญหาใหม่ ปัญหาของวิกฤติการณ์ทางการเมือง ต้องการการแก้ไขโดยสังคมต้องเรียนรู้วิธีการใหม่สังคมใดเรียนรู้ที่จะแก้ไขไม่ได้ สังคมนั้นก็คงเสื่อมโทรมและสลายไปในที่สุด

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมิได้เกิดขึ้นจากการฟังคำบรรยายหรือทำตามที่ครูผู้สอนบอก แต่อาจเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ต่อไปนี้ (Berman, 1969 อ้างถึง สมคิด อิศระวัฒน์, 2543 : 82-83)

1. การเรียนรู้โดยบังเอิญ (random or incidental learning) การเรียนรู้แบบนี้เกิดขึ้นโดยบังเอิญ มิได้เกิดจากความตั้งใจ

2. การเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-directed learning) เป็นการเรียนรู้ด้วยความตั้งใจของผู้เรียน ซึ่งมีความปรารถนาจะรู้ในเรื่องนั้น ผู้เรียนจึงคิดหาวิธีการเรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ หลังจากนั้นจะมีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่ทวีความสำคัญในโลก

ยุคโลกาภิวัตน์ บุคคลซึ่งสามารถปรับตนเองให้ตามทันความก้าวหน้าของโลกโดยใช้สื่ออุปกรณ์ยุคใหม่ได้

3. การเรียนรู้โดยกลุ่ม (collaborative learning) การเรียนรู้แบบนี้เกิดจากการที่ผู้เรียนรวมกลุ่มกันแล้วเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาบรรยายให้กับสมาชิกทำให้สมาชิกมีความรู้เรื่องที่วิทยากรพูด

4. การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา (formal learning) เป็นการเรียนแบบเป็นทางการ มีหลักสูตร การประเมินผล มีระเบียบการเข้าศึกษาที่ชัดเจน ผู้เรียนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนด เมื่อปฏิบัติครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กำหนดก็จะได้รับปริญญา หรือประกาศนียบัตร

จากแนวความคิดดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้อาจเกิดได้หลายวิธี และการเรียนรู้นั้น ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาเสมอไป การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือจากการเรียนโดยกลุ่มก็ได้

สรุป

การเรียนรู้กับการศึกษา นั้นแตกต่างกัน “การเรียนรู้” อาจเกิดขึ้นได้โดยไม่มีครู หรือโดยไม่ต้องมีการจัดการศึกษา มนุษย์ทุกคนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา เรียนรู้จากสิ่งแวดล้อม เรียนจากการแก้ไขปัญหาของชีวิต แต่การศึกษาจะต้องมีการจัด ต้องมีครู มีตำรา หรือหลักสูตร ในขณะที่การเรียนรู้ อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และ “การศึกษา” ที่จัดขึ้นนั้น แม้ว่าจะมุ่งให้เกิดการเรียนรู้แต่บ่อยครั้งอาจจะไม่สามารถบรรลุเป้าหมายนั้นได้ ฉะนั้นแม้ว่ามีการจัดการศึกษาก็มิได้หมายความว่า จะเกิดการเรียนรู้ ตั้งเป้าประสงค์

ผู้เรียบเรียง ประวีณ รอดเขียว   หน่วยงานพิเศษ
รุ่งอรุณ ไสยโสภณ   กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สมคิด อิศระวัฒน์. 2543. **การสอนผู้ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร : จรัส-
สนิทวงศ์การพิมพ์.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. 2544. **จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร :
ธีระป้อมวรรณกรรม.

วิกร ตันทวุทไธม. 2536. **หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่**. กรุงเทพมหานคร :
สำนักส่งเสริมและฝึกอบรม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิชัย วงษ์ใหญ่. 2542. “ยกเครื่องเรื่องการเรียนรู้ : การเรียนรู้คือส่วนหนึ่ง
ของชีวิตทุกลมหายใจคือการเรียนรู้”. **สานปฏิรูป**. 20 (พฤศจิกายน
2542) : 55-61.

<http://portablezone.exteen.com/2006072/firmware>

การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

ความนำ

แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นยุทธศาสตร์การศึกษาที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณกว่า 30 ปีมาแล้ว ภายใต้ความพยายามของ OECD UNESCO และสภายุโรป (Council of Europe) เป็นการแก้วิกฤติทางการศึกษาในอดีต ที่บุคคลเรียนรู้ตลอดเวลา โอกาสทางการศึกษาของมนุษย์มีขีดจำกัดในช่วงเริ่มแรกของชีวิต จากการศึกษาในระบบ (Formal Education) จึงควรเปิดโอกาสที่สองแก่ผู้ที่ไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษาในโรงเรียนด้วยการศึกษาผู้ใหญ่ การเรียนรู้ตลอดชีวิตไม่เพียงหมายถึงการศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมการเรียนรู้ทุกรูปแบบตลอดช่วงชีวิตอีกด้วย

ความหมาย

การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลตลอดช่วงชีวิตของผู้นั้น อันเป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาสติปัญญา โดยครอบคลุมการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย แหล่งการเรียนรู้ควรมีลักษณะเป็นเครือข่ายที่สัมพันธ์กับชุมชนและสิ่ง que เรียนรู้ควรสัมพันธ์กับชีวิตจริง ซึ่งจุดหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ ความต้องการให้

บุคคลได้มีการเรียนรู้ตลอดชีวิตของตนโดยเรียนรู้ที่เหมาะสมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองและสังคม

หลักการจัดการการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตต้องมีมุมมองแบบองค์รวม (Comprehensive View) ที่ครอบคลุมกิจกรรมการเรียนรู้ทุกด้าน โดยมีเป้าหมายที่จะปรับปรุงความรู้และความสามารถในการแข่งขันของบุคคลที่ปรารถนาเข้าร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีคุณลักษณะ 4 ประการ ดังนี้

1. **มีมุมมองอย่างเป็นระบบ** คือคุณลักษณะที่สำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต กรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต โอกาสการเรียนรู้ที่เป็นระบบที่มีความเชื่อมโยงกัน ครอบคลุมวงจรชีวิตทั้งหมด และประกอบด้วยรูปแบบต่าง ๆ ของการเรียนรู้ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ

2. **มีผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง** จัดกระบวนการเรียนรู้ เน้นความต้องการของผู้เรียน

3. **มีแรงจูงใจที่จะเรียน** มุ่งเน้นการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยการพัฒนาขีดความสามารถในการเรียนรู้ของผู้เรียน ที่จะเรียนรู้ด้วยตนเองและการเรียนรู้ที่ตนเองเป็น ผู้ชี้แนะ

4. **มีวัตถุประสงค์ของนโยบายการศึกษาที่หลากหลาย** ที่ให้ความสำคัญกับเป้าหมายการศึกษาที่หลากหลายครบวงจรชีวิต อาทิ การพัฒนาบุคลิกภาพ การพัฒนาความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงไปใน แต่ละช่วงชีวิต

ความสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตนับเป็นการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาที่สำคัญ เพราะไม่ว่าใครก็ตามล้วนแต่ต้องเรียนรู้ต่อเนื่องตลอด

เวลา การเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญที่ทุกคนสามารถกระทำได้ในทุกช่วงวัยของชีวิตและเรียนรู้ได้ในทุกสถานที่ ตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการเรียนรู้ที่ครอบคลุมการศึกษาทุกรูปแบบ โดยทุกคนมีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในโอกาสทางการศึกษา และมีวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิต รวมทั้งสาระการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ทุกคนมีอิสระในการเลือกที่จะเรียนรู้ในสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้และเลือกวิธีการเรียนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับความสามารถของตนในการที่จะพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องให้เต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ รวมทั้งทักษะในการแสวงหาความรู้หรือมีเครื่องมือในการแสวงหาความรู้ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของโลกต่อไป

ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิต

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อกลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่มเป็นเรื่องท้าทาย ซึ่งต้องได้รับการสนับสนุนและดำเนินการอย่างจริงจังจากรัฐ การสร้างการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เป็นระบบ ควรมีกรอบแนวคิดในการดำเนินงาน และทิศทางที่ชัดเจน ดังนี้

1. ปรับปรุงการเข้าถึง คุณภาพ และความเป็นธรรมในการเรียนรู้
2. สร้างรากฐานที่มั่นคงด้านทักษะสำหรับทุกคน
3. ให้ความสำคัญกับทุกรูปแบบของการเรียนรู้ ไม่เพียงเฉพาะการศึกษาที่เป็นทางการ เท่านั้น
4. จัดสรรทรัพยากร และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรจากทุกภาคส่วน สนับสนุนการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกช่วงเวลาในชีวิต
5. ความร่วมมือของทุกภาคส่วน

สรุป

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นแนวคิดที่มีการนำเสนอในการประชุมระดับนานาชาติทางการศึกษาเป็นครั้งแรกในช่วงปลายยุค 1960 ต่อเนื่องกับต้นยุค 1970 โดยกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วซึ่งประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาที่เน้นระบบโรงเรียน เสนอให้เปลี่ยนแปลงจุดเน้นจากการศึกษาในโรงเรียนไปสู่การศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตของบุคคล

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สุมาลี สังข์ศรี. 2544. การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21.

กรุงเทพ : องค์การค่าครูสภา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2549. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบการพัฒนาการศึกษาไทยกับนานาชาติ : นวัตกรรมด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

Lifelong Learning, Policy Brief, Organization for Economic Co-operation and Development: OECD, 2004 แปลและเรียบเรียง โดย นายรักกิจ ศรีสรินทร์ เจ้าหน้าที่วิเทศสัมพันธ์ 7 กองการต่างประเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย

Peterson, R.E. 1979. Lifelong Learning in America. San Francisco : Jossey-Bass.

<http://www.stabundamrong.go.th/interest/learning.doc>

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ความนำ

การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของบุคคล และเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาจากการดำเนินชีวิต แม้บุคคลไม่ต้องการเรียนรู้ แต่การใช้ชีวิตของบุคคลต้องเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลา บุคคลจึงต้องนำการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในชีวิต ประจำวันมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด เพราะการเรียนรู้ตามอัธยาศัยเกิดขึ้นได้หลายทาง เช่น การเรียนรู้จากการทำงาน ประชาคม ครอบครัว เพื่อน การเล่น งานอดิเรก สื่อมวลชน ชุมชน เครือข่าย ผู้อาวุโส ภูมิปัญญาท้องถิ่น/ภูมิปัญญาชาวบ้าน เวทีชุมชน จากการใช้มีส่วนร่วมในกิจกรรม เรียนรู้จากชีวิต และจิตสำนึกของตนเอง และจากการแก้ปัญหา เป็นต้น

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย

ดร.สุรกุล เจนอบรม (2541 : 10) ได้ให้ความหมายว่าการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลที่เลือกจะเรียนรู้ โดยการหาประสบการณ์ให้แก่ตนเอง เช่น อ่านหนังสือ ดูรายการที่ให้ความรู้ที่จัดขึ้นทางโทรทัศน์ ฟังข่าววิทยุ อ่านหนังสือพิมพ์ หรือแม้แต่การท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆ

สรุปการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

- เป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์
- เป็นการเรียนรู้โดยผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยู โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ หรือแม้กระทั่งสื่อบุคคล ฯลฯ
- เป็นการเรียนรู้ที่อาจไม่มีเจตนาหรือตั้งใจ แต่ก็อาจได้รับความรู้โดยไม่รู้ตัว และสามารถที่จะนำเอาความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ เช่น การดูละครทางโทรทัศน์เพื่อการผ่อนคลาย ฯลฯ

ลักษณะการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

1. ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดการเรียนรู้ด้วยตนเอง นับตั้งแต่การเลือกที่จะเรียนรู้ หรือไม่เรียน จะเรียนรู้เรื่องใดและพอเพียงแล้วหรือยัง
2. การเรียนรู้คาดหมายล่วงหน้าไม่ได้ บางสถานการณ์เกิดการเรียนรู้ แต่บางสถานการณ์ไม่เกิดการเรียนรู้ ในสถานการณ์เดียวกัน บางคนเกิดการเรียนรู้ แต่บางคนไม่เกิดการเรียนรู้
3. การประเมินผลอยู่ที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ
4. ผลการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นมีอยู่โดยไม่รู้ตัว เป็นการสั่งสมมาทีละเล็กทีละน้อย ไม่อาจคาดหวังได้ว่าผลการเรียนรู้เป็นอย่างไร จนกว่าจะนำมาใช้ในชีวิตจริง

ตัวอย่าง

เราสามารถพบตัวอย่างของการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การเรียนรู้ภาษาโดยการเลียนเสียงในวัยเด็ก การเรียนรู้กฎกติกาในการอยู่ร่วมกันในสังคมของเด็กจากการละเล่น การลอกเลียนพฤติกรรมของดาราดาวใจ การที่พ่อแม่ผู้ปกครองอบรมสั่งสอนในเรื่องการทำมาหากินและการประพฤติตัว เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นเพียงตัวอย่างที่เล็กน้อยมากของการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ

สรุป

การเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ แต่ไม่ได้เป็นเรื่องง่ายๆ แคบๆ แค่การเรียนรู้ในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ตามความสนใจเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงการเรียนรู้ที่จริงจังลึกซึ้ง และมีผลค่อนข้างถาวร การที่คนไทยที่มีพฤติกรรม นิสัย ท่วงทีในการแสดง อารมณ์และความรู้สึก รวมทั้งโลกทัศน์ต่อสิ่งต่างๆ รอบตัวอย่างที่เป็นอยู่ เป็นผลมาจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัยมากกว่าผลจากการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบรวมกัน ฉะนั้นพฤติกรรมการเรียนรู้ของบุคคลจึงมีความสำคัญต่อการจัดรูปแบบการการเรียนรู้

ผู้เรียบเรียง ประวีณ รอดเขียว หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

- กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2544. การศึกษาตามอัธยาศัย แนวความคิด และประสบการณ์. กรุงเทพฯ : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- สุรกุล เจนอบรม. “การเรียนรู้ตามอัธยาศัย” วารสารการศึกษานอกโรงเรียน. ปีที่ 2 ฉบับที่ 3 มกราคม. 2542.

รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style)

ความนำ

รูปแบบการเรียนรู้ (Learning Style) เป็นวิธีการคิดและเรียนรู้ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล โดยบูรณาการลักษณะทางกายภาพ อารมณ์ และความรู้สึก นึกคิด ปรากฏให้เห็นว่าคนแต่ละคนเรียนรู้ได้ดีที่สุดอย่างไร และรูปแบบการเรียนรู้ เป็นพฤติกรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนได้

ความหมาย

ลิทซิงเจอร์และออสสิฟ (Litzinger & Osif, 1992) ให้ความหมายของรูปแบบการเรียนรู้ว่า หมายถึง “วิธีการต่าง ๆ ที่เด็กและผู้ใหญ่คิดและเรียนรู้” ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีวิธีการคิดและเรียนรู้แตกต่างกันในกระบวนการเรียนรู้นี้จะประกอบด้วย กระบวนการที่สำคัญ 3 กระบวนการ คือ

1. การจำ (Cognition) กระบวนการที่แสดงว่าบุคคลรับความรู้ได้อย่างไร
2. การคิดรวบยอด (Conceptualization) เป็นกระบวนการที่แสดงว่าบุคคลจัดการข้อมูลต่าง ๆ อย่างไร
3. ทักษะคติ (Affective) เช่น แรงจูงใจ การตัดสินใจ ค่านิยม และอารมณ์ จะเป็นปัจจัยที่มีผลต่อสไตล์การเรียนรู้ของบุคคล

คอล์บ (Kolb) ได้นำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ของบุคคลโดยแต่ละรูปแบบจะพัฒนาต่อเนื่องกัน โดยเริ่มจาก

1. ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) : ประสบการณ์ตรงที่เข้าไปมีส่วนร่วมในประสบการณ์การเรียนรู้ใหม่ขึ้น

2. การสังเกตอย่างวิพากษ์ (Reflective Observation) : การสังเกตผู้อื่นหรือพัฒนาการสังเกตประสบการณ์ของตนเอง

3. ความคิดรวบยอดเชิงนามธรรม (Abstract Conceptualization) เป็นการสร้างทฤษฎีขึ้นเพื่ออธิบายผลการสังเกตของตนเอง

4. การทดลองด้วยตนเอง (Active Experimentation) ใช้ทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นในการแก้ปัญหาต่าง ๆ หรือเพื่อประกอบการตัดสินใจ

เทนแนนท์ (Tennant 1996) แสดงความคิดเห็นว่าคนทุกคนจะมีรูปแบบการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน สามารถเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพตามรูปแบบที่ตนเองถนัด เทนแนนท์ (Tennant) ได้สรุปรูปแบบการเรียนรู้ของบุคคลออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

1. Converger มีลักษณะการคิดเป็นนามธรรม มีการคิดในเชิงที่สามารถปฏิบัติได้แต่ความสนใจค่อนข้างแคบและจำกัด

2. Diverger เป็นการคิดอย่างเป็นรูปธรรมบวกกับการตั้งข้อสังเกตเชิงวิพากษ์อดีตบุคคลจำเป็นต้องมีความสามารถในการจินตนาการ มีมุมมองต่อสิ่งต่าง ๆ ได้ในหลายแง่มุม มีความสนใจกว้างไกล

3. Assimilator เป็นความคิดรวบยอดเชิงนามธรรม บวกกับการสังเกตอย่างวิพากษ์วิจารณ์ บุคคลกลุ่มนี้ต้องมีความสามารถในการพัฒนารูปแบบความคิดเชิงทฤษฎีได้ สามารถให้ความสำคัญกับความคิดมากกว่าบุคคลเชิงนามธรรม

4. Accommodator เป็นการใช้ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมผสมผสานกับการทดลอง/ประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง บุคคลต้องมีความสามารถในการกระทำสิ่งต่าง ๆ เป็นคนที่ชอบความท้าทาย ความเสี่ยง และสามารถแก้ปัญหาได้

ฮาร์ทแมน (Hartman, 1995) วิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ของบุคคลและเสนอแนะ วิธีการเรียนการสอนที่สามารถตอบสนองสไตล์การเรียนรู้แต่ละแบบ ดังนี้

รูปแบบการเรียนรู้แบบที่ 1 : ควรใช้วิธีการทดลองในห้องทดลอง
ฝึกปฏิบัติของภาคสนาม การสังเกต

รูปแบบการเรียนรู้แบบที่ 2 : ใช้ตารางเวลา การจัดบันทึก การระดมพลังสมอง

รูปแบบการเรียนรู้แบบที่ 3 : ใช้การบรรยาย การทำรายงาน

รูปแบบการเรียนรู้แบบที่ 4 : ใช้สถานการณ์จำลอง กรณีศึกษา และให้ที่บ้าน

กราช่า และริชแมน (Grasha & Reichman) เสนอว่า รูปแบบการเรียนรู้ที่จำแนกตามพฤติกรรมที่แสดงในชั้นเรียน ได้แก่

1. แบบแข่งขัน จะมีลักษณะชอบเอาชนะเพื่อน
2. แบบอิสระ จะมีลักษณะเชื่อมั่น
3. แบบหลีกเลี่ยง จะมีลักษณะไม่สนใจ
4. แบบพึ่งพา จะใช้ อาจารย์และเพื่อนเป็นแหล่งความรู้
5. แบบร่วมมือ จะร่วมมือแสดงความเห็น ทั้งในและนอกชั้นเรียน

6. แบบมีส่วนร่วม จะพยายามมีส่วนร่วมให้มากที่สุด ในกิจกรรมการเรียน ในชั้นเรียน แต่จะไม่สนใจกิจกรรมนอกหลักสูตรเลย

วิทกิน และคณะ (Witkin and others) อธิบายว่า รูปแบบการเรียนรู้ จำแนกตามแบบการคิดมี 2 แบบ คือ

1. แบบพึ่งพาสภาพแวดล้อม (Field dependent) บุคคลจะมองภาพรวม อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ต้องการแรงเสริมจากสังคม รับรู้ในเรื่องของมโนทัศน์ และชอบใช้อัจฉนาภาษาในการสื่อสาร

2. แบบไม่พึ่งพาสภาพแวดล้อม (Field independent) บุคคลจะมองอย่างวิเคราะห์ ไม่อยู่ใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเป็นตัวของตัวเอง ชอบทดสอบสมมติฐาน ชอบความเป็นระบบ และยึดถือหลักการ

คาแกน และคณะ (Kagan and others) แบ่งวิถีคิดของมนุษย์ เป็น 3 ประเภท

1. คิดแบบคิดวิเคราะห์ (Analytical Style) รับรู้สิ่งเร้าในรูปของส่วนย่อยมากกว่าส่วนรวม นำส่วนย่อยมาประกอบเป็นความนึกคิด
2. คิดแบบโยงความสัมพันธ์ (Relational Style) พยายามโยงสิ่งต่าง ๆ ให้มาสัมพันธ์กัน
3. แบบจำแนกประเภท (Categorical Style) จัดสิ่งเร้าเป็นประเภทตามความรู้หรือประสบการณ์ โดยไม่คำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ปรากฏในสิ่งเร้านั้น

การเรียนรู้แบบผู้ใหญ่

ทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่พัฒนาขึ้นและใช้กันอย่างแพร่หลาย คือการจัดการเรียนรู้โดยให้ความสำคัญกับกับ “ประสาทสัมผัส” ซึ่งการจัดการเรียนรู้ในลักษณะนี้แบ่งได้คนออกเป็น 3 กลุ่มการเรียนรู้ของคนทั้ง 3 กลุ่มนี้มีความแตกต่างกันในกันหลายด้านเช่น ความถนัด ระดับความสามารถ หรือประสบการณ์ของแต่ละคน ดังนี้

1. กลุ่มผู้เรียนแบบตาดู (Visual) กลุ่มนี้มักจะชอบความสนุกหรือชอบที่จะเรียนในรูปแบบที่เน้นการใช้สื่อด้วยภาพ สี แผนภูมิ
2. กลุ่มผู้เรียนแบบหูฟัง (Audio) กลุ่มนี้มักจะชอบความสนุกหรือชอบที่จะเรียนในรูปแบบการพูดหรือฟังมุมมองที่แตกต่าง
3. กลุ่มผู้เรียนแบบการเคลื่อนไหวทางกาย (Kinesthetic) กลุ่มนี้มักจะชอบความสนุกหรือชอบที่จะเรียนในรูปแบบที่มีการเคลื่อนไหว

แนวทางการจัดการเรียนการสอนให้กับผู้ใหญ่

จากแนวคิดข้างต้น สามารถนำมาประยุกต์ในการจัดการเรียนการสอนที่ดีให้กับผู้ใหญ่ได้ ดังนี้

1. เข้าใจพื้นฐานการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่ละคน
2. จัดสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้

3. หลักสูตรควรตอบสนองความต้องการใช้งานในชีวิตประจำวันให้เกิดประสบการณ์
4. ใช้ประสบการณ์ที่มีของผู้เรียนมาประยุกต์เข้ากับการเรียน
5. ผู้สอนควรชี้ให้เห็นประโยชน์และการเสียประโยชน์ของการมาเรียน
6. ให้เกียรติผู้เรียน
7. กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง
8. จัดรูปแบบการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับผู้เรียน

สรุป

รูปแบบการเรียนรู้ ที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายผู้ใหญ่นั้น ควรเน้นรูปแบบการเรียนรู้ที่ร่วมมือกับผู้เรียน ทั้งนี้ สามารถนำเทคโนโลยีสารสนเทศ มาใช้เป็นเครื่องมือในการจัดกระบวนการเรียนรู้ บูรณาการกับประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเน้นการค้นคว้าด้วยตนเองและศึกษาจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ

ผู้เรียบเรียง วีระกุล อรัณยษนาค ผอ.กศน.จ.นนทบุรี

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

ชิดขงค์ ส.นันทนาเนตร. เอกสารประกอบการสอนรายวิชา 469 402 **หลักการเรียนรู้และการสอนผู้ใหญ่ Adult Learning and Teaching.** นครปฐม : ภาควิชาการศึกษาออกโรงเรียน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

<http://www.mbs.mut.ac.th/paper/pdf/32.pdf>

<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=134422>

บุริม โอทกานนท์ อ้างถึงใน Edmunds, C., K. Lowe, M. Murray, and A. Seymour (1999). "The Ultimate Educator", Excerption From the NVAA specialized offering.

หลักการเรียนรู้อย่างผู้ใหญ่

(Principles of Adult Learning)

ความนำ

ในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยของนักการศึกษาผู้ใหญ่ นักการศึกษาผู้ใหญ่ที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาอบรมให้ความรู้ควรจะต้องมีความรู้พื้นฐานทางสังคมศาสตร์ และพฤติกรรมศาสตร์แขนงต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง เช่น สังคมวิทยา จิตวิทยา และศาสตร์การจัดการ ซึ่งจะช่วยให้ผู้อำนวยให้สามารถ กำหนดหลักสูตรและโครงการฝึกอบรมได้ง่ายขึ้น ที่สำคัญต้องมีความเข้าใจถึงหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ เพื่อให้สามารถปฏิบัติต่อผู้เข้ากิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้อย่างเหมาะสม เนื่องจากผู้ร่วมกิจกรรมหรือผู้เรียนส่วนใหญ่ก็คือ ประชาชนอยู่ในวัยผู้ใหญ่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือพื้นที่ใกล้เคียง กิจกรรมเรียนรู้ ส่วนใหญ่ก็คือ ประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่

คำนิยามของ “ผู้ใหญ่”

สำหรับ คำว่า “ผู้ใหญ่” ในการให้คำจำกัดความของคำว่า “ผู้ใหญ่” นั้น ยังไม่มีแนวทางใดแนวทางหนึ่งที่สามารถครอบคลุมให้เป็นที่

ยอมรับกันโดยทั่วไป นักการศึกษาผู้ใหญ่ทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศ ต่างพยายามกำหนดเกณฑ์เพื่อนำไปพิจารณาถึงลักษณะการเป็นผู้ใหญ่ กลุ่มนักวิชาการการศึกษาผู้ใหญ่ได้อธิบาย คำว่า “ผู้ใหญ่” แตกต่างกันไป เช่น

ผู้ใหญ่ คือ บุคคลซึ่งมีอิสระและมีเอกลักษณ์ของตนเองจากประสบการณ์ส่วนตัว โนลส์ (Knowles, 1980)

ผู้ใหญ่ เป็นคนซึ่งแต่งงานแล้ว เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือมีอายุเกิน 21 ปี จอห์นสโตนและริเวียรา (Johnstone and Rivera, 1965)

อุ้นตา นพคุณ (2527 : 36-37) ได้กล่าวถึงเกณฑ์การพิจารณาบุคคลที่มีลักษณะความเป็นผู้ใหญ่ โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้ คือ 1) ลักษณะทางอายุ 2) ลักษณะทางอารมณ์และสติปัญญา 3) ลักษณะของบทบาทหน้าที่ทางสังคมและการประกอบอาชีพ

สมคิด อิศระวัฒน์ (2543 : 24) ได้ให้ความหมายของคำว่า “ผู้ใหญ่” คือ บุคคลซึ่งมีอาชีพ มีรายได้ รับผิดชอบชีวิตของตนและมีหลายบทบาทหลายหน้าที่ในคนเดียวกัน

ดังนั้น การกำหนดความเป็นผู้ใหญ่จึงอาจใช้ลักษณะดังกล่าวพิจารณาถึง ความเป็นผู้ใหญ่แล้วแต่จะใช้ลักษณะใดเป็นหลักพิจารณา เช่น หากใช้อายุเป็นตัวกำหนดหรือชีวิตมีความหลากหลายเป็นอันมาก ตามสถานการณ์ ในแง่การเจริญพันธุ์ (puberty) ก็กำหนดวัยเจริญพันธุ์ของชายและหญิงแตกต่างกัน และยังชาติพันธุ์ อายุของวัยเจริญพันธุ์ก็อาจจะแตกต่างกันไปอีก อายุของผู้ใหญ่ในแง่การขับเคลื่อนพาหนะก็แตกต่างกับอายุของผู้ใหญ่ที่จะเลือกตั้ง ส.ส. และแตกต่างกับอายุของผู้ใหญ่ที่เข้ารับการเกณฑ์ทหาร ในเชิงปฏิบัติแต่ละหน่วยงาน แต่ละองค์กร ก็กำหนดอายุของผู้ใหญ่แตกต่างกันแทบทั้งสิ้น

เมื่อใช้บทบาททางสังคมกำหนดความเป็นผู้ใหญ่ซึ่งสามารถพิจารณาได้ว่าสมเหตุสมผลดีกว่าอายุ แต่ก็กำกวมและยากในการระบุ

เกณฑ์ที่แน่ชัดว่ากรณีใดเป็นผู้ใหญ่และกรณีใดไม่จำเป็น เช่นเดียวกันกับในกรณีวิฤติภาวะและการยอมรับตนเองว่าเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งเป็นคุณลักษณะทางจิตวิทยาที่ยากที่จะมีตัวชี้ที่แน่ชัดในแต่ละกรณี

โดยสรุปแล้ว หลักเกณฑ์และคุณลักษณะของผู้ใหญ่ ควรมี 3 ประการ คือ อายุ อารมณ์ และอาชีพ

ลักษณะธรรมชาติในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่

1. ผู้ใหญ่ต้องการรู้เหตุผลในการเรียนรู้ และผู้ใหญ่จะเรียนรู้ก็ต่อเมื่อเขาต้องการจะเรียนเนื่องจากผู้ใหญ่รู้ว่าตนเองมีความรับผิดชอบ ต่อผลของการตัดสินใจของตนเองได้ ก่อนการเรียนรู้ผู้ใหญ่ มักต้องการจะรู้ว่า เพราะเหตุใดหรือทำไมเขาจึงจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ เขาจะได้รับประโยชน์อะไร และจะสูญเสียประโยชน์อะไรถ้าไม่ได้เรียน

2. ลักษณะการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ต้องการที่จะชี้นำตนเองมากกว่าจะให้ผู้สอนมาชี้ นำ การสอนควรเป็นแบบแนะแนวมากกว่า ดังนั้น บทบาทของผู้สอนควรจะเป็นการเข้าไปมีส่วนร่วม (Facilitator) มากกว่า

3. บทบาทประสบการณ์ของผู้เรียน ประสบการณ์เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ใหญ่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนั้น การจัดกิจกรรมควรคำนึงถึงด้านความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วย ควรใช้เทคนิคฝึกอบรมต่างๆ ที่เน้นการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ (Experiential Techniques) เช่น การอภิปรายกลุ่มกิจกรรมแก้ปัญหา กรณีศึกษา เป็นต้น

4. แนวโน้มในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ การเรียนรู้จะมุ่งเน้นไปที่ชีวิตประจำวัน หรือเนื้องาน หรือการแก้ปัญหาเสียมากกว่า นั่นคือ เขาจะสนใจหากช่วยให้การทำงานของเขาดีขึ้น หรือช่วยการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน การจัดหลักสูตรควรอาศัยสถานการณ์ต่าง ๆ รอบตัวเขา

5. บรรยากาศในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่จะเรียนรู้ได้ดีกว่าในบรรยากาศที่มีการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทั้งทางกายภาพ เช่น การจัดแสงสว่าง อุณหภูมิที่พอเหมาะ การจัดที่นั่งที่เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์กัน และมีบรรยากาศของการยอมรับในความแตกต่างในทางความคิดและประสบการณ์ที่แตกต่างกันของแต่ละคน มีความเคารพซึ่งกันและกัน มีอิสระภาพในการแสดงออก เป็นกันเอง

จากลักษณะและธรรมชาติในการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ดังที่กล่าวไปแล้วข้างต้นมีผู้สรุปถึงหลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่สำคัญไว้ ดังนี้ คือ

หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ มีดังนี้

1. ควรพิจารณาและให้ความสำคัญกับแรงจูงใจในการเรียน (Motivation to learn) นั่นคือ บุคคลจะเรียนรู้ได้ดี ถ้าหากมีความต้องการในการเรียนสิ่งนั้น ๆ
2. สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ (Learning Environment) ต้องมีความสะดวกสบายเหมาะสมตลอดจนได้รับความไว้วางใจและการให้เกียรติผู้เรียน (Trust and Respect)
3. ควรคำนึงถึง ความต้องการในการเรียนของแต่ละบุคคล และรูปแบบของการเรียนรู้ (Learning Style) ที่มีความหลากหลาย
4. ต้องคำนึงถึง ความรู้เดิมและประสบการณ์ (Experience) อันมีคุณค่า
5. ควรได้พิจารณาถึงการดูแลและให้ความสำคัญกับเนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนรู้ (Learning Content and Activities)
6. ให้ความสำคัญเกี่ยวกับปัญหาที่สอดคล้องกับความจริง (Realistic Problems) และนำการเรียนรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหา
7. ต้องให้การเอาใจใส่กับการมีส่วนร่วมทั้งทางด้านสติปัญญา

และทางด้านร่างกายในการจัดกิจกรรมเรียนรู้

8. ควรให้มีเวลาพอเพียงในการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้ ข้อมูลใหม่ ๆ การฝึกทักษะใหม่ๆ และการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ

9. ให้โอกาสในการฝึกภาคปฏิบัติจนเกิดผลดีหรือการนำความรู้ ไปประยุกต์ได้

10. ให้ผู้เรียนได้แสดงศักยภาพ หรือ สมรรถภาพในการเรียนรู้ จนกระทั่งเขาได้แลเห็นถึงความก้าวหน้าว่า สามารถบรรลุเป้าหมายได้

11. บุคคลจะเชื่อมั่นในความรู้ที่เกิดจากตนเองมากกว่าคนอื่น บอก

12. บุคคลจะยอมรับความคิดและพฤติกรรมใหม่ เมื่อบุคคลนั้น ยอมรับว่า เป็นสมาชิกของสังคมและได้สื่อสารตกลงถึงความคาดหวัง และบทบาทใหม่ร่วมกัน

สรุปผู้ใหญ่มีแรงจูงใจในการเรียนรู้ อาทิ ความก้าวหน้าในอาชีพ ความสนใจในเนื้อหา ตอบสนองความต้องการจากภายนอก ความ สนุกสนานที่ได้ใช้ความสามารถทางสติปัญญา และการได้มีปฏิสัมพันธ์กับ ผู้ร่วมกิจกรรม หลักการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ จะเน้นการชี้นำตนเองมากกว่า เนื่องจากผู้ใหญ่เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงต้อง คำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล ครูผู้สอนจึงมีบทบาทในการอำนวยความสะดวกต่าง ๆ แก่ผู้เรียน

การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ตามขั้นตอนของชีวิต

ผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่แต่ละคนจะมีลักษณะเฉพาะตัวเอง ทั้งนี้ เพราะเรา มนุษย์เรานั้นเป็นผลผลิตของชีวิตที่ผ่านมา นอกจากนั้นแล้ว สภาวะผู้ใหญ่ก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็น

ผลจากอดีตและย่อมต่อเนื่องไปสู่ในอนาคต ผลจากการเปลี่ยนแปลงด้านชีววิทยาและองค์ประกอบเกี่ยวกับจิตวิทยาและสังคมวิทยาในแต่ช่วงวัยของผู้ใหญ่ จะมีผลต่อเป้าหมายของการเรียนรู้ ซึ่ง โลเวลล์ (Lovell, 1980 : 14-18) สรุปไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้ในช่วงอายุ 16-20 ปี

ระยะนี้เป็นช่วงต่อเนื่องระหว่างวัยรุ่น กำลังพัฒนาเข้าสู่ขั้นตอนการเป็นผู้ใหญ่ ยังอยู่ในช่วงการเรียนรู้ทั้งในระบบและนอกระบบ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคมก็จะมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทในการพึ่งพา พ่อ แม่ หรือ ผู้ปกครอง ไปสู่ลักษณะเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น มีความคิดสร้างสรรค์ ชอบเข้าสังคม และมักยึดถืออุดมคติ ดังนั้นการเรียนรู้ควรเป็นความรู้ ความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายจากวัยเด็กสู่วัยรุ่น ตลอดจนแบบอย่างพฤติกรรมที่เหมาะสมไปสู่การเกิดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบน

2. การเรียนรู้ในช่วงอายุ 20-25 ปี

เป็นระยะที่ผ่านช่วงที่เป็นวัยรุ่นมาแล้ว บุคคลจะมีการพัฒนาการด้านร่างกาย แต่มีอัตราพัฒนาการด้านการเจริญเติบโตร่างกายลดลงเมื่อเทียบกับระยะวัยแรกรุ่น พัฒนาการทางสังคม ด้านจิตใจและอารมณ์ผสมผสานกันมากขึ้น ซึ่งวัยนี้นับว่าอยู่ในช่วงของผู้ใหญ่ตอนต้น (Early Adulthood) จะได้รับการยอมรับว่ามีความเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวมากยิ่งขึ้น และเริ่มมีการงานอาชีพแน่นอนมั่นคงขึ้น ตลอดจนเริ่มชีวิตคู่ การแต่งงาน และมีการะทางด้านครอบครัวติดตามมาให้ต้องรับผิดชอบดูแล วัยนี้สามารถให้ความช่วยเหลือแก่สังคมได้บ้างแล้ว ดังนั้นการเรียนรู้ควรเป็นความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับครอบครัวศึกษา การสร้างงานสร้างอาชีพ เป็นต้น

3. การเรียนรู้ในช่วงอายุ 25-40 ปี

คนในช่วงวัยนี้ เป็นช่วงของผู้ใหญ่วัยกลางคน (Middle Adulthood) มีการพัฒนาการและเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน คือ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและบทบาททางสังคม ส่วนมากสามารถแสวงหาความมั่นคงและก้าวหน้าทางอาชีพได้แล้ว มีชื่อเสียงและเกียรติทางสังคมมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นวัยที่กำลังมีศักยภาพที่สามารถจะพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มที่ สุขภาพทางด้านร่างกายและสติปัญญาของคนวัยนี้นับได้ว่าพัฒนาจนถึงขั้นสูงสุดแล้ว ดังนั้นการเรียนรู้ควรเป็นทางด้านการบริหาร การจัดงาน และการเข้าสู่สังคมเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงฐานะทางสังคม เป็นต้น

4. การเรียนรู้ในช่วงอายุ 40-60 ปี

คนในช่วงวัยนี้ เป็นช่วงของผู้ใหญ่ตอนปลาย (Late Adulthood) ซึ่งต่อเนื่องจากผู้ใหญ่วัยกลางคน จึงค่อนข้างเป็นระยะที่บุคคลมีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสมบูรณ์สุดขีด สภาพทางด้านร่างกายมีการเสื่อมสภาพทางด้านร่างกาย ทำให้เกิดข้อจำกัดต่อการเรียนรู้ ส่วนด้านการประกอบอาชีพการงาน มักจะคิดถึงโอกาสและความก้าวหน้าในการทำงานอาชีพ ซึ่งนับได้ว่ามีโอกาสน้อยลงไปด้วยหรือแทบไม่มีอีกต่อไป หลาย ๆ คนมักจะทบทวนถึงอดีตและเปรียบเทียบกับสภาพปัจจุบันในแง่มุมต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อต่าง ๆ เพื่อปรับสภาพเกี่ยวกับมโนภาพแห่งตนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของร่างกาย ดังนั้นการเรียนรู้ควรเป็นด้านการเตรียมความพร้อมการเข้าสู่วัยสูงอายุ และการดูแลรักษาสุขภาพ เป็นต้น

สรุป

การตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมของผู้ใหญ่อาจจะมีเหตุผลที่ซับซ้อนร่วมกัน แต่โดยแท้จริงอาจมีแรงจูงใจในการเรียนรู้เป็นพลังที่สำคัญ เช่น ความก้าวหน้าในอาชีพ ความสนใจในเนื้อหา หรือแม้แต่การได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมกิจกรรม แต่อย่างไรก็ตามควรให้ความสำคัญถึงจิตวิทยาและสังคมวิทยาในแต่ละช่วงวัยด้วย เพื่อให้การจัดกิจกรรมบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ และก้าวล่วงพ้นอุปสรรคในการเรียนรู้ เช่น การไม่มีเวลาเพียงพอ การเบียดเบียน การแข่งงวดในการเข้าร่วมหรือการกลัวว่าจะแก่เกินที่จะเริ่มต้นเรียน เป็นต้น

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ โสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. 2544. **จิตวิทยาเพื่อการฝึกอบรมผู้ใหญ่**. กรุงเทพฯ : อีระป้อม วรรณกรรม.

สมคิด อิศระพัฒน์. 2543. **การสอนผู้ใหญ่**. กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์ การพิมพ์.

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. 2548. **เอกสารคำสอนวิชา Learning Process and Teaching Methodology for Adults**. (อัดสำเนา)

อุ้นตา นพคุณ. 2527. **การเรียนการสอนผู้ใหญ่เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. กรุงเทพมหานครการพิมพ์.

Johnstone, John W.C. and Ramon Rivera (1965). **Volunteers for Learning : A Study of the Educational Pursuits of American Adults**. Chicago : Aldine.

Vella, Jane. 2002. **Learning to listen Learning to Teach : The Power of Dialogue in Educating Adults**. (Revised Edition). United State of America : John Wiley & Son, Inc.

การจัดการเรียนรู้ ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

ความนำ

กระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ เป็นกระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข สาระเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจของผู้เรียน ทันสมัย เน้นกระบวนการคิด และการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างขวาง เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีผู้เรียน ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

ความหมาย

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ผู้สอนได้จัดหรือดำเนินการให้สอดคล้องกับผู้เรียนตามความแตกต่างระหว่างบุคคล ความสามารถทางปัญญา วิธีการเรียนรู้โดยการบูรณาการ

คุณธรรม ค่านิยมอันพึงประสงค์ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง ได้พัฒนากระบวนการคิด วิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า ทดลอง และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความถนัด ความสนใจด้วยวิธีการ กระบวนการ และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง ทั้งในและนอกห้องเรียน มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด

การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับผู้เรียน ตามความสนใจ ความสามารถทางปัญญา โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนได้พัฒนากระบวนการคิด สามารถคิดวิเคราะห์ วางแผน และตัดสินใจแก้ปัญหา รวมทั้งสร้างความรู้ด้วยตนเอง โดยการบูรณาการคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมกับผู้สอน และผู้เรียนด้วยกัน

บทบาทของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

เพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร ผู้ปกครอง คณะกรรมการสถานศึกษา ตลอดจนองค์กร หน่วยงาน สถาบันฯ ควรมีส่วนร่วมในบทบาทหน้าที่ดังต่อไปนี้

ผู้เรียน ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมจากรับมาเป็นผู้สร้างความรู้ด้วยตนเอง ต้องมีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาว่ามีความหมายและมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ผู้สอน ต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนจากผู้บอกมาเป็นผู้จัดการเรียนรู้ เป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนสร้างความรู้ขึ้นจากตัวเอง นอกจากนั้น ผู้สอนจะต้องให้ความรัก ความมั่นคง ให้อิสระ ให้การยอมรับ ให้ผู้เรียน

อย่างมีความสุข กระตุ้นความสนใจ เอาใจใส่ รับรู้ความรู้สึกของผู้เรียน อธิบายด้วยเหตุผล ให้ข้อมูลย้อนกลับและจัดสิ่งแวดล้อมทางบวก ผู้สอน จะต้องปรับปรุงพัฒนาตนเองไปสู่ความเป็นมืออาชีพด้านการจัดการ เรียนรู้ ประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน ทั้งในด้านความรู้ และความประพฤติ

ผู้บริหาร ต้องมีภาวะความเป็นผู้นำ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาคุณภาพ การศึกษาให้เกิดขึ้น กำหนดทิศทาง วิสัยทัศน์ และนโยบายที่ชัดเจน ปรับปรุงยกระดับมาตรฐาน และสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาด้านวิชาการ อย่างต่อเนื่อง เช่น จัดให้มีการนิเทศภายใน การวิจัยในชั้นเรียน เป็นต้น

ผู้ปกครอง ต้องให้ความร่วมมือกับครูผู้สอน รับผิดชอบการ เรียนรู้ของผู้เรียน เอาใจใส่ ให้ความรัก ความอบอุ่น ส่งเสริมการเรียนรู้ และการพัฒนาด้านต่างๆ ของผู้เรียน ป้องกันปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ให้การสนับสนุนกิจกรรมของสถานศึกษา ตลอดจนสร้าง บรรยากาศการเรียนรู้ภายในบ้านให้สอดคล้องกับสถานศึกษา

คณะกรรมการสถานศึกษา ควรมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สนับสนุน ส่งเสริม กำกับ ควบคุม ดูแลการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

สรุป

กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นการจัดการเรียนรู้ ที่ให้ความสำคัญหรือประโยชน์สูงสุดที่ผู้เรียน ครูและผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ ผู้บริหารสถานศึกษา พ่อแม่ผู้ปกครองจำเป็นต้องคิดค้น สร้างสรรค์ และ จัดสภาวะการณ์ที่เอื้ออำนวยให้ผู้เรียนได้ค้นพบและรู้จักตัวเอง ได้เรียนรู้วิธี เรียนที่หลากหลาย โดยผู้เรียนต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการเรียนรู้จากเดิมที่ เน้นการท่องจำมาเป็นการใช้สติปัญญาคิดวิเคราะห์ สร้างสรรค์ ตัดสินใจ

แก้ปัญหา และสังเคราะห์องค์ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ ต้องฝึกฝนทักษะการเรียนรู้ที่มีหลากหลายวิธี เช่น การค้นคว้า อภิปราย ถกเถียงสะท้อนความคิด ลงมือปฏิบัติจริงทั้งที่ทำงานคนเดียวและทำงานกลุ่ม ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นการร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน และอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ผู้เรียบเรียง นายวิมล จำนงบุตร ผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน. กทม.
นางสาวประวีณ รอดเขียว หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. **การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

การเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Directed Learning : SDL)

ความนำ

การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งมีความสำคัญสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันที่บุคคลควรพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการคิดวิเคราะห์ คิดอย่างมีวิจารณญาณ การรู้จักเชื่อมโยงความรู้กับการทำงาน และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพื่อความอยู่รอดของมนุษย์ตามสภาพความเปลี่ยนแปลงที่เกิดตลอดเวลา และทวีความรวดเร็วมากขึ้นตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี การเรียนรู้ด้วยตนเองเพ็งมีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบเมื่อสามสิบกว่าปี แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองวางบนรากฐานความเชื่อทางมนุษยนิยม (humanistic philosophy) ที่กำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ไว้ที่ การพัฒนาตนเอง (personal growth) (ชัยฤทธิ, 2544) ดังนั้น การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นแนวคิดของการเรียนรู้ชนิดหนึ่งที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (life-long learning) ของผู้ใหญ่ที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสนับสนุนสภาพ “สังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society)” ได้เป็นอย่างดี

ความหมายการเรียนรู้ด้วยตนเอง

นักการศึกษาได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้

สมคิด อิศระวัฒน์ (2538 : 4) ให้ความหมายการเรียนรู้ด้วยตนเองว่าเป็นการเรียนรู้ ที่ผู้เรียนมีความคิดริเริ่มด้วยตนเอง โดยอาศัยความช่วยเหลือหรือไม่ก็ได้ ผู้เรียนวิเคราะห์ความต้องการที่จะเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมายในการเรียนรู้ แยกแยะ เจาะจง แหล่งข้อมูลในการเรียนรู้ คัดเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมและประเมินผลการเรียนรู้ นั้น ๆ

ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ (2541 : 4) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนจะด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนจากภายนอกตัวผู้เรียนหรือไม่ก็ตาม ริเริ่มการเรียนรู้ เลือกเป้าหมาย แสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ จนถึงการประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเอง

โนลส์ (Knowles, 1975 : 18) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ด้วยตนเอง สรุปได้ว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นกระบวนการที่ผู้เรียนคิดริเริ่มการเรียนรู้เอง โดยวินิจฉัยความต้องการในการเรียนรู้ของตน กำหนดเป้าหมาย และสื่อการเรียนรู้ ติดต่อกับบุคคลอื่น หาแหล่งความรู้ เลือกใช้ยุทธวิธีวิธีการเรียนรู้เสริมแผนการเรียนรู้ และประเมินผลการเรียนของตน ซึ่งอาจจะได้รับหรือไม่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่นก็ตาม

สเคเจอร์ (Skager, 1977 : 133) ให้ความหมาย การเรียนรู้ด้วยตนเอง ว่าเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ส่วนบุคคล ผู้เรียนมีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะ ความสามารถในการวางแผน การบริหารการจัดการ และการประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ของตนเอง และในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มการเรียนรู้ที่ร่วมมือกัน

กริฟฟิน (Griffin, 1983 : 153) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เฉพาะของบุคคล โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาการเรียนรู้ ความสามารถในการวางแผน การปฏิบัติตามแผน และการประเมินผลการเรียนรู้ของตน

บรูคฟิลด์ (Brookfield, 1984 : 61) สรุปการเรียนรู้ด้วยตนเอง ว่า เป็นการแสวงหาความรู้โดยผู้เรียนเป็นผู้กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่ชัดเจน ควบคุมกิจกรรมการเรียนรู้ของตนในด้านเนื้อหาและวิธีการเรียน ซึ่งอาจขอความช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การกำหนด และใช้หนังสือ ประกอบการเรียนรู้หรือบทความต่างๆ จากบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งเลือกวิธีการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง

สรุปการเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ กระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนริเริ่ม การเรียนรู้ด้วยตนเอง ตามความสนใจ ความต้องการ และความถนัด มีเป้าหมาย รู้จักแสวงหาแหล่งทรัพยากรของการเรียนรู้ เลือกวิธีการเรียนรู้ จนถึงประเมินความก้าวหน้าของการเรียนรู้ของตนเอง โดยจะดำเนินการด้วยตนเองหรือร่วมมือช่วยเหลือกับผู้อื่นหรือไม่ก็ได้

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ด้วยตนเอง

การเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นคุณลักษณะที่สำคัญต่อการดำเนินชีวิต ที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการศึกษาในปัจจุบันที่ จะต้องมีส่งเสริมให้บุคคลมีคุณลักษณะของการขึ้นนำตนเองในการเรียนรู้ เพื่อให้บุคคลมีประสบการณ์ และมีศักยภาพในการแสวงหาความรู้เพื่อ เป็นพื้นฐานในการศึกษาตลอดชีวิตต่อไป

รูปแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง

วัฒนาพร ระงับบุทก์ (2545 : 50-51) ได้เสนอหลักการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนี้ คือ

1. ศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เนื่องจากผู้เรียนแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความสามารถในการเรียนรู้ วิธีการเรียนรู้ เจตคติ ฯลฯ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความสามารถในการเรียนรู้ และวิธีการเรียนรู้ โดยจัดการเรียนรู้ เนื้อหา และสื่อที่เอื้อต่อการเรียนรู้รายบุคคล รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำเอาประสบการณ์ของตนเองมาใช้ในการเรียนรู้ด้วย

2. จัดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบการเรียนรู้ของตนเอง ดังนั้น การจัดการเรียนรู้จึงควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีบทบาทตั้งแต่ การวางแผน กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของตน หรือกลุ่ม การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียน การเลือกใช้วิธีการเรียนรู้ การใช้แหล่งข้อมูล ตลอดจนจนถึงการประเมินผลการเรียนของตน

3. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้เรียนจะต้องได้รับการฝึกให้มีทักษะและยุทธศาสตร์การเรียนรู้ที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง เช่น การบันทึกข้อความ การจัดประเภทหมวดหมู่ การสังเกต การแสวงหาและใช้แหล่งความรู้ เทคโนโลยีและสื่อที่สนับสนุนการเรียน รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์ในการตัดสินใจ แก้ปัญหา กำหนดแนวทางการเรียนรู้ และเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับตนเอง

4. พัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น การเรียนรู้ด้วยตนเองไม่ได้หมายความว่าผู้เรียนต้องเรียนคนเดียว โดยไม่มีชั้นเรียนหรือ

เพื่อนเรียน ยกเว้นการเรียนแบบรายบุคคล โดยทั่วไปแล้ว ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนจะได้ทำงานร่วมกับเพื่อน กับครูและบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงต้องพัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่นให้กับผู้เรียน เพื่อให้รู้จักการทำงานเป็นทีม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกับเพื่อนที่มีความรู้ความสามารถ ทักษะเจตคติที่แตกต่างกัน เพื่อให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้

5. พัฒนาทักษะการประเมินตนเอง และการร่วมมือกันประเมิน

ในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการประเมินการเรียนรู้ ดังนั้น จึงต้องพัฒนาทักษะการประเมินให้แก่ผู้เรียน และสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนว่า การประเมินตนเองเป็นส่วนหนึ่งของระบบประเมินผล รวมทั้งยอมรับผลการประเมินจากผู้อื่นด้วย นอกจากนี้ต้องจัดให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์การประเมินผลหลาย ๆ รูปแบบ

6. จัดปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

สภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น บริเวณในโรงเรียนจึงต้องจัดให้เป็นแหล่งความรู้ที่นักเรียนจะค้นคว้าด้วยตนเองได้ เช่น ศูนย์วิทยากร บทเรียนสำเร็จรูป ชุดการสอน ฯลฯ รวมทั้งบุคลากร เช่น ครูประจำศูนย์วิทยบริการที่ช่วยอำนวยความสะดวกและแนะนำเมื่อผู้เรียนต้องการ

ดังนั้น หลักการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้จัดกิจกรรมต้องศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล จัดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการเรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียน พัฒนาทักษะการเรียนรู้ร่วมกับผู้อื่น พัฒนาทักษะการประเมินตนเอง และการร่วมมือกันประเมิน และจัดปัจจัยสนับสนุนการเรียนรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน

สรุป

แนวคิดการเรียนรู้ด้วยตนเองมีแนวโน้มที่จะเป็นแนวคิดที่สำคัญของวงการการศึกษาผู้ใหญ่ในอนาคต นอกจากนั้นคาดว่าจะเป็แนวคิดที่มีพลังขับเคลื่อนให้วงการการศึกษาผู้ใหญ่ก้าวหน้าอย่างมาก อย่างไรก็ตามก็ดียังควรคำนึงถึงการชี้แนะตนเองในการเรียนรู้ หรือการเรียนรู้ด้วยตนเอง จะเน้นถึงความรับผิดชอบของบุคคลและเชื่อในศักยภาพที่ไม่สิ้นสุดของมนุษย์ (never-ending potential of human) ในการเรียนรู้ด้วยตนเองที่ประสบผลสำเร็จผู้อำนวยความสะดวกต้องมีบทบาทในการร่วมปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิด เป็นแหล่งความรู้ตามที่ต้องการ มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้เรียน มีส่วนร่วมในการถ่ายโอนบทบาทการเรียนการสอนและสนับสนุนให้ผู้เรียนคิดอย่างแตกฉาน (critical thinking)

ผู้เรียบเรียง รุ่งอรุณ ไสยโสภณ กลุ่มพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียน

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

- ชัยฤทธิ์ โพธิสุวรรณ. 2541. รายงานการวิจัยเรื่อง **ความพร้อมในการเรียนรู้โดยการชี้แนะตนเองของผู้เรียนผู้ใหญ่ของกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่บางประเภท**. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาการศึกษาผู้ใหญ่, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- . 2544. **การศึกษาผู้ใหญ่ : ปรัชญาตะวันตกและการปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วัฒนาพร ระเบียบทุกข์. 2545. **เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544**. กรุงเทพฯ : พริกหวานกราฟฟิค.

- สมคิด อิศระวัฒน์. 2538. **รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะการเรียนรู้ด้วยตัวเองของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Brookfield, S.D. 1984. "Self-Directed Adult Learning: A Critical Paradigm". *Adult Education Quarterly*. 35(2) : 59-71.
- Griffin, C. 1983. **Curriculum Theory in Adult Lifelong Education**. London : Crom Helm.
- Knowles, M.S. 1975. **Self- Directed Learning: A Guide for Learner and Teacher**. New York : Association Press.
- Skager, R. 1977. **Curriculum Evaluation for Lifelong Education**. Toronto : Pergamon Press.

การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning)

ความนำ

การเรียนรู้จากประสบการณ์มีรากฐานมาตั้งแต่เริ่มเกิดมนุษย์ชาติ การเรียนรู้ในยุคนั้นจะเป็นการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก (Trial and error) โดยมีการประเมินผลที่ชัดเจนคือ การอยู่รอดโดยการดำเนินชีวิต และผลการเรียนรู้ที่ดีที่สุดก็จะเป็นแบบอย่างให้รุ่นต่อไปได้จดจำ เพื่อประยุกต์ใช้สำหรับตนเอง การศึกษาจากประสบการณ์จึงถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลานจากนายจ้างสู่ลูกจ้าง จากเพื่อนสู่เพื่อน จากผู้รู้ไปผู้เรียน จนเกิดเป็นการถ่ายทอดความรู้หลายลักษณะ เช่น การฝึกงาน การอาชีวะ การจัดการฝึกอบรมในหน่วยงานต่าง ๆ รวมไปถึงการสอนงาน เป็นต้น

ความหมาย

ขอข้ายความหมายของคำว่า การเรียนรู้จากประสบการณ์กว้างขวางมาก ทั้งในทางปฏิบัติและทฤษฎี ต่างมีมุมมองที่สอดคล้องกับสถานการณ์ที่แต่ละคนเผชิญอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า

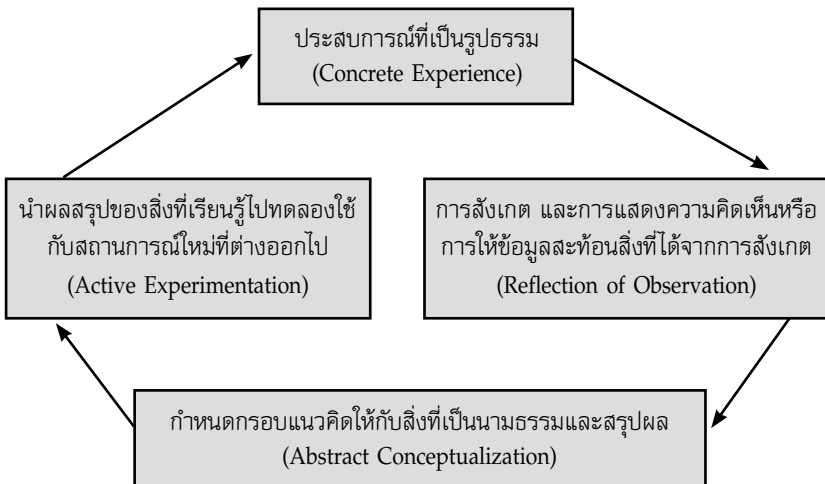
“การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) คือ กระบวนการสร้างความรู้ ทักษะ และเจตคติด้วยการนำเอาประสบการณ์เดิมของผู้เรียนมาบูรณาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น”

ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการ

ทฤษฎีการเรียนรู้หลายทฤษฎีได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการเรียนรู้จากประสบการณ์ เช่น ทฤษฎีของการเรียนรู้หลายทฤษฎีจากประสบการณ์ของ อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) หรือทฤษฎีของฌอง เพียเจท์ (Jean Piaget) ซึ่งมีบทสรุปในงานวิจัยว่าพัฒนาการของมนุษย์นั้นมาจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของเขาเอง

อย่างไรก็ตามผู้ที่ถือว่าเป็นผู้นำ ซึ่งจุดประกายให้กำเนิดทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่สำคัญๆ ได้แก่ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ฌอง เพียเจท์ (Jean Piaget) เคิร์ต เลวิน (Kurt Lewin) และเดวิด โคลบ (David Kolb) ต่อเนื่องกันมาตามลำดับความเชื่อของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ในเรื่อง “Learning by doing” “หรือการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง” เป็นวลีที่ถูกอ้างอิงอย่างแพร่หลายในหมู่นักการศึกษา เขาได้เสนอแนวคิดที่ว่า “เหตุการณ์ต่าง ๆ ย่อมเกิดและดำเนินอยู่แน่นอน แต่สิ่งที่เราจะต้องคำนึงถึงก็คือความหมายที่แฝงอยู่ในสิ่งนั้นนั่นเอง เขาชี้ให้เห็นความสำคัญของประสบการณ์ที่มนุษย์มีอยู่อย่างหลากหลายแตกต่างกัน และสนับสนุนความคิดของนักการศึกษาที่ว่าประสบการณ์นั้นไม่สำคัญเท่ากับว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไรบ้าง จากประสบการณ์นั้นๆ เลวิน (Kurt Lewin) มีความคิดคล้าย ๆ กับ ดิวอี้ (John, Dewey) เขาเชื่อว่าประสบการณ์จะนำไปสู่การเรียนรู้ได้ก็ต่อเมื่อเราเข้าใจความหมายของประสบการณ์นั้นและสามารถนำออกไปใช้ในการพัฒนาตนเองหรือกลุ่ม ซึ่งจะต้องมีปัจจัยอื่น ๆ อีกหลายอย่างมาสนับสนุนให้เกิดสิ่งเหล่านี้ขึ้น

ในขณะที่มีการศึกษาค้นคว้าอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่ได้กล่าวข้างต้น งานของโคลบ์และฟราย (Kolb and Fry. 1971 ; 1975 ; 1984) ก็เป็นที่นิยมใช้อ้างอิงถึงในการอภิปรายถึงประเด็นการเรียนรู้จากประสบการณ์ โคลบ์ และ ฟราย (Kolb and Fry. 1975) ระบุในผลการวิจัยว่าขณะที่ผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตามรูปแบบการเรียนรู้ที่ตนเองถนัด และการเรียนรู้ก็จะเริ่มจากจุดนั้น แต่ผู้ใหญ่ก็จะใช้รูปแบบการเรียนรู้หลาย ๆ รูปแบบแม้ว่าจะไม่มากหรือได้ผลเท่ากับแบบที่ตนเองถนัด จากข้อคิดเห็นของนักทฤษฎีดังกล่าวนี้ สรุปว่าการเรียนรู้เกิดเป็นวงจรต่อเนื่อง โดยผู้เรียนจะเคลื่อนจากการรับรู้ หรือการทำการกิจกรรมการเรียนรู้ซึ่งจะส่งเสริมการเรียนรู้ทั้งหมด กิจกรรมบางอย่างก็เป็นที่ชื่นชอบบ้างก็ถูกกละเลยไม่มีใครสนใจเอาใจใส่และ โคลบ์ และ ฟราย (Kolb and Fry) ได้คิดค้นวงจรการเรียนรู้ ซึ่งนำไปสู่ข้ออภิปราย ดังนี้

**วงจรการเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Cycle)
ของ โคลบ์ และ ฟราย (Kolb and Fry)**

กิจกรรมการเรียนรู้จะเคลื่อนเป็นวงจรตามลูกศรในแผนภูมิ ซึ่งผู้เรียนสามารถจะเริ่มจากจุดไหนก่อนก็ได้ แล้วก็วนรอบวงจรตามลูกศรและขั้นตอนที่กำหนดไว้ เพื่อให้เกิดการบูรณาการการเรียนรู้ให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ทุก ๆ ขั้นตอนของกิจกรรมจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกันไม่เวลาใดก็เวลาหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงโดยรวมจะเกิดขึ้นก็เมื่อวงจรการเรียนรู้เริ่มเคลื่อนไปเรื่อย ๆ ตามลำดับ และผู้เรียนแต่ละคนได้มุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตนต้องการ การเรียนที่มีประสิทธิภาพผู้เรียนจะต้องเรียนรู้จาก

ขั้นตอนที่ 1

ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience) เป็นประสบการณ์การเรียนรู้ที่เกิดจากความรู้สึกของบุคคลเมื่อได้ทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง

ขั้นตอนที่ 2

การสังเกตและการแสดงความเห็นหรือการให้ข้อมูลสะท้อนสิ่งที่ได้จากการสังเกต (Reflection of Observation) โดยที่ผู้เรียนสามารถเสนอแนวคิดต่างๆ ที่ได้จากการสังเกตจากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในขั้นตอนแรก

ขั้นตอนที่ 3

กำหนดกรอบแนวคิดให้กับสิ่งที่ป็นนามธรรมและสรุปผล (Abstract Conceptualization) ผู้เรียนรวบรวมประสบการณ์ที่ได้จากการเห็น การสังเกตในขั้นตอนที่สองมาประมวลสร้างเป็นแนวคิดต่าง ๆ เป็นทฤษฎีหรือกฎเกณฑ์ของตนเอง

ขั้นตอนที่ 4

นำผลสรุปของสิ่งที่เรียนรู้ไปทดลองใช้กับสถานการณ์ใหม่ที่ต่างออกไป (Active Experimentation) นั่นคือการนำข้อสรุปที่เป็นทฤษฎีปฏิบัติในขั้นตอนที่ 3 ไปทดลองปฏิบัติในสถานการณ์ต่าง ๆ อาจจะเป็น

ขั้นตอนของการประยุกต์สิ่งที่ตนได้เรียนรู้มากับสถานการณ์ที่แตกต่างกัน
ออกไป และหมุนเวียนอยู่ในวงจรการเรียนรู้อีก

การนำทฤษฎีไปประยุกต์ใช้

ขั้นตอนการใช้การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning Cycle) แบบครบวงจร การดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้
อาจมีระดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม (Concrete Experience)

ผู้สอนนำเสนอปัญหาโดยอาจจะใช้วิธี เล่านิทานให้ฟัง หรือให้ดู
ภาพยนตร์ หรือให้แสดงบทบาทสมมติ แสดงละครสั้น หรือให้ดูวิดีโอ
การตูนเป็นต้น เพื่อให้เกิดประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้น ดังนี้

...กระต่ายตัวหนึ่งนอนหลับอยู่ใต้ต้นมะพร้าว ลูกมะพร้าวหล่นลง
มาทำให้มันตกใจตื่นลืมตาเห็นลูกมะพร้าวหล่นอยู่ใกล้ ๆ ตัว มันยิ้มและพูด
กับตนเองว่า “ลูกมะพร้าวนั่นเอง เราจะไม่ทำตัวโง่ ๆ เหมือนกระต่ายใน
นิทานอีสป” มันยิ้มอย่างภาคภูมิใจ แล้วหลับตานอนต่อไป มะพร้าวหล่น
ลงมาอีกและโดนหัวกระต่ายตัวนั้นถึงแก่ความตาย

ผู้เรียน จะได้ฟัง ได้มองเห็น หรือร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นขั้นตอนที่
ผู้เรียนได้สัมผัสกับสถานการณ์เดียวกันเกิดความรู้สึก และแนวคิดต่าง ๆ
กันออกไปตามวัตถุประสงค์ที่ผู้สอนกำหนดไว้ ซึ่งจะนำมาแลกเปลี่ยนกัน
ในขั้นตอนที่ 2

ขั้นตอนที่ 2 การสังเกต และการแสดงความคิดเห็นหรือการให้ ข้อมูลสะท้อนสิ่งที่ได้จากการสังเกต (Reflection of Observation)

ผู้สอน จะแจกใบงานหรือกำหนดประเด็นให้ผู้เรียนได้มีโอกาส
อภิปรายหรือระดมความคิดร่วมกัน จากการฟังนิทาน หรือดูภาพยนตร์
หรือแสดงบทบาทสมมติ แสดงละครสั้น หรือดูวิดีโอ ให้ผู้เรียนจับคู่

หรือแบ่งกลุ่มเพื่ออภิปรายในหัวข้อที่กำหนดให้และสรุปพร้อมส่งตัวแทนกลุ่มมานำเสนอ

ขั้นตอนที่ 2 นั้น เป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ไปสู่เป้าหมาย การปฏิรูปการศึกษาใน ปัจจุบัน คือการให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ใบบงาน จึงเป็นสิ่งกำหนดให้เกิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ อย่างสอดคล้องควบคู่กันไป อาทิเช่น การเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ได้เพิ่มพูนทักษะการพูดหรือการแสดง ความคิดเห็น ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงการเคารพความคิดเห็นของกันและกันใบบ การอภิปราย ฝึกบทบาทในการประชุมกลุ่ม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันใบบกลุ่ม เปิดโอกาสให้ใช้วิธีการระดมสมองที่มีประสิทธิภาพสูง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3 กำหนดกรอบแนวคิดให้กับสิ่งที่เป็บบนามธรรมและสรุปผล (Abstract Conceptualization)

จากหัวข้อที่กำหนดให้ใบบใบบงาน ผู้เป็บบวิทยากร (Facilitator) นอกจากจะต้องเป็นแบบอย่างใบบการยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง ของความคิดเห็นดังกล่าว ให้เป็นหนึ่งเดียวได้ตามสมควร ตามความ จำเป็น หรือนำเสนอทฤษฎีของผู้อื่น ใบบ มาช่วยเสริมเพิ่มสนับสนุนแนวคิด ที่ผู้เรียนได้เสนอมา ใบบอย่างไรก็ตามสิ่งที่สำคัญกว่าเทคนิคการทำให้ความ คิดเห็นเป็นหนึ่งเดียวก็คือการสร้างบรรยากาศที่เป็บบกันเองมีอารมณ์ขัน สร้างความรู้สึกันว่า มิใช่เป็นการเอาชนะระหว่างกันและกัน แต่เป็นไปเพื่อ การเรียนรู้ หรือเพื่อจะเอาชนะความใบบเวลาของเราเองต่างหาก

ขั้นตอนที่ 4 นำผลสรุปของสิ่งที่เรียนรู้ไปทดลองใช้กับสถานการณ์ใหม่ที่ต่างออกไป (Active Experimentation)

การนำแนวคิดไปใช้จะแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ

ก) ใช้ใบบอนาคต เพื่อเป็นการเตือนสติใบบการดำรงชีวิต เช่น เดียวกับคติสอนใจทั่วไปใบบปัจจุบัน เป็นความคาดหวัง ซึ่งการนำไปใช้จะ

เป็นไปได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความประทับใจของแนวคิดนั้น ๆ ว่าทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเจตคติของผู้เรียนมากน้อยเพียงใด

ข) ใช้ในปัจจุบันกับกิจกรรมที่เรียนรู้ต่อไป หรือในการฝึกอบรมครั้งนั้น ๆ เป็นการประกันว่าจะนำข้อสรุปดังกล่าวไปประยุกต์ใช้อย่างแน่นอน วิทยาการอาจให้งานแก่กลุ่มร่วมกันทำ เช่น มีใบงานว่า “ท่านเคยเห็นคนที่ประมาทพลาดพลั้งมาแล้ว เพราะความอวดดียกตนข่มผู้อื่น ขอให้ท่านเล่าเรื่องที่ประสบมาให้สมาชิกในกลุ่มฟัง และเลือกเรื่องที่กลุ่มเห็นว่าน่าประทับใจมา 1 เรื่องเพื่อนำเสนอต่อที่ประชุมใหญ่” เป็นต้น ซึ่งจะทำให้เนื้อหาที่น่าสนใจมากขึ้น แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือสมาชิกได้พัฒนาการทำงานร่วมกัน พัฒนาบุคลิกภาพของตน พัฒนาความรู้จักทักษะ และเจตคติอย่างสอดคล้องควบคู่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์

บทบาทของผู้สอนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน

การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (facilitating) จะต่างจากการสอนแบบเก่า การเรียนรู้จากกิจกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของประสบการณ์ของผู้เรียนไปสู่โลกของความเป็นจริงนั้น เป็นกระบวนการของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งหากไร้ประสิทธิภาพจะทำให้การเรียนรู้ไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ การเรียนรู้จะเน้นที่กระบวนการกลุ่ม ผู้ทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดประสบการณ์การเรียนรู้ จึงต้องเข้าใจเรื่องกลุ่มสัมพันธ์ด้วย ซึ่งจะมีความยืดหยุ่นมากกว่าการสอนเนื้อหาเฉพาะเจาะจง ผู้สอนจะต้องเตรียมกิจกรรมและเทคนิคที่หลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับขั้นตอนของกลุ่มและสถานการณ์

บทบาทของผู้เรียนในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

การเรียนรู้จากประสบการณ์จะเป็นรูปแบบที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ความรับผิดชอบเรื่องการเรียนรู้เป็นของผู้เรียนเอง ไม่ใช่ของครูผู้สอนหรือผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (facilitator) ในสถานการณ์การเรียนรู้ ผู้เรียนจะต้องเป็นคนปฏิบัติ จะต้องกระตือรือร้นที่จะตัดสินใจร่วมกันว่าจะทำอะไร และจะทำอย่างไร ผู้เรียนจะต้องแสดงบทบาทเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ภายในห้องเรียน และผู้เรียนจะต้องตระหนักว่าเราจะเรียนรู้โดยลำพังไม่ได้แล้ว เช่นเดียวกับในสถานการณ์การปฏิบัติงานจริง เราจะต้องเรียนรู้จากผู้อื่น เช่นเดียวกับที่ผู้อื่นก็จะต้องเรียนรู้จากเราด้วยในรูปแบบการเสนอแนวความคิดเห็น การทำปฏิกิริยาตอบสนอง การเล่าถึงประสบการณ์ที่มีอยู่ การให้ข้อวิจารณ์เกี่ยวกับพฤติกรรมต่าง ๆ การสวมบทบาทเป็นผู้เรียนและผู้ให้แนวทางเพื่อจะสร้างทฤษฎีปฏิบัติของตนเอง กิจกรรมเพื่อติงประสบการณ์ของผู้เรียนจะถูกจัดเตรียมขึ้นมาเพื่อผู้เรียนจะได้ทดสอบด้วยพฤติกรรมของตนเองเพื่อนำไปสู่ทฤษฎีปฏิบัติเป็นการทดลองปฏิบัติเพื่อดูว่าจะอะไรที่จะได้ผล สร้างทักษะ และสร้างทฤษฎีปฏิบัติจากประสบการณ์ของตนเอง สิ่งสำคัญที่จะต้องจดจำว่าประสบการณ์อย่างเดียวยังไม่เป็นประโยชน์ จะต้องเรียนรู้จากการประสมประสานประสบการณ์และการรับรู้ รวมถึงสรุปความคิดรวบยอดประสบการณ์ของตัวเอง

ข้อควรคำนึงถึงในการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้

1. การเรียนรู้จากประสบการณ์ก่อให้เกิดความสนุกสนานในการเรียนการสอน แต่การจัดกิจกรรมอาจล้นจนซับซ้อนก่อให้เกิดสภาพ

ที่ผู้เรียนไม่สามารถดึงเอาความรู้ที่มีประสบการณ์จริง ๆ ออกมาจากการจัดกระบวนการเรียนรู้ได้

2. การประเมินประสิทธิภาพของการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้น ยังไม่มีขั้นตอนที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับ ผู้ดำเนินกิจกรรมควรต้องพิจารณาว่าวิธีการเรียนรู้จากประสบการณ์นั้น ดำเนินการไปอย่างไรวิธีการประเมินผลจะต้องหลากหลาย และจะต้องอยู่บนพื้นฐานของเกณฑ์ที่เหมาะสมกับการเรียนรู้จากประสบการณ์ไม่ได้จะเกิดอยู่แต่การหาคำตอบที่ถูกต้อง

3. ผู้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ควรต้องพิจารณาก่อนว่าเราต้องการให้เขาเรียนรู้อะไร และทำไมถึงต้องการให้เขารู้อะไรนั้น ๆ การหาความจำเป็นในการเรียนการสอน หรือการฝึกอบรม และการกำหนดความคาดหวังที่เป็นจริงสมเหตุสมผล จึงเป็นสิ่งสำคัญเพราะเท่ากับเป็นการวางกรอบประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่ผู้สอนและผู้เรียน การเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ไปสู่วัตถุประสงค์การเรียนรู้ จึงเป็นสิ่งสำคัญ อย่างยิ่งเมื่อสถานการณ์จำลองเหล่านั้นจะถูกใช้เพื่อตีประเด็นต่าง ๆ ของการเรียนรู้ออกมาจากผู้เรียน

4. การที่จะให้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในการกำหนดผลของการเรียนรู้ที่คาดว่าจะได้รับและให้เสนอแนะเพิ่มเติมได้ การออกแบบการเรียนรู้ควรมีการยืดหยุ่นพอสมควร เนื่องจากผลลัพธ์ของการเรียนรู้ที่ทะลักขยายกว้างออกไปในระหว่างขั้นตอนการออกแบบและการนำออกไปปฏิบัติซึ่งจะมีผลทำให้การเรียนการสอนไม่บรรลุวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ที่กำหนดตั้งไว้แต่แรก ทั้งนี้เราสามารถป้องกันได้ด้วยแผนการทำงาน หรือสัญญาที่กำหนดความคาดหวัง ความรับผิดชอบ ช่วงเวลาที่เหมาะสม และผลลัพธ์ของโครงการ หรือพันธกิจของสมาชิกทุกคนที่จะสัมผัสกับประสบการณ์ ความรู้ความรับผิดชอบ และกำหนดสัญญา และขั้นตอนที่จะนำมาใช้ในสถานการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นมา

สรุป

1. การเรียนรู้จากประสบการณ์ เป็นกระบวนการสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติด้วยการนำเอาประสบการณ์เดิมมาบูรณาการ เพื่อสร้าง การเรียนรู้ใหม่

2. ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนรู้บนพื้นฐานของประสบการณ์ ผู้เรียน และผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

3. ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้สอนจะนำเสนอประสบการณ์ ที่เป็นรูปแบบให้ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนแสดงความคิดเห็นสะท้อนจากสิ่งที่ได้ จากการสังเกตจากการจัดกิจกรรม และนำผลสรุปของสิ่งที่เรียนรู้ ไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่

ถึงแม้ว่ากระบวนการจัดความรู้จากประสบการณ์จะมีวิธีการและ เทคนิคหลากหลายที่เราสามารถจะเลือกใช้ได้ อย่างไรก็ตามครูต้อง ไม่สับสนกับรูปแบบต่างๆ เหล่านั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่าการเรียนรู้จาก ประสบการณ์นั้นคืออะไร และอะไรไม่ใช่การเรียนรู้จากประสบการณ์ เพราะกระบวนการจัดความรู้จากประสบการณ์เป็นสิ่งที่วงการศึกษา ผู้ใหญ่และการฝึกอบรมยังถกเถียงกันถึงความมีประสิทธิภาพของวิธีการ ที่ดำเนินการอยู่ ซึ่งมีข้อพึงระมัดระวังในการนำไปประยุกต์ใช้

สรุปและเรียงเรียง สุภาพรชน น้อยอำแพง

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

ราณี รัชนพงษ์. 2547. “การเรียนรู้จากประสบการณ์” สารานุกรมศึกษาศาสตร์
เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : คณะ
ศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, หน้า 42-49.

การเรียนรู้แบบเปิด

(Open Learning)

ความนำ

การเรียนรู้แบบเปิด (Open Learning) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสทางการศึกษาโดยยึดปรัชญาการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เป็นกระบวนการเรียนที่ผู้เรียนสามารถเลือกวิธีการ เวลา และสถานที่ ตลอดจนสิ่งที่จะเรียนได้เอง อาจใช้อธิบายหลักสูตรที่จัดให้มีความยืดหยุ่นสนองความต้องการของผู้เรียน และขจัดอุปสรรคการเรียนรู้แบบชั้นเรียน โดยการยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

ความหมาย

เรส (Race, 1995) กล่าวว่า การเรียนทางไกลเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้แบบเปิด เนื่องจากการเรียนรู้แบบเปิด เกิดขึ้นได้ในขณะที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ไกลกัน

นักการศึกษาได้สรุปความแตกต่างของคำทั้ง 2 ว่า การเรียนรู้แบบเปิด เป็น ปรัชญาการศึกษา และการศึกษาทางไกล เป็นระบบการถ่ายทอดเนื้อหา เพื่อสนองความต้องการของผู้เรียน

การเรียนรู้แบบเปิดและการเรียนทางไกล เป็นคำที่ใช้ควบคู่กัน มาจนยากที่จะให้ความหมายแยกจากกันโดยเด็ดขาด จึงขึ้นอยู่กับความ แปล ความและการนำไปใช้ในสถานการณ์ต่างๆ

แนวคิดการเรียนรู้แบบเปิด

ปัจจุบันยังมีข้อถกเถียงทางวิชาการของแนวคิดการเรียนรู้แบบเปิดอย่างไรก็ดีแนวคิดที่น่าสนใจมีดังนี้

1. แนวคิดของ เลวิส และสเปนเซอร์ (Lewis และ Spencer, 1986) ได้เสนอให้มีการประเมินหลักสูตรว่าหลักสูตรนั้นมีความเป็น การเรียนรู้แบบเปิดมากเพียงใด จากตัวกำหนดต่างๆ คือ

- 1.1 การไม่จำกัดรับ
- 1.2 การเรียนที่ไหนก็ได้
- 1.3 การเริ่มเรียนได้ตลอดเวลา
- 1.4 การสอนตามความต้องการ
- 1.5 การเข้าเรียนได้ตลอดเวลา
- 1.6 การเรียงลำดับวิชาแบบยืดหยุ่น
- 1.7 การมีวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่กำหนดร่วมกันได้ระหว่าง ผู้เรียนกับผู้สอน
- 1.8 การมีวิธีเรียนที่กำหนดร่วมกัน
- 1.9 การมีวิธีประเมินที่กำหนดร่วมกัน

2. แนวคิดของ เคมเบอร์ (Kember, 1995) ได้เสนอแนวคิดของ การเรียนรู้แบบเปิดของผู้ใหญ่ (Open learning for adults) โดยนำเอา แนวคิดของ Lewis และ Spencer มาผสมผสานกับแนวคิดของ Knowles (1990) ในเรื่องทฤษฎีการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (andragogy) ได้รูปแบบการ พิจารณาการเรียนรู้แบบเปิดของผู้ใหญ่

การเรียนรู้แบบเปิดเป็นวิธีการที่ผู้เรียนมีทางเลือก มีอิสระในการเรียน การจัดการเรียนการสอนแบบเปิดจึงมีลักษณะดังนี้

1. การรับเข้าเรียน
2. โครงสร้างหลักสูตรเฉพาะตัว
3. การเรียนการสอน
4. การประเมินผล
5. วิธีสอน

สรุป

ประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้แบบเปิด

- ตอบสนองธรรมชาติของผู้เรียน
- เปิดโอกาสให้ผู้เรียนตระหนักถึงศักยภาพของตนเอง
- ขจัดปัญหาทางการเรียนการสอน
- ตอบสนองความต้องการของสังคมปัจจุบัน

สรุปและเรียบเรียง ศรีสว่าง เลี้ยววาริณ

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

นฤมล ตันธสุรเศรษฐ์. 2547. “การเรียนรู้แบบเปิด” สารานุกรมศึกษาศาสตร์ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, หน้า 58-64.

เครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network)

ความนำ

เครือข่ายการเรียนรู้เป็นแนวคิดและกระบวนการในการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ชุมชน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ ให้เกื้อกูลและเชื่อมโยงกันเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้และประสบการณ์

เครือข่ายการเรียนรู้ คืออะไร

มีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ให้ความหมายว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การประสานแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสาร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และ การปฏิบัติงานอย่างสอดคล้องเชื่อมโยงกันทั้งระหว่างหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ และระหว่างหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับต่าง ๆ ตลอดจนระบบการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้าง แลกเปลี่ยน ถ่ายทอด และกระจายความรู้ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต ตามความต้องการของบุคคลและชุมชน

เอกวิทย์ ณ ถลาง ให้ความหมายว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การที่ชาวบ้านรวมตัวกันขบคิดปัญหาของเขา รวมพลังแก้ปัญหา และหาผู้นำขึ้นมาจากหมู่ชาวบ้านด้วยตนเอง แล้วรวมตัวกันเพื่อมีอำนาจต่อรอง มีการต่อสู้ทางความคิด มีการเรียนรู้จากภายนอก มีการไปมาหาสู่กัน เรียนรู้ดูงานด้วยกัน จนกระทั่งเกิดเป็นกระบวนการแก้ปัญหาได้ การทำมาหากินดีขึ้น เศรษฐกิจแต่ละครอบครัวดีขึ้น

อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ รหัน แดงจวง และสุกัญญา นิมานันท์ ให้ความหมายว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง สภาพการเรียนรู้อย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ และระหว่างประเทศหรือทวีป ตลอดจนการรับรู้ข่าวสาร ผ่านสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่อย่างหลากหลาย ทั้งประเภทสื่อบุคคล และสื่อสารมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเสียง และภาพ เป็นต้น ที่จะเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต การเปลี่ยนแปลงสังคมและคุณภาพชีวิตของคน

สุวัฒน์ แก้วสังข์ทอง ให้ความหมายว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง การจัดระบบและพัฒนาให้แหล่งความรู้ ซึ่งหมายถึง องค์กร สถานประกอบการ บุคคล ศูนย์ข่าวสารข้อมูล สถานที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้สามารถถ่ายโยง เกิดกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน หรือให้ผู้สนใจ ได้ทั้งความรู้ ทักษะเกี่ยวกับอาชีพ สังคม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี ศาสนา และศิลปวัฒนธรรมที่เป็นของดีดั้งเดิม และที่พัฒนาแล้ว ที่มีอยู่ในชุมชน อำเภอ จังหวัด

ประทีป อินแสง ให้ความหมายว่า เครือข่ายการเรียนรู้ หมายถึง ขอบเขตแห่งความสัมพันธ์ของกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะประสานติดต่อกันเชื่อมโยงอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หรือหลายกิจกรรม ระหว่างคนกับคน คนกับกลุ่ม และกลุ่มกับกลุ่ม

นอกจากนี้ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยได้ให้ความหมายของเครือข่ายการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อการรับและส่งต่อ หรือถ่ายทอดความรู้ประเภทต่าง ๆ ไปยังประชาชนอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

แนวคิดเครือข่ายการเรียนรู้

โดยที่เครือข่ายการเรียนรู้เป็นกระบวนการ หรือกลไกที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ โดยการแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ จึงมีผู้เสนอแนวคิดไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เสนอว่า ในวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา โดยเรียนรู้จากประสบการณ์ สิ่งแวดล้อม และบุคคลรอบข้าง ในขณะที่เดียวกัน ก็ได้มีการจัดระบบการเรียนรู้และการถ่ายทอดให้สมาชิกในสังคมด้วยวิธีการต่างกัน ในอดีตที่ผ่านมา ชุมชนได้ทำหน้าที่นี้ ทำให้สมาชิกของชุมชนมีความรู้ ประกอบอาชีพได้ สามารถสืบทอดวัฒนธรรมและค่านิยมได้อย่างต่อเนื่อง

วิชัย ตันศิริ เสนอว่า หัวใจสำคัญของเครือข่ายการเรียนรู้อย่างหนึ่ง คือ การถ่ายทอด แลกเปลี่ยน และกระจายความรู้ ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับชุมชน และความรู้ดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาภายในชุมชน ในแต่ละชุมชนมักมีความรู้ที่มีกรรมสละและสืบทอดกันมา ซึ่งมักเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนนั้น ๆ และเป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของสภาพที่เป็นจริงของชุมชน

อเนก นาคะบุตร เสนอว่า ลักษณะหรือรูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ไม่มีกฎเกณฑ์หรือหลักเกณฑ์ตายตัว ประชาชนต้องเรียนรู้จากกันและกัน จากความรู้ที่ได้จากที่อื่น แล้วขยายความรู้ให้ผู้อื่นทราบด้วย เป็นการช่วยให้เกิดการศึกษามากมาย สอดคล้องกับ ความต้องการของบุคคล

เครือข่ายการเรียนรู้มีจุดเริ่มต้นที่สำคัญ คือ การมี “เวที” ที่จะเชื่อมโยงคนเข้าสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายการเรียนรู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดยก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแก้ปัญหา ร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนมีโอกาสคิด วิเคราะห์หาสาเหตุ และแนวทางแก้ไข ทดลองปฏิบัติ และสรุปบทเรียนร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้ชุมชนสามารถยกระดับการเรียนรู้ในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ให้สูงขึ้นได้

แนวคิดในการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนโดยอาศัยเครือข่ายการเรียนรู้ปรากฏอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อมีการประกาศปฏิญญาโลกว่าด้วยการศึกษาเพื่อปวงชน เมื่อเดือนมีนาคม 2533 ซึ่งให้ความสำคัญกับเครือข่ายการเรียนรู้ด้วยการกำหนดให้มีการจัดระบบเครือข่าย การเรียนรู้ เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้เพื่อขยายบริการการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนและกระจายความรู้ข้อมูลข่าวสารไปสู่วงกว้างได้อย่างรวดเร็ว

สรุป

ปัจจุบัน เครือข่ายการเรียนรู้ได้แพร่หลายในทุกวงการ เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้สร้างรูปแบบการเรียนรู้ขึ้น เรียกว่า Kasetsart University Learning Network : KULN โดยนำทฤษฎีของการจัดการ

สมัยใหม่ ที่จะต้องหาวิธีการจัดการที่ดี โดยไม่มองว่าตัวเองเป็นศูนย์กลาง
อย่างเดียว แต่เป็นการมองในลักษณะของพันธมิตร (Alliance) ที่มี
หลายๆ ส่วนมาทำงานร่วมกันมากขึ้น สถาบันวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพ
ชุมชน (สพข.) ภาคใต้ จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ PCU (Primary Care
Unit : การบริการสุขภาพปฐมภูมิ) ภาคใต้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้ด้านสุขภาพ และขยายกว้างขวางในเรื่องวัฒนธรรม วิถีชีวิต การ
ศึกษาและด้านอื่น ๆ ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตของคนในภาคใต้ รวมทั้ง
ขยายเครือข่ายไปสู่ภาคอื่น ๆ ด้วย

ผู้เรียบเรียง จตุพร สุทธิวิวัฒน์ หน่วยงานพิเศษ

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

1. <http://www.onec.go.th/Act/6.32/page01003.htm>
2. <http://www.thai-folksy.com/FolkDat/S-kotai/Ancient-Gold/02-Lituration.htm>
3. <http://gotoknow.org/blog/southpcu>

การจัดการความรู้ (Knowledge Management)

ความนำ

“ความรู้ คือ พลัง หรือความรู้ คือ อำนาจ” ข้อความนี้เป็นที่ยอมรับที่เป็นสากล ทั้งภาคธุรกิจเอกชน และภาคราชการ จากการยอมรับดังกล่าวมาสู่การเน้นที่ปฏิสัมพันธ์ของคนว่ามีความสำคัญในการถ่ายทอดความรู้กว่าเครื่องมือหรือเอกสารใด แม้ความรู้จะถูกจัดระบบและเว้นต่อการเข้าถึงของบุคคลต่างๆ ดีเพียงใดก็ตาม แต่อย่างไร จึงจะสามารถนำความรู้ไปใช้ให้เกิดมรรคผล เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมต่อสังคม

ความหมาย

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่องค์การยกระดับความรู้ให้คุณค่าแก่ทรัพยากรความรู้ และจัดการทรัพยากรความรู้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์การ โดยที่ความรู้นั้นจะต้องถูกต้องและสอดคล้องกับบุคคลและเวลา มีการดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้ ได้แก่ การผลิตความรู้ การสร้างความรู้ และการเผยแพร่ความรู้ มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ ยกกระดับความรู้ ใช้ความรู้ร่วมกันในการแก้ปัญหา การวางแผนกลยุทธ์และการตัดสินใจ รวมไปถึงมีการจัดการเกี่ยวกับฐานความรู้ของทรัพยากรบุคคลในองค์การ

ประเภทความรู้

ความรู้อาจแบ่งใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ

1. **ความรู้เด่นชัด** (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่อยู่ในรูปแบบที่เป็นเอกสารหรือวิชาการอยู่ในตำรา คู่มือปฏิบัติงาน

2. **ความรู้ซ่อนเร้น** (Tacit Knowledge) เป็นความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวคน เป็นประสบการณ์ที่สั่งสมมายาวนาน เป็นภูมิปัญญา

โดยที่ความรู้ทั้ง 2 ประเภทนี้มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน การจัดการ “ความรู้เด่นชัด” จะเน้นไปที่การเข้าถึงแหล่งความรู้ ตรวจสอบ และตีความได้เมื่อนำไปใช้แล้วเกิดความรู้ใหม่ ก็นำมาสรุปไว้เพื่อใช้อ้างอิงหรือให้ผู้อื่นเข้าถึงได้ต่อไป ส่วนการจัดการ “ความรู้ซ่อนเร้น” นั้น จะเน้นไปที่การจัดเวทีเพื่อให้มีการแบ่งปันความรู้ที่อยู่ในตัวผู้ปฏิบัติงานได้ต่อไป

ในชีวิตจริง ความรู้ 2 ประเภทนี้จะเปลี่ยนสถานภาพ สลับปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา บางครั้ง Tacit ก็ออกมาเป็น Explicit และบางครั้ง Explicit ก็เปลี่ยนไปเป็น Tacit

“โมเดลปลา” เป็นโมเดลอย่างง่ายของสถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.) ที่เปรียบเทียบการจัดการความรู้เหมือนกับปลาหนึ่งตัวที่มี 3 ส่วน คือ

1. ส่วน “หัวปลา” (Knowledge Vision-KV) หมายถึง ส่วนที่เป็นเป้าหมาย วิสัยทัศน์ หรือทิศทางของการจัดการความรู้ โดยก่อนที่จะทำการจัดการความรู้ต้องตอบให้ได้ว่า “เราจะทำ KM ไปเพื่ออะไร?” โดย “หัวปลา” นี้จะต้องเป็นของ “คุณกิจ” หรือผู้ดำเนินกิจกรรม KM ทั้งหมด โดยมี “คุณเอื้อ” และ “คุณอำนวย” คอยช่วยเหลือ

2. ส่วน “ตัวปลา” (Knowledge Sharing-KS) หมายถึง ส่วนของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญซึ่ง “คุณอำนวย” จะมีบทบาทมากในการช่วยกระตุ้นให้ “คุณกิจ” มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ความรู้โดยเฉพาะความรู้ซ่อนเร้นที่มีอยู่ในตัว “คุณกิจ” พร้อมอำนวยให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้แบบเป็นทีมให้เกิดการหมุนเวียนความรู้ยกระดับความรู้และเกิดนวัตกรรม

3. ส่วน “ทางปลา” (Knowledge Assets-KA) เป็นส่วนของ “คลังความรู้” หรือ “ขุมความรู้” ที่ได้จากการเก็บสะสม “เกร็ดความรู้” ที่ได้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ “ตัวปลา” ซึ่งเราอาจเก็บส่วนของ “ทางปลา” นี้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ICT ซึ่งเป็นการสกัดความรู้ที่ซ่อนเร้นให้เป็นความรู้ที่เด่นชัด นำไปเผยแพร่และแลกเปลี่ยนหมุนเวียนใช้ พร้อมยกระดับต่อไป

ตัวอย่าง

การทำอุตสาหกรรมในครัวเรือน เช่น งานฝีมือ การทำอาหาร ซึ่งมีการสร้าง เก็บ และถ่ายทอดความรู้และภูมิปัญญาที่มีในครอบครัว จากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งต่อๆ กันไปหลายชั่วคน โดยใช้วิถีธรรมชาติ เช่น พุดคุย สั่งสอน สั่งเกต จดจำ ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบแต่อย่างใด วิธีการดังกล่าว เชื่อว่าเป็นการจัดการความรู้รูปแบบหนึ่ง

อย่างไรก็ตามโลกในยุคปัจจุบันเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ เทคโนโลยี การตลาด และความต้องการของลูกค้าและผู้รับบริการ เป็นต้น ดังนั้นการใช้วิธีการจัดการความรู้แบบธรรมชาติอย่างเดียวอาจก้าวตามโลกไม่ทัน จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการที่เป็นระบบเพื่อช่วยให้บุคคลในองค์กรได้ใช้ความรู้ที่ต้องการได้ทันเวลาทันต่อเหตุการณ์ เพื่อเพิ่มคุณภาพของผลผลิตและบริการ รวมทั้งเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันขององค์กร

ขั้นตอนหลักของกระบวนการความรู้ (KM)

1. การค้นหาความรู้ (Knowledge Identification)
2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
3. การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
5. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
7. การเรียนรู้ (Learning)

การจัดการความรู้ (KM) ไม่มีสูตรสำเร็จ...

วิธีการขั้นตอนในการสร้างองค์กรให้เป็นองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ หรือรูปแบบการจัดการความรู้ของแต่ละองค์กร ไม่จำเป็นจะต้องมีรูปแบบเดียวกัน ขึ้นอยู่กับว่าสภาพพื้นฐานและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนทุนทางสังคมทางวิชาการ ประสบการณ์ และวัฒนธรรม ฯลฯ ของแต่ละองค์กร เป็นตัวกำหนด ดังนั้น เราจึงไม่ควรกังวลหรือกลัวผิดพลาดในการหารูปแบบ และขั้นตอนการจัดการความรู้มากจนเกินไป แต่สิ่งที่ควรใส่ใจ คือเมื่อดำเนินการแล้วเกิดการพัฒนาคน พัฒนางาน พัฒนามาตรฐานองค์กร และเกิดการยกระดับองค์ความรู้ที่นำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นเพียงใดต่างหาก

สรุป

หากองค์กรจะพัฒนาตนเองให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ก็จำเป็นจะต้องบริหารจัดการความรู้ภายในองค์กรให้เป็นระบบเพื่อส่งเสริมให้บุคลากรเรียนรู้ได้จริงและต่อเนื่อง หากองค์กรใดมีการจัดการความรู้โดยไม่มีโครงสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในองค์กร ก็นับเป็นการลงทุนที่สูญเปล่าได้เช่นกัน อย่างไรก็ตาม การบริหารจัดการความรู้ มีความซับซ้อนมากกว่าการพัฒนาบุคลากรด้วยการฝึกอบรม เพราะเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการต่อเนื่องภายหลังจากที่บุคลากรมีความรู้ความชำนาญแล้ว องค์กรจะทำอะไรให้บุคลากรเหล่านั้นยินดีถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนความรู้กับผู้อื่น และในขั้นตอนสุดท้าย องค์กรจะต้องหาเทคนิคการจัดเก็บความรู้เฉพาะไว้กับองค์กรอย่างมีระบบเพื่อที่จะนำออกมาใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผู้เรียบเรียง นายวิมล จำนงบุตร ผู้อำนวยการ สำนักงาน กศน. กทม.
ประวิณ รอดเขียว หน่วยศึกษานิเทศก์

เอกสารและแหล่งอ้างอิง

- ประพนธ์ ผาสุกยัด. 2547. **การจัดการความรู้ ฉบับมือใหม่หัดขับ**. กรุงเทพฯ : โยโหม.
- วิจารณ์ พานิช. 2548. **การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ.
- สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน. 2550. **เอกสารประกอบการอบรมโครงการพัฒนาทรัพยากรบุคคลเพื่อเสริมสร้างสมรรถนะการปฏิบัติงานการศึกษาออกโรงเรียน**. กระทรวงศึกษาธิการ : กรุงเทพฯ. (เอกสารอัดสำเนา)

ภาคผนวก

คณะทำงานจัดทำสาระหลักและการะบวนการจัดการศึกษา
นอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาตลอดชีวิต

1. ดร.ทองอยู่	แก้วไทรชะ	ที่ปรึกษา
2. ศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี	สังข์ศรี	ที่ปรึกษา
3. ดร.ศรีสว่าง	เลี้ยงวาริณ	ประธาน
4. ดร.ชัยยศ	อัมสุวรรณ	รองประธาน
5. นายกุลธร	เลิศสุริยะกุล	คณะทำงาน
6. ดร.วิศนี	ศิลตระกุล	คณะทำงาน
7. ดร.ปาน	กิมปี	คณะทำงาน
8. รองศาสตราจารย์ ดร. สนอง	โลहितวิเศษ	คณะทำงาน
9. ดร.วรัยพร	แสงนภาพร	คณะทำงาน
10. ดร.อมรา	ปฐภิญโญบุรณ	คณะทำงาน
11. ดร.วิรุฬห์	นิลโมจน์	คณะทำงาน
12. นางอัญชลี	ธรรมะวิธิกุล	คณะทำงาน
13. นางสุภาพรรณ	น้อยอำแพง	คณะทำงานและเลขานุการ
14. นางสาวประวีณ	รอดเขียว	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
15. นางสาวจตุพร	สุทธิวิวัฒน์	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ
16. ดร.รุ่งอรุณ	ไสยโสภณ	คณะทำงานและผู้ช่วยเลขานุการ

รายชื่อผู้เข้าประชุมปฏิบัติการจัดทำต้นฉบับสาระหลักการ
แนวคิดประกอบการดำเนินงาน กศน. : คัมภีร์ กศน.

ระหว่างวันที่ 16-19 มิถุนายน 2551
ณ โรงแรมนทบุรีพาเลซ จังหวัดนทบุรี

1. ดร.ทองอยู่	แก้วไทรฮะ	ที่ปรึกษา สำนักงาน กศน.
2. ดร.ศรีสว่าง	เลี้ยงวาริณ	หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศน์
3. ดร.ชัยยศ	อิมสุวรรณ์	ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร
4. นายวัชรินทร์	จำปี	ผู้เชี่ยวชาญด้านเผยแพร่ทางการศึกษา
5. นายวิมล	จำนงบุตร	ผอ.สำนักงาน กศน. กรุงเทพมหานคร
6. นางสาวลัดดาวัลย์	เลิศเพ็ญเมธา	ผอ.สำนักงาน กศน. จังหวัดนครนายก
7. ดร.วิเลขา	สิสุวรรณ์	ผอ.สำนักงาน กศน. จังหวัดเชียงราย
8. ดร.อัจฉรา	สากระจาย	ผอ.สำนักงาน กศน. จังหวัดกาฬสินธุ์
9. นายวีระกุล	อรัญยะนาค	ผอ.สำนักงาน กศน. จังหวัดนทบุรี
10. นายพล	ศรีกัลยา	ผอ.กศน. เขตสวนหลวง
11. นางชญาณี	ใหญ่สูงเนิน	สำนักงาน กศน. จังหวัดอุดรธานี
12. นายอุกฤษฏ์	ทองสุนทร	สถาบันส่งเสริมและพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้
13. นายกฤติพัฒน์	แสงทอง	กลุ่มส่งเสริมปฏิบัติการ
14. ดร.รุ่งอรุณ	ไสยโสภณ	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
15. นายศุภโชค	ศรีรัตนศิลป์	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน

16. นายสุรพงษ์	มันมะโน	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
17. นางกนกพรรณ	สุวรรณพิทักษ์	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน
18. นางลักขณา	นิลกล่ำ	กลุ่มการเจ้าหน้าที่
19. นายสมบัติ	คิ้วอก	ศูนย์เทคโนโลยีทางการศึกษา
20. ดร.ปิยะพงษ์	ไสยโสภณ	คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
21. นางอัญชลี	ธรรมะวิธิกุล	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
22. นางสุภาพรรณ	น้อยอำแพง	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
23. นางสาวประวีณ	รอดเขียว	ศึกษานิเทศก์เชี่ยวชาญ
24. นางสาวจตุพร	สุทธิวิวัฒน์	ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ

คณะบรรณาธิการ

1. ดร.ศรีสว่าง	เลี้ยววาริณ	หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงาน กศน.
2. นางสุภาพรรณ	น้อยอำแพง	หน่วยศึกษานิเทศก์ สำนักงาน กศน.
3. ดร.รุ่งอรุณ	ไสยโสภณ	กลุ่มพัฒนาการศึกษาออกโรงเรียน